

ULOGA TURIZMA U REALIZACIJI MILENIJSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU; PRIMJER: ODABRANE ZEMLJE JUŽNE I JUGOISTOČNE AZIJE

Burić, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:858034>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**ULOGA TURIZMA U REALIZACIJI MILENIJSKIH
RAZVOJNIH CILJEVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU;
PRIMJER: ODABRANE ZEMLJE JUŽNE I
JUGOISTOČNE AZIJE**

**Mentorica:
prof. dr.sc. Lidija Petrić**

**Studentica:
Antonia Burić**

Split, rujan, 2018.

1. UVOD	4
1.1. Problem i predmet istraživanja	4
1.2. Istraživačke hipoteze	11
1.3. Ciljevi i doprinos istraživanja	12
1.4. Metode istraživanja	13
1.5. Struktura diplomskog rada	14
2. TEORIJSKI PRISTUP DEFINICIJI RASTA I RAZVOJA	16
2.1. Pojmovno određenje rasta i razvoja	16
2.2. Praćenje i mjerenje rasta i razvoja	17
2.3. Evolucija teorija razvoja.....	21
2.3.1. Teorija modernizacije	22
2.3.2. Teorija ovisnosti	24
2.3.3. Teorija ekonomskog neoliberalizma	25
2.3.4. Teorija alternativnog razvoja.....	26
3. TEORIJSKI PRISTUP DEFINICIJI TURIZMA	27
3.1. Pojmovno određenje turizma.....	27
3.2. Povijesni pregled turizma	31
3.3. Doprinos turizma razvoju	32
4. ULOGA TURIZMA U REALIZACIJI MILENIJSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU	36
4.1. Obilježja zemalja u razvoju	36
4.2. Obilježja razvoja turizma u zemljama u razvoju	41
4.3. Prednosti odabira turizma kao razvojne strategije u zemljama u razvoju	43
4.4. Prepreke razvoju turizma u zemljama u razvoju	45
4.5. Opće značajke međunarodne organizacije Ujedinjeni narodi.....	46
4.5.1. Programi i fondovi UN-a	48
4.5.2. Specijalizirane agencije UN-a	51
4.6. Obilježja Milenijskih razvojnih ciljeva.....	53
4.6.1. Ukinuti ekstremno siromaštvo i glad.....	54
4.6.2. Postići univerzalno osnovno obrazovanje	56
4.6.3. Promovirati jednakost spolova i osnažiti žene	58
4.6.4. Smanjiti smrtnost djece.....	59
4.6.5. Poboľšati zdravlje majki.....	60

4.6.6. Boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti	61
4.6.7. Osigurati održivost okoliša	63
4.6.8. Razviti globalno partnerstvo u razvoju.....	65
5. ANALIZA TURIZMA U ZEMLJAMA U RAZVOJU JUŽNE I JUGOISTOČNE AZIJE	68
5.1. Opća obilježja zemalja	68
5.2. Potencijali razvoja turizma u ZuR južne i jugoistočne Azije.....	72
5.3. Prepreke razvoju turizma u ZuR južne i jugoistočne Azije.....	76
5.4. Međunarodni turizam u ZuR južne i jugoistočne Azije.....	78
6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA TURIZMA NA REALIZACIJU MILENIJSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U ODABRANIM ZEMLJAMA U RAZVOJU JUŽNE I JUGOISTOČNE AZIJE	88
6.1. Metodologija i ciljevi istraživanja	88
6.2. Definiranje uzorka	90
6.3. Analiza i interpretacija dobivenih podataka.....	93
6.4. Osvrt na hipoteze i ograničenja istraživanja.....	106
7. ZAKLJUČAK.....	108
LITERATURA	110
POPIS SLIKA I TABLICA.....	118
SAŽETAK.....	120
SUMMARY	121

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

Problem istraživanja

Razvoj možemo analizirati kao pojavu u određenoj gospodarskoj ili društvenoj djelatnosti, a koja označava proces i promjene. Osim što je razvoj i ekonomski pojam, on označava i pozitivnu promjenu neke gospodarske, društvene, političke ili druge pojave, stoga se smatra širim pojmom od rasta.¹ Teorije razvoja bile su potaknute situacijom sredinom 20. stoljeća kada je došlo do dekolonizacije, a potom i do ekonomske nejednakosti između europskih i nerazvijenih zemalja.² Iako postoji mnoštvo teorija razvoja, možemo izdvojiti četiri osnovna koncepta:

- Modernizacija,
- Ovisnost,
- Ekonomski neoliberalizam,
- Alternativni razvoj.³

Usprkos tome što postoji nekoliko kriterija ili načela za mjerenje gospodarskog razvoja, ipak, niti jedan ne pruža zadovoljavajući i univerzalno prihvatljivi indeks gospodarskog razvoja. Zbog toga je složen problem odgovoriti kako mjeriti ekonomski razvoj. R.G. Lipsey tvrdi da postoje brojne moguće mjere stupnja razvoja zemlje – dohodak po glavi, postotak neiskorištenih sredstava, kapital po glavi, štednja po glavi i iznos društvenog kapitala. No, češće korišteni kriteriji gospodarskog razvoja su – povećanje nacionalnog dohotka, realnog dohotka po stanovniku, životni standard, ekonomsko blagostanje zajednice i slično. Nakon razmatranja različitih stajališta, može se zaključiti da su BDP ili BDP po glavi stanovnika najbolji način mjerenja gospodarskog razvoja.⁴ Osim kvantitativnih gospodarskih pokazatelja, postoje društveni pokazatelji (stopa rodnosti, stopa smrtnosti te stopa plodnosti) i zdravstveni pokazatelji (prehrana, smrtnost dojenčadi te broj stanovnika na jednog liječnika). S druge

¹ Bartoluci, M., (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*, Školska knjiga, Zagreb, str. 23.

² Shareia, B.F., 2015. Theories of Development. *International Journal of Language and Linguistics*, Vol. 2, dostupno na: http://ijllnet.com/journals/Vol_2_No_1_March_2015/9.pdf, [pristupljeno 28.8.2017.].

³ Sharpley, R., Telfer, D. J., (2002.): *Tourism and development*, Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney, str. 76.

⁴ Debasish: *Measurement of Economic Development*, dostupno na:

<http://www.economicdiscussion.net/economics-2/measurement-of-economic-development/4437> [pristupljeno 28.08.2017.].

strane, često se u praksi koriste i sljedeći pokazatelji: indeks fizičke kvalitete života, indeks ljudskog siromaštva, indeks razvoja prema rodu te indeks ljudskog razvoja.⁵

Kako bi došli do razvoja određene pojave, prije svega se treba ostvariti njen rast. Ukoliko je riječ o ekonomskim promjenama, rast označava naturalne ili kvantitativne promjene koje se mogu mjeriti određenim pokazateljima. U ekonomskoj teoriji, rast označava tendenciju neke pojave u određenom vremenu. Rast možemo mjeriti određenim pokazateljima kao što su rast broja radnika, rast ostvarenih prihoda, rast plaća i slično.⁶

Svaka država je specifična, ali ipak možemo uočiti da zemlje u razvoju imaju neka zajednička obilježja, a ona su:

- standard života je na niskoj razini, a obilježen je niskim prihodima, lošim zdravljem, nedostatnim obrazovanjem te nejednakošću;
- niska razina produktivnosti;
- visoka ovisnost o poljoprivredi, kao i o primarnim proizvodima;
- visoke stope rasta stanovništva;
- ograničen dotok informacija i prevlast nesavršenih tržišta;
- značajna osjetljivost i ovisnost o međunarodnim odnosima.⁷

S druge strane, obzirom da bogatstvo u svijetu nije ravnomjerno raspoređeno, neke nacije su vrlo bogate. Javlja se pitanje zašto neki narodi uživaju višu razinu blagostanja? Zašto imaju veći prihod po glavi stanovnika? Razvijene zemlje kontinuirano napreduju, zato što imaju veću industrijsku produktivnost, manje stanovništva, zaposlenike koji su radišni te predani svom poslu, bolje se iskorištavaju prirodni resursi, visoka je razina obrazovanja, građani aktivno sudjeluju u poboljšanjima svojih zemalja, vlade su stabilne, vanjske smetnje su manje te imaju učinkovite zakone.⁸

U današnjem svijetu je sve globalizirano, osim bogatstva te gospodarskog i društvenog razvoja. Razlike između razvijenih i industrijaliziranih zemalja te među skupinama s visokim prihodima i nepovoljnim položajima u svakom kutku zemlje su postale šire. Zbog diskriminacije tijekom

⁵ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 9.-10.

⁶ Bartoluci, M., (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*, Školska knjiga, Zagreb, str. 23.

⁷ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 7.

⁸ Shukla, A. (2009): *10 Reasons why some Nations are Rich*, dostupno na:

<http://www.paggu.com/business/world-economy/10-reasons-why-some-nations-are-rich/> [pristupljeno 2.9.2017.].

povijesti, neke ranjive skupine, uključujući žene, nisu imale jednak pristup tim pogodnostima.⁹ Postoji vrlo širok jaz između ljudi razvijenih zemalja i ljudi u zemljama u razvoju ili slabije razvijenih zemalja te se povećava alarmantnom brzinom. Obzirom da su tehnološki napredniji i industrijski razvijeniji, bogati jačaju kontrolu nad međunarodnom trgovinom. Prijenos resursa u zemlje u razvoju kontinuirano se smanjuje, dok se inozemni dug povećava za šest puta. Izvješće Ujedinjenih naroda o društvenom razvoju bilježi da od ukupno 6,6 milijardi stanovnika 4,4 milijarde ljudi živi u zemljama u razvoju. 3/5 ukupnog stanovništva, koji žive u zemljama u razvoju, nema pristupa dobrim sanitarnim i zdravstvenim ustanovama, a 1/3 stanovništva nema niti pristup pitkoj vodi. Svijet troši robu vrijednu 24 milijarde, dok zemlje u razvoju imaju minimalan udjel u tome.¹⁰

Jedan od glavnih prioriteta Ujedinjenih naroda jest postići međunarodnu suradnju u rješavanju međunarodnih problema gospodarskog, društvenog, kulturnog ili humanitarnog karaktera te promicanje i poticanje poštivanja ljudskih prava i temeljne slobode za sve, bez obzira na rasu, spol, jezik ili religiju. Globalno razumijevanje razvoja se promijenilo tijekom godina, a zemlje su se dogovorile da održivi razvoj, koji promiče prosperitete i ekonomske prilike, veću društvenu dobit i zaštitu okoliša, pruža najbolji put ka unaprjeđenju života ljudi posvuda.¹¹ Obzirom da je svijet duboko podijeljen, UN je uveo novo globalno partnerstvo 2000. godine – Milenijske razvojne ciljeve. Na taj način su htjeli obvezati svoje narode da djeluju u korist smanjenja krajnjeg siromaštva, stoga su postavili niz vremenski ograničenih ciljeva, s rokom do 2015. godine.¹²

Nebrojeno puta je isticano kako turizam vrši višestruk utjecaj na gospodarstvo zemalja ili regija koje rade na njegovom razvoju.¹³ Može se reći da su turizam i razvoj međusobno povezani pojmovi.¹⁴ Turizam se sve više promatra kao zanimljiva opcija razvoja za mnoge dijelove

⁹ United Nations, (2000): *Need to close gap between developed and developing countries stressed as assembly concludes debate on 1995 world social summit outcome*, dostupno na:

<https://www.un.org/press/en/2000/20001031.ga9801.doc.html> [pristupljeno 31.8.2017.].

¹⁰ Arnav, R., (2015): *Why there is an increasing gap between the developed and under-developed nation?*, dostupno na: <http://www.publishyourarticles.net/knowledge-hub/history/why-there-is-an-increasing-gap-between-the-developed-and-under-developed-nation/3535/> [pristupljeno 31.8.2017.].

¹¹ United Nations, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/> [pristupljeno 30.8.2017.].

¹² United Nations (2000): *Millennium Summit*, dostupno na: http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml [pristupljeno 29.5.2017.].

¹³ Petrić, L., (2003): *Osnove turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 124.

¹⁴ Bartoluci, M., (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*, Školska knjiga, Zagreb, str. 23.

svijeta u razvoju. U pojedinim zemljama u razvoju, turizam može predstavljati jedino održivo sredstvo stimulativnog razvoja.¹⁵

Turizam ima nekoliko prednosti u odnosu na ostale industrije:

- konzumira se na mjestu proizvodnje, tako da izravno pruža koristi zajednici koja osigurava potrebna dobra,
- omogućuje zajednicama koje su siromašne u materijalnom smislu, ali bogate kulturom, poviješću i baštinom, da koriste svoje jedinstvene karakteristike kao komparativnu prednost koja stvara dohodak,
- lanci dobara i usluga pružaju svestrano tržište rada s različitim poslovima za turističkog vodiča, prevoditelja, kuhara, čistača, vozača, hotelskog menadžera i drugih poslova vezanih za uslužne djelatnosti,
- kreira mrežu različitih operacija, od hotela i restorana do avanturističkih sportova i dobavljača hrane, i na taj način omogućuje turističkim središtima da formiraju složenu i raznoliku ponudu,
- mnogi turistički poslovi su fleksibilni ili sezonski te se mogu obavljati paralelno s postojećim zanimanjima,
- nastoji potaknuti razvoj infrastrukture za višestruko korištenje, koja pogoduje – zajednici domaćina, uključujući ceste, zdravstvene ustanove i sportske centre, hotele, restorane i sl.¹⁶

S druge strane, turizam je specifičan zbog svojih ekonomskih karakteristika, a to su: nedovoljna mobilnost resursa, ograničenja kapaciteta, posebnost turističkog proizvoda, sezonski karakter poslovanja i dr. Države ovim putem spašavaju svoje platne bilance i proračune preko direktnih i indirektnih doprinosa.¹⁷

Tijekom desetljeća turizam je doživio kontinuirani rast te postao jedan od najbrže rastućih gospodarskih sektora u svijetu. Suvremeni turizam je usko povezan s razvojem i obuhvaća sve

¹⁵ Tefler, D.J., Sharpley, R., (2016): *Tourism and Development in the Developing World*, 2 izd., Routledge, New York, dostupno na: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=Daw0CwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=tourism+and+development+developing+world&ots=bXMyoNnqQ4&sig=KEpvLZ7EPKrEgiUHh1ivRIK1Ru8&redir_esc=y#v=onepage&q=tourism%20and%20development%20developing%20world&f=false [pristupljeno 28.5.2017.].

¹⁶ Honey, M., Gilpin, R. (2009): *Tourism in the Developing World: Promoting Peace and Reducing Poverty*, dostupno na: <http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/usip%20tourism%20in%20the%20developing%20world.pdf> [pristupljeno 29.5.2017.].

¹⁷ Koncul, N., (2009): *Ekonomika i turizam*, mikrorad d.o.o., Zagreb, str. 7.

veći broj novih destinacija, stoga se turizam pretvorio u ključni pokretač društveno-gospodarskog napretka. Danas, obujam poslovanja u turizmu nadmašuje izvoz nafte, prehrambenih proizvoda ili automobila. Postao je jedan od glavnih čimbenika međunarodne trgovine, a istodobno predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda za mnoge zemlje u razvoju. Taj rast ide ruku pod ruku s rastućom raznolikošću i konkurencijom među odredištima.¹⁸

Zemlje u razvoju traže potencijalne koristi od turizma, kao što su: povećani prihodi, inozemna razmjena, zaposlenje i ekonomsku diverzifikaciju. Upuštajući se u ovu globalnu konkurentnu industriju, zemlje u razvoju, putem turizma, mogu jedino postići koristi za lokalnu elitu i multinacionalne korporacije ili značajne ekonomske, socijalne ili ekološke troškove. Izazov je prihvatiti takvu situaciju ili upravititi negativnim ishodom turističkog razvojnog procesa za potencijalne dugoročne koristi koje nudi turizam.¹⁹

Imajući sve prednosti turizma na umu, Ujedinjeni narodi su identificirali razvoj turizma kao jednu od metoda koje siromašnije zemlje mogu koristiti kako bi realizirale Milenijske razvojne ciljeve.²⁰

Dogovoreno je osam sljedećih ciljeva:

1. Ukinuti ekstremno siromaštvo i glad
2. Postići univerzalno osnovno obrazovanje
3. Promovirati jednakost spolova i osnažiti žene
4. Smanjiti smrtnost djece
5. Poboljšati zdravlje majki
6. Boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti
7. Osigurati održivost okoliša
8. Razviti globalno partnerstvo u razvoju.²¹

¹⁸ World Tourism Organization (2016): *Why tourism?*, dostupno na: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism> [pristupljeno 1.7.2017.].

¹⁹ Tefler, D.J., Sharpley, R., (2016): *Tourism and Development in the Developing World*, 2 izd., Routledge, New York, dostupno na: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=Daw0CwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=tourism+and+development+developing+world&ots=bXMyoNnqQ4&sig=KEpvLZ7EPKrEgjUHh1ivRIK1Ru8&redir_esc=y#v=onepage&q=tourism%20and%20development%20developing%20world&f=false [pristupljeno 28.5.2017.].

²⁰ Honey, M., Gilpin, R. (2009): *Tourism in the Developing World: Promoting Peace and Reducing Poverty*, dostupno na: <http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/usip%20tourism%20in%20the%20developing%20world.pdf> [pristupljeno 29.5.2017.].

²¹ United Nations (2015): *The Millennium Development Goals Report*, dostupno na: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) [pristupljeno 16.6.2017.].

Milenijska deklaracija je vratila vjeru zemalja članica u Ujedinjene narode i prihvatila njihovu povelju kao neophodnu za mirniji, prosperitetniji i pravedniji svijet. Prepoznata je kolektivna odgovornost vlada svijeta da se održi ljudsko dostojanstvo, jednakost i pravednost, kao i dužnost svjetskih vođa prema svim ljudima, a posebno djeci i najranjivijima.²²

Veći dio Azije je gospodarski nedovoljno razvijen. Trećina zemalja pripada siromašnim zemljama svijeta. Kod većine stanovništva Azije, vidljiv je nizak standard življenja te skromni prihodi.

Južna Azija je uvijek pružala vrlo kontrastne ekonomske slike. To je regija nevjerojatnog gospodarstva i krajnjeg siromaštva. Ovaj potkontinent okuplja malobrojnu, no vrlo bogatu elitu kao i veliku i rastuću srednju klasu. Pakistanski centar za razvoj ljudskih potencijala je 1997. godine ovu regiju okarakterizirao kao najsiromašniju, s velikim brojem nepismenih, najnepovoljniju i najmanje osjetljivu na spol. Siromaštvo predstavlja veliki problem, a sve to zahvaljujući slabom gospodarskom razvoju uzrokovanom neispravnim vladinim politikama i korupcijom.²³ Usprkos tome, mnoge južnoazijske zemlje pokazuju potencijal za ubrzani rast u kratkom i srednjem roku.²⁴

S druge strane, jugoistočna Azija predstavlja grupu gospodarstava koje privlače veliki interes. Vidljiva je raznolikost među državama navedene regije. Singapur bilježi iznimno visoke prihode po glavi stanovnika te ima jedne od najviših u svijetu, dok se s druge strane nalazi veliki broj kopnenih zemalja jugoistočne Azije, koje su među najsiromašnjima na svijetu. Takvoj situaciji je uvelike pridonijelo to što su dugi niz godina, te iste siromašne države, bile u potpunoj izolaciji od ostatka svijeta.²⁵

Milenijski ciljevi odražavaju želju i predanost čovječanstva kako bi se osigurao osnovni ljudski razvoj za sve ljude na svijetu.²⁶ U konačnici, može se reći da je odgovornost na vladama da

²² United Nations (2000): *Millennium Summit*, dostupno na:

http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml [pristupljeno 29.5.2017.].

²³ South Asia, dostupno na: <http://www.cotf.edu/earthinfo/sasia/SAeco.html> [pristupljeno 2.7.2017.].

²⁴ The World Bank (2016): *South Asia Remains World's Fastest Growing Region, but Should be Vigilant to Fading Tailwinds*, dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/09/south-asia-fastest-growing-region-world-vigilant-fading-tailwinds> [pristupljeno 2.7.2017.].

²⁵ The Economic Development of Southeast Asia, dostupno na: <http://www.e-elgar.com/shop/the-economic-development-of-southeast-asia> [pristupljeno 3.7.2017.].

²⁶ United Nations Development Programme (2003): *Achieving Millennium Development Goals: Partnership and Participation*, dostupno na: <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/poverty-reduction/poverty-website/achieving-millennium-development-goals-partnership-and-participation/Achieving%20the%20MDGs%20Partnership%20and%20Participation%20Jahan%20June2003.pdf> [pristupljeno 3.7.2017.].

osiguraju da sve usluge budu dostupne cijeloj zajednici, posebno siromašnima i ranjivima, ali i onima koji žive na udaljenim područjima. Vlade bi trebale rasporediti resurse na one regije ili ciljne skupine koje su do tada bile zapostavljene.²⁷

Predmet istraživanja

Nastavno na problem istraživanja, možemo definirati predmet istraživanja ovog diplomskog rada, a on je istražiti kakvu ulogu ima turizam kod realizacije Milenijskih razvojnih ciljeva u nedovoljno razvijenim zemljama, tj. zemljama u razvoju, u ovom slučaju s naglaskom na zemlje u razvoju južne i jugoistočne Azije.

Očigledno je da u današnje vrijeme sve suvremene države, kako razvijene, tako i zemlje u razvoju, stavljaju naglasak na razvoj turizma. Činjenica je da je turizam sveprisutan, kao i da njegov razvoj i djelovanje treba kontrolirati te njime upravljati.²⁸ Dobro upravljanje turizmom u destinacijama povećava neto doprinos turizma destinaciji u smislu održavanja ili poboljšanja ekonomskih, socijalnih ili ekoloških uvjeta.²⁹

Obzirom da je svijet duboko podijeljen na bogate i siromašne, Ujedinjeni narodi su vidjeli potencijalno rješenje problema u donošenju Milenijskih razvojnih ciljeva 2000. godine. Željeli su na taj način reducirati probleme u zemljama u razvoju te smanjiti jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Većina zemalja navedenih regija, koje proučavamo u ovom istraživanju, još uvijek su nedovoljno razvijene te se i dalje svrstavaju u kategoriju zemalja u razvoju, stoga će se ovim istraživanjem prikazati na koji način turizam utječe na realizaciju pojedinog milenijskog cilja, od ukupnih osam, te doprinosi li njihovom općem razvoju i napretku. Kako bi došli do krajnjeg cilja, a to je utvrditi utjecaj kakav utjecaj vrši turizam na prethodno spomenute zemlje, pratit će se osam indikatora, vezanih za ciljeve, u razdoblju od 2000. do 2015. godine, te njihov suodnos s turističkim indikatorima.

²⁷ Witoelar, E. (2005): *Government's Role in Realization of the Millennium Development Goals*, dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/unpan020407.pdf> [pristupljeno 3.7.2017.].

²⁸ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 42.

²⁹ European Commission (2013): *Best Environmental Management Practice in the Tourism Sector*, dostupno na: <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/TourismBEMP.pdf> [pristupljeno 4.7.2017.].

1.2. Istraživačke hipoteze

Na temelju postavljenog problema i predmeta istraživanja, logično je postaviti sljedeće istraživačke hipoteze. Obzirom na temu koju istražujemo, najprikladnije bi bilo postaviti jednu glavnu istraživačku hipotezu, koju ćemo prihvatiti ili odbaciti na temelju testiranja osam pomoćnih hipoteza (po jedna hipoteza za svaki cilj). Glavna hipoteza bi glasila:

GLAVNA HIPOTEZA: Turizam pozitivno utječe na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije.

Odluku o (ne)prihvatanju glavne hipoteze donijet ćemo na temelju testiranja sljedećih osam pomoćnih hipoteza:

PH1: Rast turizma dovodi do smanjenja ekstremnog siromaštva i gladi.

PH2: Rast turizma dovodi do poboljšanja indikatora osnovnoškolskog obrazovanja.

PH3: Rast turizma dovodi do veće ravnopravnosti spolova.

PH4: Rast turizma dovodi do povećanja imunizacije djece.

PH5: Rast turizma dovodi do poboljšanja zdravlja majki.

PH6: Rast turizma dovodi do smanjenja učestalosti pojave raznih bolesti.

PH7: Rast turizma dovodi do veće održivosti okoliša.

PH8: Rast turizma povećava globalno partnerstvo.

Rezultati hipoteza će se donijeti na temelju postavljenih osam panel modela, u kojima će se analizirati prikupljeni sekundarni podatci za svaki od osam Milenijskih ciljeva, za koje će se odabrati prikladni indikatori.

1.3. Ciljevi i doprinos istraživanja

Ciljevi istraživanja

Iz prethodno definiranog problema i predmeta istraživanja, mogu se postaviti ciljevi ovog diplomskog rada. Obzirom na propisane zahtjeve, koje diplomski rad treba zadovoljiti, glavni cilj je, na temelju dobivenih rezultata, prihvatiti ili odbaciti prethodno zadanu glavnu hipotezu, a koja glasi: „**Turizam pozitivno utječe na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije**“.

Uz glavni postavljeni cilj, mogu se izdvojiti i sporedni ciljevi ovog diplomskog rada, a to su:

- Teorijski definirati pojmove rasta i razvoja
- Teorijski definirati pojam turizam
- Utvrditi opće značajke zemalja u razvoju
- Utvrditi obilježja razvoja turizma u zemljama u razvoju
- Definirati prednosti i prepreke u odabiru turizma kao razvojne strategije u zemljama u razvoju
- Definirati ulogu Ujedinjenih naroda u zemljama u razvoju
- Utvrditi značaj Milenijskih razvojnih ciljeva za sve nedovoljno razvijene zemlje
- Utvrditi potencijale, prepreke i perspektive razvoja turizma u zemljama južne i jugoistočne Azije

Doprinos istraživanja

Neosporno je da turizam ima iznimno važnu ulogu u današnjem svijetu. Dok za jedne predstavlja odmor, relaksaciju, zabavu i slično, za druge predstavlja mogućnost izvoza, povećanje radnih mjesta te diverzifikaciju ekonomije. Ukoliko na adekvatan način upravljamo njegovim razvojem, te isti kontinuirano pratimo, moguće se uspješno boriti protiv siromaštva, nejednakosti i ostalih svjetskih problema koji su proizašli iz siromaštva. Međunarodna organizacija Ujedinjeni narodi, zajedno sa svojim specijaliziranim agencijama, djeluje u svrhu održavanja mira i sigurnosti u cijelom svijetu, razvijanja međususjedskih odnosa, širenju tolerancije i promicanju poštivanja ljudskih prava te ekonomske suradnje. U svrhu napretka

nerazvijenih zemalja te njihovog približavanja razini razvijenih zemalja, doneseni su Milenijski razvojni ciljevi.

Doprinos ovog rada se manifestira u detaljnoj analizi utjecaja turizma na sveukupni razvoj zemalja u razvoju južne i jugoistočne Azije. Stoga će se, kroz praćenje turističkih pokazatelja i odabranih indikatora za Milenijske ciljeve, utvrditi jesu li zemlje u navedenim regijama zabilježile pozitivne promjene u ključnim promatranim područjima te gdje je još uvijek potrebno djelovati kako bi se ostvario napredak.

1.4. Metode istraživanja

Za izradu diplomskog rada korištene su sljedeće metode:

- Induktivna metoda – primjena induktivnog zaključivanja gdje se na temelju analize pojedinih činjenica dolazi do zaključaka o općem sudu.
- Deduktivna metoda – sustavna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojem se iz općih sudova izvode posebni i pojedini zaključci.
- Deskriptivna metoda – proces opisivanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu te njihovih empirijskih potvrđivanja veza i odnosa.
- Metoda kompilacije – postupak preuzimanja tuđih stavova, zaključaka, spoznaja i rezultata znanstvenog istraživanja.
- Metoda analize – postupak znanstvenog istraživanja raščlanjivanjem složenih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije sastavne dijelove i elemente.
- Metoda dokazivanja i opovrgavanja – utvrđivanje točnosti neke spoznaje i dokazivanje pogrešnosti te teze.
- Statistička metoda – koristi se za obradu i analizu podataka. Prikupljeni sekundarni podatci će se analizirati uz pomoć statističkog programa Stata.³⁰ Za obradu i analizu podataka, koristi će se statistička metoda panel analize, a analiza će se vršiti za razdoblje od 2000. – 2015.

³⁰ Tkalac Verčić A., Sinčić Ćorić, D. i Pološki Vokić, N., (2011): Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje, 2. izd. M.E.P., Zagreb.

1.5. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad se sastoji od ukupno sedam metodskih cjelina, uključujući uvod i zaključak.

U prvom dijelu rada su postavljeni problem i predmet istraživanja, tj. kroz uvodno poglavlje se definira tema samog rada, kao i problematika istraživanja. Zatim su postavljene istraživačke hipoteze, na koje se odgovorilo nakon analize i obrade prikupljenih sekundarnih podataka. Potom se navode ciljevi i doprinos istraživanja te metode kojima je istraživanje provedeno. U posljednjem dijelu ovog poglavlja, iznijeta je sadržajna struktura samog diplomskog rada.

U drugom poglavlju, Teorijski pristup definiciji rasta i razvoja, definirali smo same pojmove rasta i razvoja. Prikazali smo načine i indikatore praćenja i mjerenja rasta u razvoja te smo se поближе upoznali s najvažnijim teorijama razvoja.

Teorijski pristup definiciji turizma, treće je poglavlje, a u njemu smo definirali pojam turizma te stekli uvid u njegov povijesni razvoj.

Uloga turizma u realizaciji Milenijskih razvojnih ciljeva u zemljama u razvoju je treće poglavlje ovog diplomskog rada. Ono daje uvid u opća obilježja zemalja u razvoju, kao i obilježja razvoja turizma u tim zemljama. Također, navode se prednosti, koje sa sobom donosi odabir turizma kao razvojne strategije, ali i prepreke samom razvoju turizma u ZuR. Zatim se поближе upoznajemo s međunarodnom organizacijom Ujedinjeni narodi, njenim programima, fondovima i specijaliziranim agencijama, koje okuplja u svom djelovanju. U posljednjem dijelu se govori o pokretu kojeg su organizirali Ujedinjeni narodi, tj. osam milenijskih razvojnih ciljeva, a koji su osmišljeni kako bi vlade, poslovni sektor i civilno društvo surađivali te postigli iznimne uspjehe u zemljama u razvoju.

Četvrto poglavlje, Analiza turizma u zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije, definira obilježja zemalja u razvoju u navedenim regijama Azije. Zatim se navode potencijali i prepreke razvoju turizma u prethodno navedenim zemljama, a naposljetku se navode glavni trendovi međunarodnog turizma u ove dvije regije.

Peto poglavlje je Empirijsko istraživanje utjecaja turizma na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva u zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije. U prvom dijelu ovog poglavlja, definirali smo uzorak, a zatim metodologije te ciljeve samog istraživanja. Nakon toga će smo analizirati prikupljene sekundarne podatke te iznijeli i interpretirali dobivene rezultate

empirijskog istraživanja. Na samom kraju ovog poglavlja, dali smo osvrt na postavljene hipoteze.

U šestom, zaključnom, poglavlju smo, na temelju razrade prethodnih poglavlja te odgovora na istraživačke hipoteze, iznijeli opći zaključak na temu ovog diplomskog rada.

Na samom kraju dolazi pregled korištene literature, prilozi te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. TEORIJSKI PRISTUP DEFINICIJI RASTA I RAZVOJA

2.1. Pojmovno određenje rasta i razvoja

Može se reći da rast predstavlja pomak u količini.³¹ Ukoliko je riječ o ekonomskim pojavama, rast označava kvantitativne promjene. U ekonomskoj teoriji, rast predstavlja tendenciju povećanja neke pojave u određenom vremenu. Treba naglasiti i da rast neke pojave ne mora značiti i njen razvoj. To ukazuje na činjenicu da postoji razlika između rasta i razvoja ekonomskih pojava. Slijedom toga, rast ostvarenog gospodarskog prihoda ne mora uvijek značiti i razvoj, ali može biti pretpostavka za povećanje blagostanja, uz uvjet da je vidljiv sporiji rast ili smanjenje troškova poslovanja, stoga kao rezultat imamo povećanje dobiti kao pokazatelj razvoja pojedinog gospodarskog subjekta.³² Gospodarski rast zemalja odnosi se na porast proizvodnje roba i usluga koje zemlja proizvodi tijekom određenog obračunskog razdoblje, a to je najčešće jedna godina.³³

S druge strane, razvoj možemo definirati kao proces promjena kvalitativnih i kvantitativnih promjena, tj. kao neko novo stanje kojem težimo. Razvoj je kompleksniji proces te uključuje velike promjene društvenih struktura, stavova ljudi i institucija države, smanjenje nejednakosti, reduciranje siromaštva te u konačnici i ubrzanje ekonomskog rasta. Razvoj označava promjene u svim aspektima života.³⁴ Cowen i Shenton definiraju razvoj kao proces u kojem se društvo kreće iz jednog stanja u drugo. Šire gledajući, razvoj se također smatra sinonimom za napredak koji podrazumijeva pozitivnu transformaciju ili dobru promjenu.³⁵

Razlikujemo tri važna cilja razvoja:

1. povećati raspoloživost te proširiti raspodjelu osnovnih elemenata za preživljavanje, kao što su hrana, dom i slično;
2. unaprijediti kvalitetu života, tj. osim višeg prihoda i većeg broja radnih mjesta, potrebno je posvetiti dodatnu pažnju na obrazovanje te kulturne i ljudske vrijednosti. Na taj način će se stvoriti veće nacionalno i individualno samouvažavanje;

³¹ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 5.

³² Bartoluci, M., (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*, Školska knjiga, Zagreb, str. 23.-24.

³³ Desai, V., Potter, R.B. (2007): *The companion to development studies*, 2. izd., Hodder Education, London, str. 27., dostupno na: <http://www.ucs.mun.ca/~dclose/posc6400/Development.pdf>, pristupljeno [10.8.2018.].

³⁴ Petrić, L., op.cit., str. 5.-6.

³⁵ Sharpley, R., Telfer, D. J., (2002.): *Tourism and development*, Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney, str. 23.-24.

3. proširiti opseg socijalnih i ekonomskih opcija koje stoje na raspolaganju pojedincima i državama, tako što će ih se osloboditi ovisnosti o drugim ljudima, državama i ljudske bijede.³⁶

U konačnici, da bi došlo do razvoja određene pojave, pretpostavlja se da se prethodno treba ostvariti njezin rast.³⁷

2.2. Praćenje i mjerenje rasta i razvoja

Obzirom da rast označava kvantitativne promjene, možemo ga mjeriti određenim pokazateljima. Pokazatelji mogu biti rast broja proizvedenih proizvoda, rast ostvarenih prihoda, rast broja zaposlenih, rast plaća i slično. Uobičajeno je da rast ima pozitivan predznak, ali u ekonomiji može i negativno značenje. Na primjer, rast troškova poslovanja, rast troškova života, rast cijena. Sve prethodno navedene situacije mogu negativno utjecati na korisnike.³⁸

Postoji nekoliko kriterija ili načela za mjerenje gospodarskog razvoja, ali, usprkos tome, niti jedan ne pruža zadovoljavajući i univerzalno prihvatljivi indeks gospodarskog razvoja. Iz tog razloga, složeno je odgovoriti na pitanje kako mjeriti ekonomski razvoj. R. G. Lipsey, kako navodi Debasish, tvrdi da postoje brojne moguće mjere stupnja razvoja zemlje – dohodak po glavi, postotak neiskorištenih sredstava, kapital po glavi, štednja po glavi i iznos društvenog kapitala. No, češće korišteni kriteriji gospodarskog razvoja su – povećanje nacionalnog dohotka, realnog dohotka po stanovniku, životni standard, ekonomsko blagostanje zajednice i slično.

Nakon što smo naveli metode mjerenja gospodarskog razvoja, postavlja se pitanje koja je, od gore navedenih metoda, najbolja. Odgovor ovisi o cilju mjerenja gospodarskog razvoja. Međutim, nakon razmatranja različitih stajališta, može se zaključiti da nema konsenzusa oko najbolje metode za mjerenje gospodarskog razvoja, ali su BDP ili BDP po glavi stanovnika najčešće korišteni načini mjerenja gospodarskog razvoja.³⁹ BDP po glavi stanovnika je mjera u kojoj bruto domaći proizvod zemlje dijelimo s ukupnom populacijom. To ga čini najboljom

³⁶ Petrić, L., op.cit., str. 5.-6.

³⁷ Bartoluci, M., op.cit., str. 23.

³⁸ Ibid, str. 23.

³⁹ Debasish: *Measurement of Economic Development*, dostupno na:

<http://www.economicdiscussion.net/economics-2/measurement-of-economic-development/4437>

[pristupljeno 22.09.2017.]

metodom za mjerenje standarda življenja određene zemlje. On ukazuje na to kako prosperitet zemlje utječe na pojedinog građana te omogućuje usporedbu među zemljama s različitim brojem stanovništva.⁴⁰ Ekonomisti te organizacija Ujedinjeni narodi koriste bruto nacionalni proizvod po glavi stanovnika prilikom mjerenja gospodarskog razvoja.⁴¹

Osim kvantitativnih gospodarskih pokazatelja, postoje i društveni (demografski) te zdravstveni pokazatelji.⁴²

Društveni kvantitativni pokazatelji uključuju:

- stopu rodosti (ukupan broj rođenih na 1000 stanovnika u jednoj godini),⁴³
- stopu smrtnosti (ukupan broj umrlih na 1000 stanovnika u jednoj godini),⁴⁴
- stopu plodnosti (prosječan broj rođene djece po ženi u plodnom razdoblju života, tj. od 15. do 45. godine života).⁴⁵

Zdravstveni kvantitativni pokazatelji razvoja uključuju prehranu (dnevno unesene kalorije, postotak neishranjenosti te kalorije koje se nalaze u bjelančevinama), smrtnost dojenčadi te koliko stanovnika ide na jednog liječnika.

Osim jednostavnih kvantitativnih pokazatelja, postoje i složeni pokazatelji, a koji povezuju nekoliko kvantitativnih pokazatelja u jedan oblik. Oni pružaju detaljniji uvid u trenutno situaciju u pojedinoj državi, a obično uključuju po jedan gospodarski, zdravstveni te obrazovni pokazatelj.⁴⁶

Neki od značajnijih složenih pokazatelja su:

- **Indeks ljudskog razvoja (HDI- human development index)** – ovaj indeks je stvoren kako bi naglasio da ljudi i njihove sposobnosti trebaju biti konačan kriterij za procjenu razvoja

⁴⁰ The Balance: *GDP Per Capita*, dostupno na: <https://www.thebalance.com/gdp-per-capita-formula-u-s-compared-to-highest-and-lowest-3305848> [pristupljeno 22.09.2017.].

⁴¹ Debasish: *Measurement of Economic Development*, dostupno na: <http://www.economicdiscussion.net/economics-2/measurement-of-economic-development/4437> [pristupljeno 22.09.2017.].

⁴² Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 9.

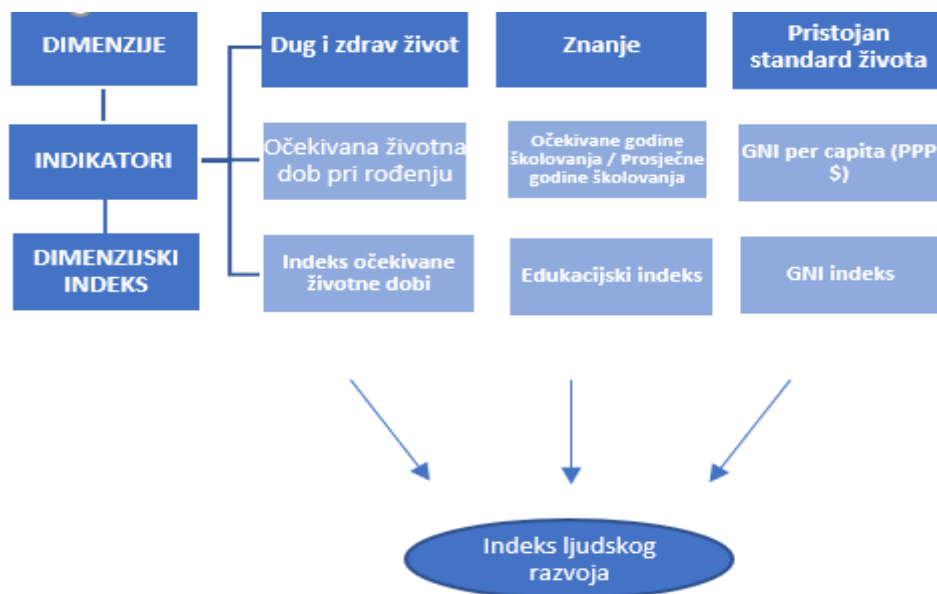
⁴³ Index Mundi: Birth Rate, dostupno na: <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?v=25>, pristupljeno [22.09.2017.].

⁴⁴ Index Mundi: Death Rate, dostupno na: <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?v=26>, pristupljeno [22.09.2017.].

⁴⁵ Eurostat (2016): Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr#Stopa_nataliteta_i_stopa_plodnosti, pristupljeno [22.09.2017.].

⁴⁶ Petrić, L. (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 9.

zemlje, a ne samo gospodarski rast. On se također može koristiti za ispitivanje nacionalnih političkih odluka, istražujući kako dvije zemlje s istom razinom bruto nacionalnog dohotka po glavi stanovnika mogu u konačnici imati različiti ishod ljudskog razvoja.⁴⁷ Od 1990., kada ga je UNDP uveo, indeks uključuje tri dimenzije: dug i zdrav život, obrazovanje i pristojan standard života. Pokazatelji koji se koriste za svaku dimenziju su se promijenili tijekom vremena, a trenutno se koriste četiri pokazatelja za praćenje prethodno navedene tri dimenzije: očekivano trajanje života pri rođenju (dug i zdrav život); prosječne godine školovanja kod stanovništva od 25 ili više godina (obrazovanje) očekivane godine školovanja za djecu (obrazovanje) i bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika prilagođen paritetu kupovne moći (životni standard).⁴⁸ Vrijednost indeksa može biti između 0 i 1. Nerazvijene zemlje imaju vrijednost indeksa 0,5 ili manje, zemlje u razvoju između 0,5 i 0,8, dok razvijene zemlje bilježe vrijednost višu od 0,8 do maksimalnih 1.⁴⁹

Slika 1: Indeks ljudskog razvoja

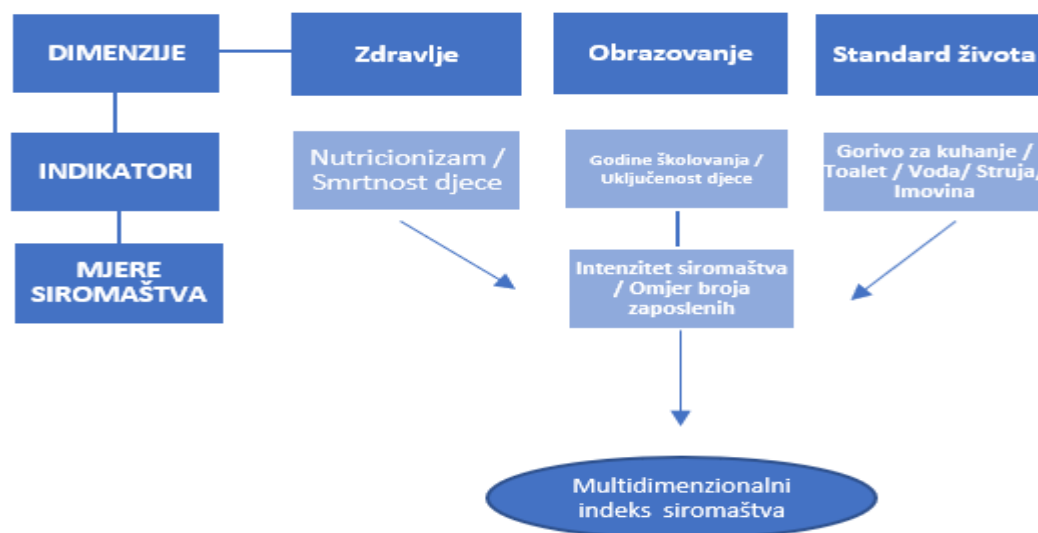
Izvor: izrada autorice prema United Nations Development Programme, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

⁴⁷ United Nations Development Programme (2016): *Human Development Report*, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, pristupljeno [26.09.2017.].

⁴⁸ United Nations Development Programme (2015): *Training Material for Producing National Human Development Reports*, dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi_training.pdf, pristupljeno [27.09.2017.].

⁴⁹ Bundeszentrale für politische Bildung (2008): *Human Development Index*, dostupno na: http://www.bpb.de/themen/26g2cn,0,0,human_development_index_, pristupljeno [27.09.2017.].

- **Indeks fizičke kvalitete života (PQLI – physical quality life index)** - Morris D. Morris je razvio ovaj indeks, a on uključuje tri pokazatelja kao što su očekivani životni vijek, stopa smrtnosti dojenčadi te stopa pismenosti. Za svaki pokazatelj se koristi ljestvica od 1 do 100, gdje jedan predstavlja najlošiju situaciju za zemlju, a 100 znači najbolju situaciju. Ukupna vrijednost indeksa za svaku zemlju se dobije na način da se izračuna srednja vrijednost od sva tri pokazatelja. Indikatori koji se koriste u ovom indeksu su sljedeći: dohodak, inflacija, prilike za nova radna mjesta, pritisak stanovništva u urbanim područjima, stope smrtnosti djeteta, razina prehrane, pitka voda, korištenje energije, obrazovanje odraslih te osobna sloboda.⁵⁰
- **Višedimenzionalni indeks siromaštva (MPI- multidimensional poverty index)** - poput razvoja, siromaštvo je također višedimenzionalno. Ovaj indeks je po prvi puta objavljen u Izvješću 2010. godine i tako zamijenio dotadašnji indeks ljudskog siromaštva. Identificira nedostatke u ista tri područja kao i HDI te pokazuje broj ljudi koji su višedimenzionalno slabi. Može se računati po regiji, etničkoj pripadnosti i drugim skupinama, kao i po području i indikatoru, stoga predstavlja korisno sredstvo za kreatore politike. Indeks može pomoći pri raspodjeli resursa, tako što omogućuje da se usmjerimo na ona područja gdje je vidljiva visoka stopa siromaštva.⁵¹

Slika 2: Višedimenzionalni indeks siromaštva

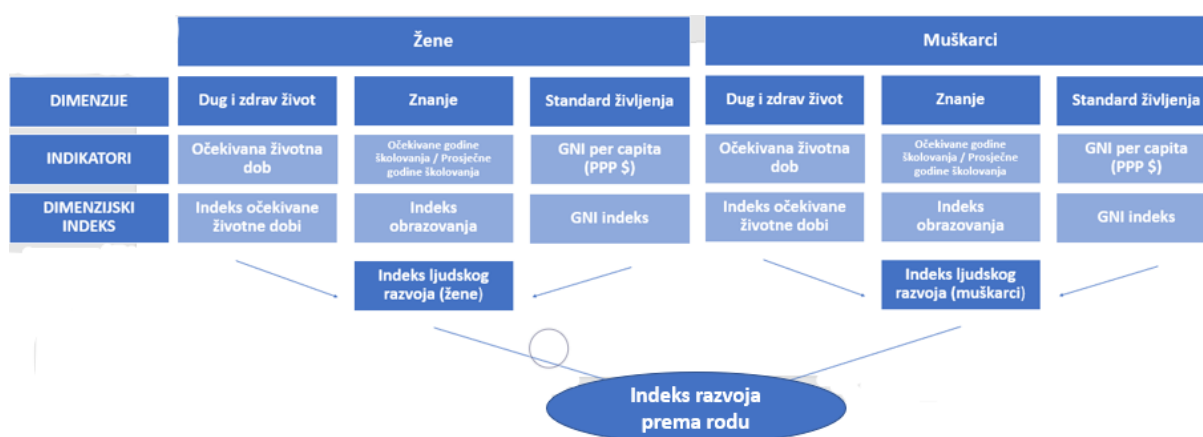
Izvor: izrada autorice prema United Nations Development Programme,

<http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>

⁵⁰ Economics Concepts: *Physical Quantity of Life Index (PQLI)*, dostupno na: <https://economicsconcepts.com/physical-quantity-of-life-index.htm>, pristupljeno [27.09.2017.].

⁵¹ United Nations Development Programme (2016): *Multidimensional Poverty Index*, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>, pristupljeno [27.09.2017.].

- **Indeks razvoja prema rodu (GDI – gender development index)** – ovaj indeks mjeri ravnopravnost spolova u postignućima u ljudskom razvoju, tako što računa razlike između muškaraca i žena u tri osnovna područja ljudskog razvoja – zdravlje, znanje i životni standard. Koristi iste komponente kao i HDI. GDI predstavlja omjer HDI izračunatog odvojeno za žene i muškarce, koristeći istu metodologiju kao i HDI. Ova mjera pokazuje koliko žena zaostaje za svojim muškim kolegama i koliko žene moraju nadoknaditi razlike unutar sva tri područja razvoja. Koristan je za razumijevanje stvarnog jaza spolova u razvojnim postignućima te informativan za smanjenje jaza.⁵²

Slika 3: Indeks razvoja prema rodu

Izvor: izrada autorice prema United Nations Development Programme, <http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>

2.3. Evolucija teorija razvoja

Razvoj teorija razvoja je tekao od jednostavnih teorija rasta do holističkih teorija. Iako postoji mnogo teorija razvoja, one se mogu sažeti u osnovne koncepte:

- modernizacija,
- ovisnost,
- ekonomski neoliberalizam,
- alternativni razvoj,
- post developmentalizam (koji se naknadno razradio).⁵³

⁵² United Nations Development Programme (2016): *Gender Development Index*, <http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>, pristupljeno [27.09.2017.].

⁵³ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 10.

2.3.1. Teorija modernizacije

Modernizacija, kao razvojni koncept, bila je aktualna 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća. Teoretičari smatraju da znanost i tehnologija trebaju napredovati kako bi država bila moderna te kako bi došlo do općeg porasta standarda.

Do teorije modernizacije je došlo zbog sljedećih obilježja:

- sve veće siromaštvo nakon drugog svjetskog rata,
- ideološka natjecanja,
- sve veća neslaganja u nekim državama,
- prijetnje kapitalizmu.

Američki ekonomisti i političari su, zbog prethodno navedenih razloga, poticali razvoj teorije modernizacije, a osnovni cilj im je bio objasniti što sputava siromašne zemlje u njihovoj evoluciji. Smatra se da siromašnije zemlje imaju nekakve nedostatke koje treba prevladati. Tradicionalno društvo se kritizira kao statično, neprofitno te ne pokazuje napredak i rast. Teoretičari su uvidjeli rješenje u usvajanju kapitalističkih vrijednosti, a na taj način i izlaz iz siromaštva.⁵⁴

Modernizacije predstavlja proces transformacije iz tradicionalnih ili nerazvijenih društava u suvremena društva, a njihov proces razvoja je objasnio Hettne kroz sljedeća obilježja:

- razvoj predstavlja prirodan i nepovratan proces koji je vidljiv u svakoj zajednici,
- razvoj predstavlja strukturne promjene i diferencijaciju unutar samog društva,
- čitav proces razvoja se može razdijeliti na pojedine faze koje ukazuju na dostignuti stupanj razvoja.,
- proces razvoja možemo potaknuti eksternim mjerama, kao što su konkurencija ili vojna prijetnja, ili internim mjerama, koje potiču modernizaciju tradicionalnih sektora.⁵⁵

Jedan od najutjecajnijih teoretičara modernizacije bio je Walt W. Rostow. On je 1960. godine, u svojoj knjizi, istaknuo pet faza razvoja:

⁵⁴ Ibid, str. 11.-13.

⁵⁵ Reid, D. G. (2003): *Tourism, Globalization and Development: Responsible Tourism Planning*, Pluto Press, London, str. 76.

1. Faza predstavlja tradicionalno društvo u kojem prevladava poljoprivredni sektor; tehnički napredak je neprimjetan, nema rasta produktivnosti, niski su prinosi, niti su umovi ljudi spremni za neke promjene.
2. Faza predstavlja preduvjete uzleta, a u njoj dolazi do nekih novih spoznaja u čovjekovoj glavi, povećava se od štednja te dolazi do osnivanja mladih industrija, kao i do nekih promjena u tehnologiji.
3. Faza je ulet, a karakteristična je po još većoj štednji (na 5% do 10% ukupnog nacionalnog dohotka), boljoj infrastrukturi i većim investicijama, a dolazi i do kulturnih promjena. Poljoprivreda je zamijenjena industrijalizacijom.
4. Faza je zrelost u kojoj tehnički napredak karakterizira sva područja aktivnosti, dok je proizvodnja diverzificirana. Nove ideje i tehnologije su zamijenile zastarjelu industriju. Dolazi do rasta u čitavoj državi.
5. Faza je i posljednja, a predstavlja razdoblje masovne potrošnje. Ljudi imaju više novca te kupuju više dobara.⁵⁶

Postoji i mnoštvo kritika na ovu teoriju razvoja, neke od najbitnijih su ignoriranje sve veće nejednakosti među državama. Nadalje, ignorira se činjenica da su resursi ograničeni i da akumulacija bogatstva u rukama pojedinaca smanjuje mogućnost razvoja ostalih. Obrazovanje u manje razvijenim zemljama je dostupno samo manjim skupinama lokalne elite. Također, zastupa „trickle-down“ efekt razvoja, koji pretpostavlja da se efekti razvoja automatski prenose s bogatih na siromašne.⁵⁷

⁵⁶ Rostow, W. W., (1990): *The Stages of Economic Growth*, 3. izd., Cambridge University Press, Cambridge, str. 4.-11., dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=XzJdpd8DbYEC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>, pristupljeno [10.8.2018.].

⁵⁷ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 16.

2.3.2. Teorija ovisnosti

Teoretičari koji su oštro kritizirali teoriju modernizacije, kao reakciju na liberalne teorije razmjene 50-ih godina, razvili su teoriju ovisnosti. Početci ove teorije vidljivi su prvo u Latinskoj Americi i to među znanstvenicima kao što je argentinski ekonomist i nekadašnji tajnik UN-ove Europske Komisije za Latinsku Ameriku, Raul Prebisch. Prebisch i njegovi kolege bili su uznemireni činjenicom da gospodarski rast u naprednim razvijenim zemljama nije nužno doveo do rasta u siromašnim zemljama. Njihova istraživanja su pokazala da gospodarska aktivnost u bogatijim zemljama dovodi do ozbiljnih gospodarskih problema u siromašnim zemljama. Prebischovo početno objašnjenje tog fenomena bilo je vrlo jasno: siromašne zemlje izvozile su primarne robe bogatim zemljama, koje su zatim proizvodile proizvode od tih roba i u konačnici ih prodavale siromašnim zemljama.⁵⁸

Ova teorija razvoja je sadržava dva pravca razvoja. Prvog je zastupao znanstvenik Prebisch, a on je pretpostavljao da samo razvijene zemlje imaju korist od međunarodne trgovine, dok je drugi pravac potekao od Marxa i bio je još rigorozniji po pitanju odnosa među razvijenim i zemljama u razvoju.

U svojoj suštini, ova teorija zastupa stav kako se siromaštvo ne može shvatiti, a kamoli riješiti bez da se prethodno sagleda čitavi svjetski ekonomski sustav. Zemlje Trećeg svijeta su siromašne u uspoređivanju sa zapadom te Zapad raste ne njihov teret kroz kolonijalizam, imperijalizam i nepravednu trgovinu. Nakon što je došlo do pada kolonijalizma, razvile su se multinacionalne kompanije koje su održavale sustav ekonomskog neokolonijalizma te na taj način preusmjeravale profit iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje.

70-ih godine 20. stoljeća došlo je do proširenja teorije u tzv. teoriju svjetskih sustava, a to je izvršio Walestein Immanuel. Glavni predmet ove teorije morao je biti svijet u cjelini, a ne pojedine države. Na temelju međunarodne podjele rada, sustav se podijelio na jezgru (Sjeverna Amerika i Zapadna Europa), periferiju (najsromašnije zemlje svijeta) te poluperiferiju (zemlje između prethodno navedenih ekstrema). Što je zemlja siromašnija, više će biti ovisna o jezgri, dok će društveni i ekonomski razvoj bitno zaostajati za dinamikom urbanizacije.

Teoretičari, koji su zagovarali teoriju ovisnosti, savjetovali su zemljama u razvoju da porade na promociji domaće industrije i proizvodnje. Smatrali su da bi im subvencije u zaštiti domaće

⁵⁸ Ferraro, V. : *Dependency Theory: An Introduction*, dostupno na: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/depend.htm>, pristupljeno [10.8.2018.].

industrije. Da bi napredovali, potrebno je ograničiti uvoz onih dobara koja mogu i sami proizvoditi te kontrolirati inozemne investicije. Preporučili su i izvršavanje nacionalizacije kako bi zadržali profit unutar države.

S druge strane, brojni kritičari same teorije su tvrdili kako je cjelokupan koncept nejasan. Ne uvažavaju se razlike među razvijenim zemljama i zemljama u razvoju. Ne potiče konkurentnost jer se tvrtke previše oslanjaju na subvencije, a upravljanje države tržištem, ne osigurava održivost na dugi rok.⁵⁹

2.3.3. Teorija ekonomskog neoliberalizma

Neoliberalna ekonomska doktrina javlja se u ekonomskoj teoriji 70-ih godina 20. stoljeća i to kao odgovor i jedno od mogućih rješenja tadašnje svjetske ekonomske stagnacije. Sada se minimalizira utjecaj države te odnosi među ljudima u proizvodnji regulira putem tržišne regulative. Suprotno od teorije ovisnosti, ekonomski neoliberalizam podupire privatizaciju državnih poduzeća te potiče slobodnu konkurenciju.

Ova teorija razvoja podupire ulaganja razvijenih zemalja u zemlje u razvoju te savjetuje zemlje u razvoju na specijalizaciju u izvozu primarnih resursa. Smatralo se kako će im to osigurati opstanak na tržištu. Takvo razmišljanje je podupirao i MMF te Svjetska Banka. U tom kontekstu, razvili su i program strukturalnih prilagodbi (SALP – Structural Adjustment Lending Programme). Putem programa, nastojali su odobriti kredite zemljama u razvoju, ali su u zamjenu tražili prihvaćanje njihove strukturalne politike, tj. trebali su smanjiti utjecaj države.

Zagovaratelji teorije ekonomskog neoliberalizma, stavljali su naglasak na nekoliko mjera koje su smatrali korisnima za zemlje u razvoju, a to su: devalvacija nacionalne valute, liberalizacija trgovine, smanjenje državne potrošnje te privatizacija.

Teoretičari su smatrali kako do makroekonomskih problema, kao što su inflacija i zaduženost u zemljama u razvoju, dolazi zbog nekontrolirane potrošnje države i ostalih oblika agregatne potrošnje. To u konačnici rezultira neodrživim porastom novčane mase.⁶⁰ Slijedom toga, 1989. godine je donesen tzv. Washingtonski konsenzus koji je sadržavao prijedloge za zemlje u razvoju, tj. kako izaći iz nastale gospodarske krize, a koncipirao ga je britanski ekonomist John

⁵⁹ Petrić, L. (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 21.-25.

⁶⁰ Petrić, L. (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 27.-28.

Williamson. Konsenzus je preporučio strukturne reforme koje su povećale ulogu tržišnih snaga u zamjenu za hitnu financijsku pomoć. Ove mjere su prvo bile primijenjene u Latinskoj Americi, a ona se zatim našla u najgoroj krizi u svojoj povijesti. Danas ove mjere nailaze na mnoštvo kritika. Smatra se kako su politike bile nepoželjne te su nametnule oštre uvjete u zemljama u razvoju.⁶¹

Kritičari ove teorije razvoja su stavili naglasak na financijsku strategiju MMF-a i Svjetske Banke te na pretjeran utjecaj i dominaciju zapadnih zemalja. Također, kritičari neoliberalizma su uspoređivali razdoblje između 1960-ih i 1980-ih te razdoblje nakon 80-ih godina. Zaključili su da je napredak na ekonomskom i socijalnom polju bio bolji do 80-ih godina. Nadalje, zemlje koje su usvojile slobodnu tržišnu politiku razvijale su se sporije od zemalja koje su štitile svoja gospodarstva. Teoretičari tvrde da je neoliberalizam samo način da se zemlje dodatno otvore, kako bi ih transnacionalne korporacije mogle lakše iskoristiti.⁶²

2.3.4. Teorija alternativnog razvoja

Tijekom razvoja prethodno navedenih teorija razvoja, dolazilo je do ozbiljnih kritika. Postupno je nastala teorija alternativnog razvoja, kako bi se uklonile slabosti prethodnih teorija.⁶³ Teorija alternativnog razvoja javlja se 70-ih godina prošlog stoljeća, ali ni danas nije konkretizirano radi li se tu o alternativnom načinu postizanja rasta, postizanju nekog drugom neekonomskog cilja ili je pak riječ o posve novoj paradigmi, tj. skupu pravila i metoda koji konkretiziraju novi smjer u razvoju.

Ovdje se stavlja naglasak na čovjeka, te dolazi do jačanja uloge javnosti u donošenju razvojnih odluka. Konačno, ne radi se razlika među spolovima, nego se sada na muškarce i žene gleda jednako te se sva mišljenja uvažavaju. Ova teorija jača ulogu nevladinih organizacija, a pojmovi kao što su ljudski razvoj, održivost, održivi razvoj, odgovorno ponašanje i slično, dobivaju na značenju i upravo to se smatra glavnom karakteristikom ove teorije razvoja.⁶⁴

⁶¹ Intelligent Economist: *Washington Consensus*, dostupno na:

<https://www.intelligenteconomist.com/washington-consensus/>, pristupljeno [10.8.2018].

⁶² *Revised Sociology* (2015): *The Neoliberal Theory of Economic Development*, dostupno na:

<https://revisedsociology.com/2015/12/07/neoliberalism-economic-development/>, pristupljeno [10.8.2018].

⁶³ Shah, S.: *Alternative Development Theories for Local Development*, dostupno na:

<http://www.sociologydiscussion.com/development/alternative-development-theories-for-local-development/1129>, pristupljeno [10.8.2018].

⁶⁴ Petrić, L. (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 30.

3. TEORIJSKI PRISTUP DEFINICIJI TURIZMA

Turizam je uzbudljiv i dinamičan sektor koji prolazi kroz kontinuirane promjene. Može utjecati na ljudske živote na mnogo različitih načina. Za turiste može predstavljati izvor doživotnih uspomena, sreću i ispunjenost. S druge strane, za poduzetnike i destinacije, to je potencijalni izvor prihoda i zapošljavanja. Kako je turizam rastao i postao sve istaknutija aktivnost, turizam ako akademsko područje se također razvijao.⁶⁵

Turizam je aktivnost koja obuhvaća sektore gospodarstva, ali i one društvene, kulturne, prostorne i prirodne sadržaje. Teško je definirati turizam, a zbog njegove neodređene naravi, teže je i procijeniti utjecaj samog turizma na gospodarstvo.⁶⁶

Postoji mnoštvo definicija turizma, kao što ima i nebrojeno mnogo ljudi koji se bave proučavanjem turizma. Može se reći da turizam za mnoge predstavlja oblik rekreacije, razonode, godišnji odmor i slično. S druge strane, ljudi koji se rade u ovom području, na turizam gledaju drugačije. Za njih turizam predstavlja intenzivan rad, profit i u konačnici njihovo profesionalno zanimanje.⁶⁷

3.1. Pojmovno određenje turizma

Pretpostavlja se da se pojam „turist“ prvi put spomenut 1800. godine, a koristio ga je Samuel Pegge u svom djelu „Anecdotes of the English Language“, tako što je rekao: „A traveler is nowadays called a Tour-ist.“ (Putnika u današnje vrijeme nazivamo turist). Potom se javlja oko 1830. i u Francuskoj, a upotrebljava ga Jacquemont. Smatra se da je riječ turist konačno lansirana od strane Stendhala 1838.

Nakon nekog vremena, uz pojam „turist“, uvodi se i pojam turizam. Pretpostavljalo se da sam pojam proizlazi od pojma „Grand tour“, tj. nakon što su pripadnici aristokracije započeli

⁶⁵ Inkson, C., Minnaert, L., (2012): *Tourism Management: An Introduction*, SAGE Publishing, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, str.1., dostupno na: https://books.google.de/books?id=Ygck_UNDNdMC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, pristupljeno [1.10.2017.].

⁶⁶ Lickorish, L. J., Jenkic, C.L., (1997): *An Introduction to Tourism*, Butterworth Heinemann, Oxford, str. 1.-2., dostupno na: https://books.google.de/books?id=9HBZh2Lkm04C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false, pristupljeno [1.10.2017.].

⁶⁷ Petrić, L., (2003): *Osnove turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str.18.

putovanja po Europi, u razdoblju od kraja 17. do sredine 19. stoljeća. Aristokrati su putovali kako bi se rekreirali, proširili svoja znanja o drugim kulturama, u svrhu obrazovanja i slično.

Nadalje, pojam turizam je prvi puta službeno upotrijebljen u engleskom Sports Magazine, u članku „Sublime Cockey Tourism“ 1811. godine, a označavao je gužvu, odnosno kretanje velike skupine ljudi na sportskoj manifestaciji.⁶⁸

Kao što smo već naveli, definicija pojmova turist i turizam ima gotovo koliko i autora iz raznih znanstvenih područja. Ukoliko promatramo povijest, prvo je došlo do pojave turista, a potom i pojma turizam. Kako bi definirali ta dva pojma, potrebno je uzeti nekoliko kriterija koje trebamo zadovoljiti, a oni su:

- Prostorna komponenta – podrazumijeva da osoba mora krenuti na put kako bi postala turistom. Pod pojmom putnik, smatramo svaku osobu koja putuje od točke A do točke B. isto tako, svaki putnik nije turist, ali svaki turist je putnik. Svjetska turistička organizacija (UNWTO) navodi da se putovanja moraju odvijati izvan uobičajene sredine pojedine osobe. Potrebno je odrediti geografske granice unutar kojih se osoba kreće u svakodnevnom životu, kako bi spoznali što to predstavlja uobičajena sredina.
- Obilježja putovanja – unutar slobodnog vremena, napušta se uobičajena sredina te se ne obavlja nikakva lukrativna djelatnost tijekom putovanja, kao ni u samom odredištu. Također, putovanje treba biti povratno.
- Vremenska komponenta – potrebno je da izbjivanje iz uobičajene sredine traje duže od 24 sata, a do maksimalno godine dana.⁶⁹

Definicije turizma, prema turističkoj teoriji, možemo podijeliti u dvije glavne skupine:

- definicije s aspekta potražnje (demand – side) i
- definicije s aspekta ponude (supply – side).⁷⁰

⁶⁸ Ibid, str. 18.-19.

⁶⁹ Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O., Hendija, Z., Bilen, M., Mikulić, J., Tomašević, A., Čizmar, S., (2011): *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustavi*, Školska knjiga, Zagreb, str. 25.-26.

⁷⁰ Petrić, L., op. cit., str. 19. -20.

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija od čega se sastoji turistički sektor, a definicije se konstantno mijenjaju. Burkart i Medlik 1981. godine su istakli da je cilj konceptualnih definicija ponuditi nekakav teorijski okvir kako bi se istakle temeljne karakteristike turističke industrije.⁷¹

Smatra se kako su najstariju konceptualnu definiciju iznijeli poznati Švicarci, Walter Hunziker i Kurt Krapf, 1942., a ona glasi: „Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja pojedinaca i promjene mjesta boravka, ukoliko dotični ne-rezidenti time ne zasnivaju stalno prebivalište u konkretnom mjestu i ne obavljaju nikakvu gospodarsku/lukrativnu djelatnost.“

1981. godine, održao se kongres u Cardiffu, a na njemu je udruga Aiest raspravljala o definiciji turizma. Prihvaćena je sljedeća definicija: „Turizam je skup odnosa i pojava koje rezultiraju iz putovanja osoba i njihova zadržavanja u određenim mjestima, a koja nisu njihova trajna boravišta, niti u njima obavljaju poslove vezane uz turizam, studiranje ili neki drugi oblik poslovne aktivnosti.“⁷²

Nadalje, 1991. je organizirana međunarodna konferencija u Ottawi na kojoj je Svjetska turistička organizacija namjeravala modernizirati trenutni sustav turističke politike. Zajedno s UNSTAT-om, donijeli su novu definiciju 1994., koja je označavala ključan pomak naprijed, a glasi: „Turizam obuhvaća sve aktivnosti osoba na putovanju i prilikom boravka u mjestima izvan njihova uobičajenog prebivališta u razdoblju ne duljem od jedne godine, a u svrhu odmora, poslovnih i ostalih razloga“. U navedenoj definiciji, vidljiva su statistička obilježja, a njihova glavna svrha je uspostaviti određene statističke standarde.⁷³

Konferencijom u Vancouveru 2001. godine proslavilo se deset godina znanstvene i intelektualne suradnje koja je dovela do konsenzusa o razvoju Turističke satelitske bilance. Na konferenciji se iznijela korigirana statistička definicija turizma, koja je trebala biti prihvaćena u cijelom svijetu, a glasi: „Turizam obuhvaća sve aktivnosti osoba koje putuju i borave u mjestima izvan svoga uobičajenog okruženja u vremenu do maksimalno godine dana u svrhu odmora, poslovnih razloga te drugih razloga za koje nisu plaćeno u mjestu koje posjećuju“.

⁷¹ Robinson, P., Lück, M., Smith, S., (2013): *Tourism*, CABI, Oxfordshire, str.28., dostupno na: https://books.google.de/books?id=oZ7B5q4GK68C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false, pristupljeno [4.10.2017.].

⁷² Vanhove, N., (2012): *The Economics of Tourist Destinations*, 2. izd., Routledge, New York, str. 1.-2., dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/The%20Economics%20of%20Tourism%20Destinations.pdf>, pristupljeno [4.10.2017.].

⁷³ Petrić, L., op.cit., str. 20.-21.

Iako je uvažena kao standardna definicija, nije se primjenjivala u svim zemljama. Primjerice, u SAD-u definicija se razlikuje od države do države. Mnogi znanstvenici i organizacije svjesni su bili ovog problema, a početkom 1990-ih uslijedilo je razdoblje razmatranja problema, kako bi došli do konačnog rješenja. Eurostat, OECD, WTO i statistički odjel UN-a došli su do rješenja, tako da su 2000. godine prihvatili UN-ovu Turističku satelitsku bilancu: preporučeni metodološki okvir.⁷⁴

Nadalje je potrebno definirati turizam s aspekta nositelja turističkog poslovanja. Sustav nacionalnih računa smatra kako industrija predstavlja skupinu subjekata koje se bave istim proizvodnim aktivnostima, tj, proizvode se iste skupine proizvoda ili usluga.

Turistički proizvod se može okarakterizirati kao skup različitih proizvoda i usluga koje su „proizvod“ raznih industrija, stoga možemo zaključiti kako turizam nije jedinstvena industrija.

Jednom od važnijih konceptualnih definicija, smatra se ona koju se donio teoretičar Leiper 1979. godine, a ona glasi: „Turistička industrija je skup različitih firmi, organizacija i objekata koji imaju zadaću da zadovoljavaju specifične potrebe i želje turista“.

S druge strane, statističke definicije trebaju definirati i navesti sve djelatnosti koje u turizmu sudjeluju, bilo to direktno ili indirektno, a sve u svrhu jednostavnijeg mjerenja njihovih učinaka. To je postignuto uspostavom Turističke satelitske bilance prema kojoj se definiralo pet glavnih sektora turističke industrije, a oni su: sektor atrakcija, smještajni sektor, transportni sektor, posrednički sektor te organizacijski sektor.

Budući da turizam sam po sebi ne predstavlja industriju, tako nema ni svoje mjesto u sustavu nacionalnih računa. Na međunarodnoj razini je definiran sustav klasificiranja djelatnosti – International Standard Industrial Classification (ISIC). Sustav klasificira djelatnosti unutar konzistentnog i kompleksnog okvira. WTO je inzistirao na prilagodbi postojećeg sustava turističkoj statistici pa je nastala SICTA- Standard Classification of Tourism Activities. SICTA se sastoji od onih djelatnosti koje većinu prihoda dobivaju iz turističkog prometa.⁷⁵

⁷⁴ Vanhove, N., op. cit., str. 3.- 5., dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/The%20Economics%20of%20Tourism%20Destinations.pdf>, pristupljeno [6.10.2017.].

⁷⁵ Ibid., str. 29.-30.

3.2. Povijesni pregled turizma

Riječ „turizam“ nije bila poznata u engleskom rječniku sve do 19. stoljeća. Do tada je bila korištena samo pri opisivanju skupina koje su za malu svotu novca putovale. S druge strane, riječi „putovanje“ i „putnik“ su se vezivale uz bogate, obrazovane ili aristokrate, a označavale su važnost i kvalitetu njihovih ranijih putovanja. Tada su se putovanja zbog rekreacije ili zabavnih aktivnosti smatrala još novim životnim stilom.

Lickorish i Jenkins smatraju kako se povijest turizma može podijeliti na četiri faze:

- pretpovijest turizma, tj. razdoblje koje obuhvaća srednjovjekovno doba i početak 17. stoljeća,
- doba željeznice,
- period između dva svjetska rata od 1918. do 1939. godine,
- masovna turistička putovanja nakon 1945. godine.⁷⁶

Predturistička epoha se ne smatra turističkom zato što: putovanja nisu organizirana i individualna, nema aktivnog odnosa među putnicima i okruženjem, nema osnovnih faktora turizma kao što su slobodna sredstva, slobodno vrijeme, prometni i receptivni faktori nisu dovoljno razvijeni, nedostatak medija koji bi promovirali ovakve aktivnosti i slično, putuju samo bogati i aristokrati te uloga države u cijelom razdoblju nije aktivna.

Nakon Grand Tour putovanja, koji su označavali prijelaz iz predturističke epohe, slijedi turistička epoha. Ona započinje sredinom 19. stoljeća te je možemo podijeliti na nekoliko razdoblja:

- od 1845. – 1875. godine (najčešće putuju aristokrati; putuje se u lječilišta i kulturna središta),
- od 1875. – 1910. godine (u putovanjima sudjeluje i buržoazija; javljaju se prva turistička mjesta te se sve više interesira za rastući fenomen turizma),
- nakon 1910. (jača borba za radnička prava, kraće je radno vrijeme, uvode se godišnji odmori, plaće rastu, a sada se u turistička putovanja uključuju i obični slojevi građana),

⁷⁶ Lickorish, L. J., Jenkins, C. L., (2006): *Uvod u turizam*, prijevod izvornika pod naslovom „Introduction to tourism“, Ekokon, Split, str. 23.-39.

- poslije Drugog svjetskog rata (dolazi do nagle ekspanzije turističkih putovanja te turizam sada proučavaju i razne znanstvene discipline, a posebno ekonomska teorija i praksa).

Ovo razdoblje se može nazvati turističkim , a karakteriziraju ga putovanja koja postaju sve masovnije i u koja se uključuju i ostali slojevi društva. Odnos među putnicima postaje sve aktivniji i osnovni faktori turizma se jače razvijaju te tako stvaraju društvenu potrebu za turističkom rekreacijom. Putovanja su sve češća ljeti, a država se sve više aktivira po pitanju turizma. Naposljetku, turizam postaje snažan ekonomski faktor te djeluje kao posljedica i faktor privrednog razvoja.⁷⁷

3.3. Doprinos turizma razvoju

Općenito se tvrdi da međunarodni turizam može gurnuti ekonomski rast kroz razmjenu deviza, da je to sektor koji je manje podložan trgovinskim ograničenjima ili barijerama te sektor s relativno visokom elastičnošću potražnje u usporednim s primarnim proizvodima. Turizam utječe na intenzivnost rada, smanjenje regionalnih nejednakosti u dohotku i zaposlenosti, na visoke učinke prelijevanja, ali i doprinosi državnim prihodima kroz porez i promociju slike koja zauzvrat može privući izravna strana ulaganja. S druge strane, turizam stvara i neke negativne utjecaje na socioekonomske i ekološke aspekte, ako ne postoji odgovarajući mehanizam za njegovo upravljanje na održiv i holistički način. U svakom slučaju, dobro uređena turistička industrija može pridonijeti gospodarskom razvoju i smanjenju siromaštva.

Svjetsko turističko vijeće i Svjetska turistička organizacija istaknuli su tri značajne uloge turizma:

1. Kroz stvaranje održivih poduzeća i pripadajućih radnih mjesta, turizam pruža potrebnu sigurnost i stabilnost milijunima ljudi širom svijeta kako bi izgradili bolje živote.
2. Turizam je jedan od izvoznih sektora zemalja u razvoju i primarni izvor devizne zarade u velikoj većini tih zemalja, stvarajući potrebnu zaposlenost i prilike za razvoj. Istodobno, ima moć isporučiti značajnu međunarodnu zaradu za zaštitu okoliša, kao i

⁷⁷ Petrić, L., op. cit., str. 5.-13.

dati ekonomsku vrijednost kulturnoj baštini. Također povezuje ljude kako bi učili i razumjeli jedni druge, potičući međusobno poštovanje u toleranciju.

3. Budući da turistička djelatnost i dalje raste, turizam je sve više povezan s održivosti okoliša. Ekološki odgovoran turizam je jedan od novih stupova rasta „zelenog gospodarstva“, pružajući održivu infrastrukturu, poslovne prilike te poslove i prihode.⁷⁸

U literaturi različiti autori navode različit broj ekonomskih funkcija, ali se iduće ekonomske funkcije mogu navesti kao temeljne:

1. multiplikativna funkcija,
2. induktivna funkcija,
3. konverzijska funkcija,
4. funkcija zapošljavanja,
5. funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara,
6. apsorpcijska funkcija,
7. funkcija uravnoteženja platne bilance,
8. funkcija razvoja gospodarski nedovoljno razvijenih područja,
9. integracijska funkcija,
10. akceleracijska funkcija.

Temeljne ekonomske funkcije turizma su multiplikativna s induciranim ekonomskim učincima, konverzijska i razvojna funkcija. Navedenim funkcijama treba dodati funkciju turizma u zapošljavanju te deviznu, odnosno izvoznu funkciju turizma, s kojom su povezane funkcije uravnoteženja platne bilance i apsorpcijska funkcija.⁷⁹

Multiplikativna funkcija turizma opisuje moć turizma u multipliciranju dohotka koji se ostvario u inicijalnoj fazi realizacije turističke potrošnje, odnosno kada privremeni posjetitelj plati račun za neku uslugu ili proizvod koji je konzumirao tijekom turističkog putovanja i boravka u određenoj turističkoj destinaciji. Turistički multiplikator objašnjava kako potrošnja turista utječe na gospodarske, ali i društvene djelatnosti. Ekonomski učinci na temelju multiplikacije novca su: izravni, neizravni i inducirani učinci. Teorija multiplikatora polazi od činjenice da ukupan ekonomski učinak turističke potrošnje dolazi iz cirkulacije turističke potrošnje kroz nekoliko

⁷⁸ Chhaeang, V. (2013): *Tourism and Regional Integration in Southeast Asia*, dostupno na: <http://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Download/Vrf/pdf/481.pdf>, pristupljeno [30.10.2017.].

⁷⁹ Bartoluci, M. (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva: Turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu*, Školska knjiga, Zagreb, str. 36.-37.

gospodarskih ciklusa, a sastoji se od izravnih, neizravnih i induciranih učinaka te potrošnje. Ova cirkulacija rezultira multiplikativnim učinkom koji se ogleda kao vrijednost novca koja je ušla u gospodarski ciklus u inicijalnoj fazi pomnožena s prosječnim brojem iteracija u kojima ona sudjeluje.

Kod induktivne funkcije turizma, osnovni interes nositelja gospodarske aktivnosti na razini turističke destinacije nije sama turistička potrošnja niti izravna dobit, što bi je određeni gospodarski subjekti realizirali iz prodaje svojih usluga i proizvoda u turizmu, nego uloga same turističke potrošnje u indukciji povećanih ukupnih učinaka proizvodnje, odnosno pružanja usluga. Prema tome, snaga induktivne funkcije turizma ovisi o povećanju masovnosti potražnje za određenom turističkom destinacijom te o stupnju njezinog turističkog razvoja.

Konverzijsku funkciju turizma možemo definirati kao sposobnost turizma u pretvaranju neprivrednih resursa u privredne, koji ne bi ostvarivali ekonomske učinke da nema turizma, odnosno da nisu uključeni u turističke tokove.

Jedna od važnijih ekonomskih funkcija turizma je zapošljavanje, tj. generiranje novih radnih mjesta u temeljnim gospodarskim djelatnostima u sustavu turizma, kao i u nizu ostalih koje su u funkciji opskrbnog sustava djelatnostima koje pružaju izravno usluge posjetiteljima. Razlikujemo izravno i neizravno zapošljavanje. Pod izravnim podrazumijevamo zapošljavanje u temeljnim turističkim djelatnostima koje čine turistički sustav, kao što su ugostiteljstvo, promet, turističke agencije, dok se neizravno zapošljavanje odnosi na zapošljavanje u povezanim djelatnostima, čije su aktivnosti usmjerene u većoj ili manjoj mjeri na razvoj turizma (vodoopskrba, financijsko poslovanje, građevinarstvo i dr.).

Također, vrlo bitna ekonomska funkcija turizma je i funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara. Funkcija turizma u poticanju međunarodne razmjene dobara vidi se u kretanju visine prihoda i rashoda, odnosno izvoza i uvoza robe i usluga na računu tekućih transakcija platne bilance. Važna je zato što turizam svojim prihodima od inozemne potrošnje ublažava negativan učinak robne razmjene s inozemstvom.

Apsorpcijska funkcija se odnosi na sposobnost turizma da uravnoteži robno-novčane odnose u razvijenim gospodarstvima te gospodarstvima u razvoju, a javlja se kao rezultat međunarodnih turističkih kretanja. U receptivnim zemljama dolazi do priljeva deviza, dok kod emitivnih zemalja dolazi od odljeva, što rezultira redistribucijom dohotka.

Turizam pridonosi i reguliranju gospodarskih odnosa. Može redistribuirati dohodak namijenjen turističkoj potrošnji i redistribuirati kapital. Ta sposobnost se još naziva i kompenzacijska funkcija turizma. Glavne motive za odlazak na turističko putovanje stanovnici razvijenih zemalja najčešće nalaze na manje razvijenim, manje napučenim te manje urbaniziranim područjima. Slijedom toga dolazi do redistribucije dohotka iz visokorazvijenih prema slabije razvijenim područjima.

Turizam posjeduje posebnu integracijsku funkciju u gospodarskom povezivanju regija. Jedna se može suočavati sa svim blagodatima, kao i s posljedicama intenzivnog razvoja turizma, dok druge regije, proizvodnjom proizvoda i pružanjem popratnih usluga, podupiru razvoj turizma u regijama koje nemaju pristup takvim resursima, ali su direktno ovisne o njima.

Akceleracijska funkcija turizma se očituje u snazi turizma da određena područja razvija brže od pojedinih gospodarskih djelatnosti. Ovdje se radi o odabiru primarne orijentacije gospodarskog razvoja, a koja se temelji na komparativnim prednostima i raspoloživosti resursa za turistički razvoj.⁸⁰

⁸⁰ Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O., Hendija, Z., Bilen, M., Mikulić, J., Tomašević, A., Čižmar, S., (2011): *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustavi*, Školska knjiga, Zagreb, str. 262.-285.

4. ULOGA TURIZMA U REALIZACIJI MILENIJSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU

4.1. Obilježja zemalja u razvoju

Međunarodni investitori često klasificiraju zemlje širom svijeta na temelju njihove razine gospodarskog razvoja. Ove klasifikacije temelje se na nizu ekonomskih i socijalnih kriterija, od približnog dohotka i očekivane životne dobi do stope pismenosti. Zemlje u razvoju, manje razvijene zemlje (LCD) ili tržišta u nastajanju su oni s najnižim ocjenama na temelju statističkih kriterija.⁸¹ Zemlje u razvoju također se nazivaju siromašnim zemljama. Ponekad se često nazivaju nerazvijenim ekonomijama.

U nastavku ćemo navesti glavne karakteristike zemalja u razvoju:

- Opće siromaštvo – zemlje u razvoju su siromašne. Prema definiciji, BDP i dohodak po stanovniku su na niskoj razini. Opći životni standard ljudi u tim zemljama veoma sporo napreduje. Siromaštvo je vidljivo u svakom aspektu života. Opće zdravstvene usluge su beznačajne za ljude, a očekivani životni vijek ne prelazi 60 godina.
- Visoka ovisnost i poljoprivredi – poljoprivreda je glavno zanimanje u zemljama u razvoju. Više od 70% aktivne radne snage sudjeluje u ovom sektoru. Stanovništvo se povećava, a time se i povećava broj zaposlenih u poljoprivredi, što dovodi do preopterećenja u poduzećima. Vidljiva je niska proizvodnja po glavi stanovnika.
- Nedovoljno iskorišteni prirodni resursi – većina zemalja u razvoju bogata je prirodnim resursima. Međutim, njihovo istraživanje i iskorištavanje je ograničeno. Ponekad ih kontroliraju strane tvrtke. Općenito, sirovi proizvodi se izvoze po niskim cijenama.
- Nedostatak industrije i poduzeća – industrijski sektor u zemljama u razvoju je u primarnoj fazi. Njihov doprinos BDP-u manji je od 10%, a zapošljava 2 do 4% radne snage. Industrijski rast je vrlo spor.
- Nedostatak kapitala i tehnologije – nedostatak kapitala je još jedan zajednički problem zemalja u razvoju. Obzirom na to da su zemlje siromašne, one manje štede, što rezultira smanjenim nastajanjem kapitala. Imaju manje investicijskog kapitala. Osim toga, njihova je postojeća tehnologija stara i neproduktivna.

⁸¹ The Balance (2017): *What is Developing Country?*, dostupno na: <https://www.thebalance.com/what-is-a-developing-country-1978982>, pristupljeno [26.10.2017.].

- Nedostatak temeljnih infrastruktura – faktori koji pomažu u razvoju nazivaju se infrastrukturama. Dobar cestovni sustav, autocesta, telefon, usluge, velike brane i kanali, banke i financijske usluge su neki primjeri potrebnih infrastruktura.
- Začarani krug siromaštva – zemlje u razvoju su siromašne. Imaju niski dohodak po glavi stanovnika. Niski prihodi znače manju štednju, manje kapitala i manje ulaganja. Slaba ulaganja dovode do manje proizvodnje, što rezultira niskom dohotkom. Začarani krug siromaštva je završen.
- Demografske karakteristike – postoji visoka stopa rasta stanovništva u zemljama u razvoju. Djeca mlađa od 15 godina čine veliki udio, općenito više od 40% ukupne populacije. Budući da su ekonomski neaktivna, moraju ovisiti o obitelji.
- Socio-kulturne osobine – različite vrste društvenih skupina nalaze se u zemlji. Oni se razlikuju u smislu religije, vjerovanja, kultura i običaja, jezika i uvjerenja i slično. Takve društvene i kulturne vrijednosti imaju dubok utjecaj na ekonomiju nacije.
- Dvojna ekonomija – svi sektori gospodarstva nisu razvijeni u zemljama u razvoju. Mogućnosti zapošljavanja ili aktivnosti postoje u urbanim područjima, dok se tradicionalna metoda proizvodnje koristi u ruralnim područjima. Mogućnosti zapošljavanja su manje. Dakle, ove zemlje imaju dualističku ekonomiju koja rezultira različitim problemima u formuliranju ekonomske politike.⁸²

Institucije mjere razinu razvijenosti zemlje na mnogo različitih načina. Na primjer, Ujedinjeni narodi imaju nekoliko konvencija za razlikovanje „razvijenih“ i „zemalja u razvoju“, dok Svjetska banka koristi bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika, iako se u tom procesu mogu koristiti i drugi analitički alati.

Definicija Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) često se smatra najobuhvatnijom mjerom jer uzima u obzir prihod po stanovniku, diversifikaciju izvoza i stupanj integracije u globalni financijski sustav. U 2011. godini, organizacije je objavila izvješće o istraživanju pod nazivom „Razvrstavanje zemalja na temelju njihove razvijenosti,“ (eng. „Classification of Countries Based on Their Level of Development“). U njoj su opisane metodologije za klasifikaciju razine

⁸² Economics (2009): *Characteristics of Developing Countries*, dostupno na: <http://economydetail.blogspot.de/2010/02/characteristics-of-developing-countries.html>, pristupljeno [27.10.2017.].

razvoja zemlja.⁸³ U nastavku će biti opisane metodologije UNDP-a, Svjetske banke i MMF-a, a koje se odnose na klasifikaciju razine razvoja zemlje.

UNDP-ov sustav za klasifikaciju zemalja izgrađen je od indeksa ljudskog razvoja (HDI), koji je pokrenut zajedno s Izveštajem o društvenom razvoju (HDR) 1990. godine. Kako bi se uhvatila višenamjenska priroda razvoja, HDI je sastavljen od tri indeksa koji mjere dostignuća u dugovječnosti, obrazovanju i dohotku. Mjera za praćenje dohotka je bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika s procjenama u lokalnoj valuti. Dugovječnost se mjeri očekivanim životnim vijekom pri rođenju. Pokazatelj za obrazovanje kombinira broj stvarnih i očekivanih godina školovanja.

Sustavi klasifikacije u Svjetskoj banci koriste se operativne i analitičke svrhe. Sustav klasifikacije operativnih zemalja prethodio je analitičkom sustavu klasifikacije koji se temelji na operativnom sustavu. Međunarodna banka za obnovu i razvitak (IBRD) Svjetske banke ima zakonsku obvezu pomoći samo zemljama članicama koje zaslužuju kredit, a koje ne mogu na drugi način dobiti vanjsko financiranje pod razumnim uvjetima. Svjetska banka smatra da je bruto nacionalni dohodak (GNI) najbolji pokazatelj ekonomske sposobnosti i napretka. Budući da se svi ekonomski pragovi održavaju konstantnima u realnom smislu, u skladu s metodologijom koja se koristi na operativnoj strani, pragovi ekonomske klasifikacije podložni su svjetskom trendu spuštanja u odnosu na prosječni svjetski prihod. Od 1987. do 2009. godine, svjetska je razina cijena – mjerena povećanjem operativnih pragova Svjetske banke – dvostruko veća, ali se prosječni nominalni prihod po stanovniku utrostručio. Slijedom toga, prag s niskim prihodima pao je sa 16% na 11% prosječnog svjetskog dohotka u tom razdoblju, a prag visokog dohotka pada sa 189% na 140%. Pragovi nisu relativni, nego apsolutni, a moguće je da se sve zemlje klasificiraju kao zemlje s niskim ili visokim dohotkom.

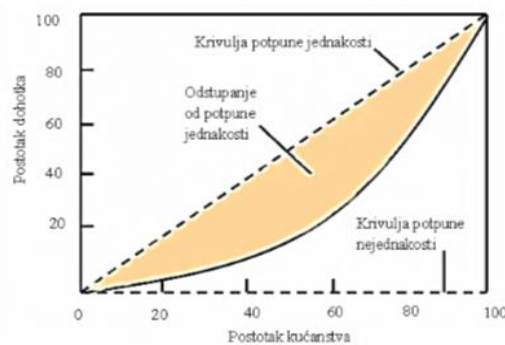
Slično Svjetskoj banci, sustavi klasifikacije u Međunarodnom monetarnom fondu se koriste za operativni i analitičke svrhe. Konzultacijska pomoć Fonda potječe od strane Povjerenstva za smanjenje siromaštva i rasta (PRGT), a najnoviji okvir za određivanje PRGT prihvatljivosti dogovoren je početkom 2010. godine. Novi okvir određuje prihvatljivost na temelju kriterija koji se odnose na prihod po stanovniku, tržišni pristup i ranjivost. Od 1964. nadalje korištene su razne analitičke klasifikacije. Međunarodna financijska statistika (IFS) je 1980. uvela sustav dviju kategorija koji se sastoji od industrijskih zemalja i zemalja u razvoju, a kojeg je preuzeo

⁸³ The Balance (2017): *What is Developing Country?*, dostupno na: <https://www.thebalance.com/what-is-a-developing-country-1978982>, pristupljeno [26.10.2017.].

i MMF. 1997. skupina industrijskih zemalja preimenovana je u naprednu skupinu zemalja u znak prepoznatljivog udjela proizvodnje, koji je bio zajednički svim članovima te skupine. Naknadno je uvedena skupina tranzicijskih zemalja, a koja je 2004., u kombinaciji s grupom zemalja u razvoju, formirala novu skupinu zemalja u nastajanju i razvoju.⁸⁴

Svjetska banka razmatra zemlje, koje imaju prihode po glavi stanovnika manje od 12.275 dolara, kao „zemlje u razvoju“. Organizacija također dijeli ove zemlje u razvoju na brojne kategorije prema dohotku. Tako razlikujemo one s niskim dohotkom i one sa srednjim dohotkom, što znači da postoje i druga siva područja za međunarodne investitore.

Prema kriterijima UN-a, zemlje s manje od 400 dolara dohotka po glavi stanovnika određene su kao zemlje s niskom prihodima i zemlje s manje od 750 dolara po glavi stanovnika smatraju se manje razvijenim ekonomijama.⁸⁵ Ginijev koeficijent nejednakosti mjeri u kojoj mjeri raspodjela dohotka pojedinca ili kućanstava, unutar gospodarstva, odstupa od savršene ravnomjerne raspodjele. Ovo je najčešće korištena kvantitativne mjera nejednakosti. Što je Ginijev koeficijent veći, veća je nejednakost raspodjele dohotka. Može poprimiti vrijednosti od 0, što znači potpuna jednakosti, do 100, što označava potpunu nejednakost. Izračunava se na temelju Lorenzove krivulje koja označava grafički prikaz neravnomjerne distribucije dohotka, tj. izračunom osjenčanog područja na Lorenzovoj krivulji.⁸⁶

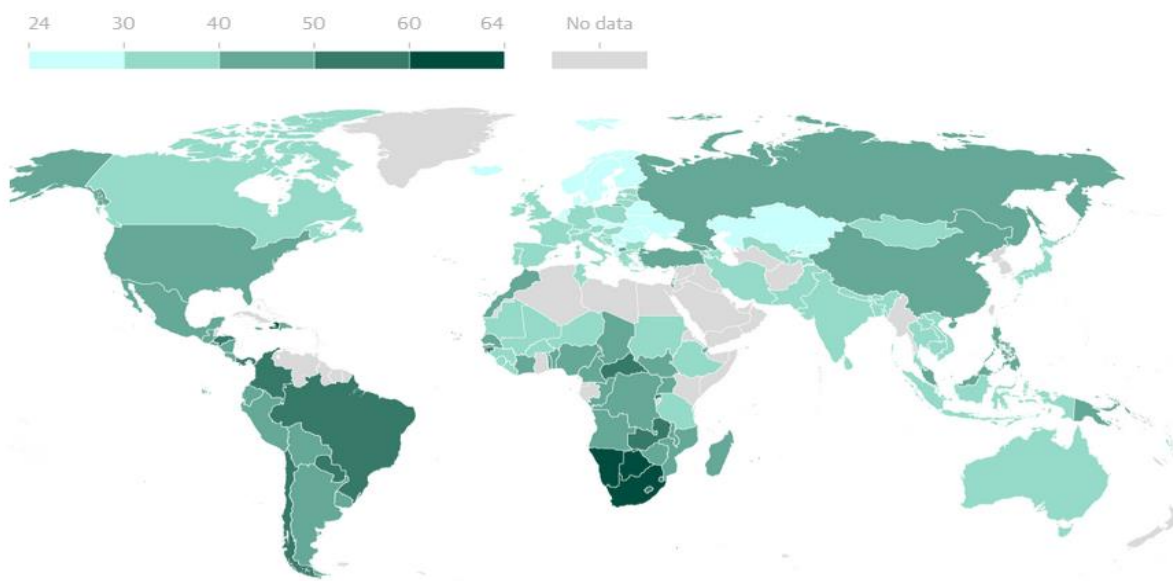
Slika 4: Lorenzova krivulja

Izvor: Vujčić, I. (2015): *Dohodovna nejednakost i globalizacija: empirijska analiza na primjeru europskih zemalja*, [file:///C:/Users/User/Downloads/Ivana_diplomski\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Ivana_diplomski(1).pdf)

⁸⁴ Nielsen, L. (2011): *Classifications of Countries Based on Their Level of Development: How it is Done and How it Could be Done*, dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/wp1131.pdf>, pristupljeno [26.8.2018.].

⁸⁵ The Balance (2017): *What is Developing Country?*, dostupno na: <https://www.thebalance.com/what-is-a-developing-country-1978982>, pristupljeno [26.10.2017.].

⁸⁶ OECD: *Gini Indeks*, dostupno na: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4842>, pristupljeno [12.8.2018.].

Slika 5: Gini koeficijent nejednakosti u 140 zemalja svijeta (izražen u vrijednostima 0-100)

Izvor: The Guardian: *Inequality index: where are the world's most unequal countries?*, <https://www.theguardian.com/inequality/datablog/2017/apr/26/inequality-index-where-are-the-worlds-most-unequal-countries>

Tablica 1: Popis zemalja južne i jugoistočne Azije prema Gini indeksu

Država	Gini koeficijent (godina)	Država	Gini koeficijent (godina)
Bangladeš	32.4 (2016)	Filipini	40.1 (2016)
Indija	35.1 (2011)	Indonezija	39.5 (2013)
Maldivi	38.4 (2009)	Kambodža	/
Nepal	32.8 (2010)	Laos	36.4 (2012)
Pakistan	30.7 (2013)	Malezija	46.3 (2009)
Šri Lanka	39.8 (2016)	Myanmar	38.1 (2016)
Brunej	/	Singapur	/
Tajland	39.3 (2012)	Vijetnam	35.6 (2012)

Izvor: izrada autorice prema World Bank-u, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2007&locations=BN-PH-ID-KH-LA-MY-MM-SG-VN&start=2000>

Investitori vole koristiti klasifikacijske sustave kako bi pojednostavnili proces ulaganja. Kada je riječ o regijama svijeta, zemlje u razvoju su one koje nisu dosegle zrelost, iako postoji širok raspon različitih definicija. Međunarodni investitori žele biti svjesni tih različitih kriterija pri procjeni rizika i povrata potencijala njihovog portfelja.⁸⁷

4.2. Obilježja razvoja turizma u zemljama u razvoju

Utjecaj turističke djelatnosti u zemljama u razvoju često je bila tema rasprave već desetljećima. Mišljenja su bila različita. Neki su smatrali kako je turizam katalizator društveno-ekonomskog razvoja, dok drugi na turizam gledaju kao osnovu za neokolonijalnu eksploataciju te okolišno i kulturno uništenje.⁸⁸

Tijekom proteklih 50 godina, međunarodni turizam je dosegao izvanrednu stopu rasta. Danas je jedna od najvažnijih industrijskih grana na svijetu u smislu stvaranja novih radnih mjesta i stvaranja inozemnih prihoda. Svjetska turistička organizacija (UNWTO) procjenjuje da će do 2020. biti 1,6 milijardi dolazaka međunarodnih turista širom svijeta. 75 milijuna od će biti u Africi, a 416 milijuna u Aziji- dvije regije s velikim brojem najslabije razvijenih zemalja.

Dok razvijena gospodarstva i dalje ostaju glavna turistička odredišta i izvor međunarodnog turizma, zemlje u razvoju brzo ih dostižu. U posljednjim desetljećima došlo je do znatne raznolikosti u međunarodnim turističkim odredištima, a nekoliko je zemalja u razvoju zabilježilo fenomenalan rast turističkih dolazaka i rashoda. Međunarodni dolasci u zemljama u razvoju porasli su u prosjeku za 11% godišnje, a pretpostavlja kako će se ovaj trend i nastaviti. To ukazuje da će zemlje u razvoju biti među glavnim igračima međunarodnog turizma u nadolazećim godinama. Stope rasta turizma u zemljama u razvoju sada nadmašuju one u razvijenim gospodarstvima. Međunarodne institucije i nacionalne vlade sve više prepoznaju potencijal da turizam igra značajnu ulogu u socioekonomskom razvoju zemalja u razvoju.

⁸⁷ The Balance (2017): *What is Developing Country?*, dostupno na: <https://www.thebalance.com/what-is-a-developing-country-1978982>, pristupljeno [26.10.2017.].

⁸⁸ Huybers, T. (2007): *Tourism in Developing Countries*, dostupno na: <http://www.e-elgar.com/shop/tourism-in-developing-countries>, pristupljeno [27.10.2017.].

Turizam pruža važnu priliku za slabije zemlje u borbi protiv siromaštva, diverzifikaciju njihovih gospodarstava i prožimanje strategije rasta. Sve veći trend na turističkom tržištu su turisti koji traže kulturne i prirodne atrakcije u ruralnim područjima. Iz tog razloga zemlje u razvoju imaju snažnu komparativnu prednost. Ovaj trend je osobito važan za slabije razvijene zemlje jer tri četvrtine ljudi u ekstremnom siromaštvu žive u ruralnim područjima.

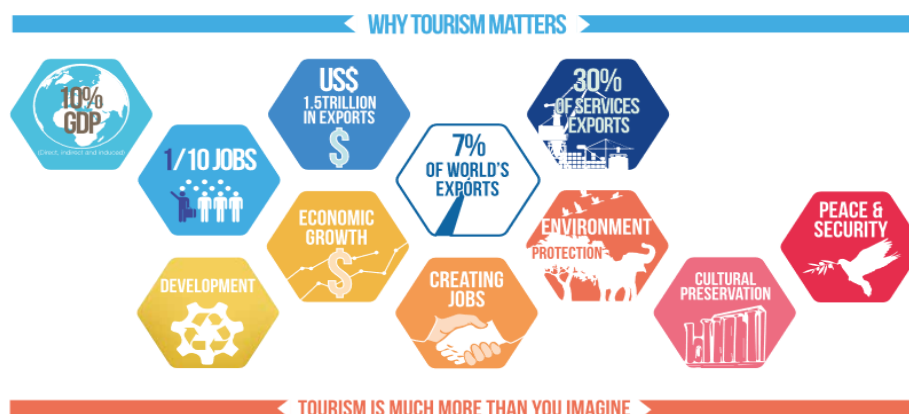
Turizam je raznolika i radno intenzivna industrija te pruža širok raspon mogućnosti zapošljavanja. Turizam zapošljava više žena i mladi ljudi od većine drugih industrija, što rezultira povećanim dohotkom, osnaživanjem i socijalnom uključenosti. Kapaciteti turizma za stvaranjem novih radnih mjesta su posebno važni u zemljama u razvoju, obzirom na ukupnu nisku razinu obrazovanja i vještina među lokalnim stanovništvom. Kao industrija, gdje ulazne barijere mogu biti niske ili lako snižene, turizam stvara mogućnosti za male poduzetnike i omogućava siromašnim ljudima da uspostave nove aktivnosti ili formaliziraju postojeće pothvate. Porezi i pristojbe na prihod od turizma mogu koristiti vlade u svrhu smanjenja siromaštva. Turizam zahtijeva relativno manja ulaganja u odnosu na ostale industrije, tj. koristi lako dostupne prirodne i kulturne atrakcije, te potrebna infrastruktura i nadogradnja može koristiti turistima te lokalnom stanovništvu. U konačnici, turizam je snažan motor društveno-gospodarskog razvoja i instrument zaštite biološke raznolikosti i kulturne baštine, posebno u zemljama u razvoju.

Razvoj turizma ne mora biti pakao za manje zemlje. Sektor je izuzetno konkurentan i ranjiv na vanjske prirodne i ljudske negativne utjecaje, iako pokazuje veliku otpornost. Zemlje u razvoju imaju slabe kapacitete, koji utječu na sve aspekte razvoja turizma, uključujući planiranje, zakonodavstvo, dostupnost, marketing i promociju, razvoj proizvoda, standarde, investicije i očuvanje baštine. Od ključne je važnosti za kreatora politike stvaranja i provođenje politika koje će maksimizirati ostvarivanje potencijalnih dobitaka duž lanca turističke vrijednosti. Posebno, politike i strategije potrebne su za povećanje sudjelovanja siromašnih, kako u zapošljavanju tako i u aktivnostima koje stvaraju dohodak, jer indirektni utjecaj hotela i u gospodarstvu često donosi najviše koristi.⁸⁹

⁸⁹ United Nations Development Programme (2011): *Tourism and Poverty Reduction Strategies in the Integrated Framework for Least Developed Countries*, dostupno na: http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/3273561/Tourism_Poverty_Reduction_LDCs_web.pdf, pristupljeno [22.4.2018.].

4.3. Prednosti odabira turizma kao razvojne strategije u zemljama u razvoju

Prije svega, turizam je sektor nade. Sa svojim mnogostrukim društveno-ekonomskim koristima i širokim utjecajem na raznolik raspon sektora, turizam je vrijedan dio globalnog rješenja za sve trenutne i buduće potencijalne izazove. Može se reći kako turistički sektor utječe na pozitivne promjene u svijetu. U mnogim zemljama turizam djeluje kao motor razvoja uz pomoć deviznih zarada te izravne i neizravne zaposlenosti. Turizam pridonosi 10% svjetskog BDP-a. Isto tako, čini 7% ukupnog svjetskog izvoza i gotovo 30% svjetskog izvoza u uslugama, što je četvrti najveći izvozni sektor nakon goriva, kemikalija i automobilske proizvodnje.⁹⁰ Turistički sektor brojio je 292 milijuna radnih mjesta (9,6% od ukupne zaposlenosti) u 2016 godini, odnosno jedno od deset radnih mjesta u globalnoj ekonomiji. Od toga je skoro 109 milijuna ljudi zaposleni direktno u turizmu, odnosno 3,6% od ukupne zaposlenosti. Šestu godinu za redom je vidljivo kako je ovaj sektor nadmašio svjetsko gospodarstvo za 2,5%.⁹¹

Slika 6: Zašto je turizam bitan?

Izvor: World Tourism Organization (2016): *2016 Annual Report*,

http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf

Turizam u mnogim zemljama u razvoju i najmanje razvijenim zemljama je najodrživija opcija ekonomskog razvoja, a u nekim zemljama i glavni izvor zarade na devizama. Dio tog dohotka odlazi na različiti skupine društva, a ako se turizmom upravlja, tako da se stavlja jak naglasak na ublažavanje turizma, može se izravno pogodovati siromašnijim skupinama tako da se zapošljavaju lokalni ljudi u turističkim poduzećima, nude robu i usluge turistima, pokreću mala

⁹⁰ World Tourism Organization (2016): *2016 Annual Report*, dostupno na:

http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf, pristupljeno [27.10.2017.].

⁹¹ World Travel & Tourism Council: *Economic Impact 2017*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2017/world2017.pdf>, pristupljeno [27.10.2017.].

i srednja poduzeća unutar zajednice i slično. To u konačnici može rezultirati nižom razinom siromaštva u zajednici.

Mnogo je karakteristika turizma kao aktivnosti koja ga čini posebno relevantnim za zemlje s niskim prihodima i za siromašne zajednice unutar njih. Turizam daje veliku vrijednost neki zajedničkim značajkama zemalja u razvoju, kao što su topla klima, bogata kulturna baština, inspirativni krajolici i bogata biološka raznolikost. Ove snage se posebno mogu zamijetiti u ruralnim područjima, što može imati komparativnu prednost za turizam, dok većinu drugih gospodarskih sektora dovodi u nepovoljan položaj.

Turizam je relativno radno intenzivan sektor i tradicionalno se sastoji od malih i mikro poduzeća. Mnoge aktivnosti u turizmu, osobito su pogodne za žene, mlade skupine i skupine u nepovoljnom položaju, poput nacionalnih manjina. Mnogi turistički poslovi potencijalno su vrlo dostupni siromašnima jer zahtijevaju relativno malo vještina i ulaganja. Neki također mogu biti i na pola radnog vremena te se koriste kako bi se nadopunili prihodi od drugih aktivnosti.

Budući da toliko različitih aktivnosti i inputa čine turistički proizvod, koji ima veliki i raznoliki opskrbni lanac, od potrošnje turista koristi može imati široki spektar sektora, poput poljoprivrede, prijevoza i drugih usluga. Dodatni krug potrošnje, od strane ljudi čiji je prihod podržan od strane turizma, proširuje ekonomsku korist dalje, odnosno uzrokuje tzv. multiplikativni učinak.

Obzirom da je turizam aktivnost koja potrošače dovodi proizvođačima, interakcija između turista i siromašnih zajednica može pružiti niz nematerijalnih i praktičnih koristi. Tako može doći do povećanja svijesti o kulturnim, ekološkim i gospodarskim pitanjima i vrijednostima, i to s obje strane, te do uzajamnih koristi od unaprijeđenih lokalnih ulaganja u infrastrukturu.⁹²

Turizam je prilika za vlade zemalja u razvoju, ali i za turističke operatere. Trendovi u turizmu ukazuju na povećanje broja turista koji putuju širom svijeta. Kao sektor s potencijalom, turizam je prilika za vlade zemalja u razvoju, tako što stvara radna mjesta, smanjuje siromaštvo i potiče gospodarski rast. Istodobno, neiskorišteni potencijali turizma u ne-tradicionalnim destinacijama

⁹² World Tourism Organization (2010): *Tourism and Poverty Alleviation*, dostupno na: <http://step.unwto.org/content/tourism-and-poverty-alleviation-1>, pristupljeno [27.10.2017.].

mogu stvoriti prilike za turističke operatere koji traže nova tržišta i nude nove turističke proizvode.⁹³

4.4. Prepreke razvoju turizma u zemljama u razvoju

S druge strane, osim navedenih prednosti koje donosi razvoj turizma, potrebno se osvrnuti i na neke prepreke razvoju turizma. Neki od negativnih aspekata su nepredvidljivost i fluktuacija potražnje, sezonalnost potražnje, utjecaj na resurse potrebne za život te slaba povezanost sa siromašnima.

Turizam je vrlo osjetljiv na ekonomske, ekološke i društveno- političke događaje koji utječu na spremnost turista na putovanja. U nedostatku osiguranja i socijalne sigurnosti, siromašni mogu biti posebno osjetljivi na iznenadne padove potražnje. Međutim, turistička potražnja se često smanjuje ukoliko dođe do promjene okolnosti.

Obzirom da razvoj turizma utječe i na resurse potrebne za život, a koji uključuju vodu, zemlju, hranu, izvore energije i biološku raznolikost, to može prouzrokovati njihovo prekomjerno iskorištavanje. Također, s vremenom je moguće i da budu manje dostupni siromašnima. Degradacija kulturnih dobara i poremećaja društvenih struktura su paralelne prijetnje.

Strani privatni interesi provode turizam, stoga je teško maksimizirati lokalnu ekonomsku korist. Često je zbrka oko razine stranog vlasništva, često je maskirano franšiznim ugovorima⁹⁴ te ugovorima o upravljanju⁹⁵. Turizam može nametnuti znatne neekonomske troškove siromašnima gubitkom pristupa resursima (osobito plažama), iseljavanjem s poljoprivrednog zemljišta te društvenim i kulturnim poremećajem i eksploatacijom. Gubitci mogu biti značajni

⁹³ Saner, R., Yiu, L., Filadoro, M. (2015): Tourism Development in Least Developed Countries: Challenges and Opportunities u Camillo, A. A. (eds.), *Handbook of Research on Global Hospitality and Tourism Management*, IGI Global Publ., Switzerland, str. 234-261.

⁹⁴ Franšizni ugovor podrazumijeva davanje licence od strane jedne osobe (davalac franšize) drugoj osobi (primaocu franšize). Licenca daje pravo primaocu franšize da vodi poslovanje pod brendom davaoca franšize i da koristi franšizni paket, koji sadrži sve elemente neophodne za uspostavljanje nezavisne kompanije koja će poslovati, po unaprijed utvrđenim pravilima.

⁹⁵ Ugovor o upravljanju je ugovor između vlasnika imovine i društva za upravljanje ili pojedinog upravitelja imovine, koji opisuje opseg ovlaštenja upravitelja.

za nerazvijene i siromašne zemlje. Međutim, mnogi oblici razvoja donose s njima nedostatke takve vrste.

Vrlo je teško mjeriti veličinu turističke djelatnosti u gospodarstvu, a stoga i njegov doprinos BDP-u. To je zato što se turizam tradicionalno ne mjeri u nacionalnim računima. Stoga su se razvili tzv. satelitski računi. Međutim, izgradnja satelitskih računa zahtijeva detaljne podatke – koje siromašne zemlje vjerojatno neće moći sistematski prikupljati.⁹⁶

4.5. Opće značajke međunarodne organizacije Ujedinjeni narodi

Ujedinjeni narodi su međunarodna organizacija osnovana 1945. godine. Trenutno se sastoji od 193 zemlje članice. Misija i rad Ujedinjenih naroda vode se ciljevima i načelima sadržanim u njegovoj osnivačkoj povelji.

Ujedinjeni narodi mogu poduzeti korake protiv problema s kojima se susreće čovječanstvo u 21. stoljeću, kao što su mir i sigurnost, klimatske promjene. Održivi razvoj, ljudska prava, razoružanje, terorizam, humanitarne akcije i hitni zdravstveni slučajevi, ravnopravnost spolova, upravljanje, proizvodnja hrane i još mnogo toga.

Također, Ujedinjeni narodi omogućuju svojim članovima da izraze svoje stajalište na Općoj skupštini, Vijeću sigurnosti, Gospodarsko-socijalnom vijeću te drugim tijelima i povjerenstvima. Omogućavanjem dijaloga među svojim članicama i preuzimanjem pregovora, Organizacija je postala mehanizam za vlade, kako bi došli do sporazuma te zajedno rješavali probleme.⁹⁷

Glavni organi UN-a su: Glavna skupština, Vijeće sigurnosti, Gospodarsko i socijalno vijeće, Starateljsko vijeće, Međunarodni sud pravde i Tajništvo UN-a. Svi su osnovani iste godine kao i UN.

⁹⁶ Roe, D., Ashley, C., Page, S., Meyer, D. (2004): *Tourism and the Poor: Analysing and Interpreting Tourism Statistics from a Poverty Perspective*, dostupno na: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08ccfe5274a31e0001474/R8120-PPT16.pdf>, pristupljeno [2.11.2017.].

⁹⁷ United Nations: *Overview*, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>, pristupljeno [2.11.2017.].

Glavna skupština je glavni politički i reprezentativni organ UN-a. Sve 193 države članice su zastupljene u Glavnoj skupštini. Svake godine, u rujnu, puno članstvo UN-a se sastaje u dvorani Glavne skupštine u New Yorku na godišnjoj sjednici Glavne skupštine i općoj raspravi na kojoj prisustvuju mnogi predstavnici država. Odluke o važnim pitanjima, poput onih o miru i sigurnosti, primanju novih članova i proračunskim pitanjima, zahtijevaju dvotrećinsku većinu Glavne skupštine. Glavna skupština bira svake godine novog predsjednika na mandat od godine dana.

Vijeće sigurnosti ima glavnu odgovornost, prema Povelji Ujedinjenih naroda, za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Ima 15 članova (5 stalnih i 10 nestalnih članova). Svaka članica ima jedan glas. Prema Povelji, sve članice su dužne pridržavati se odluka Vijeća. Vijeće sigurnosti vodi vodstvo u određivanju postojanja prijetnje miru. Poziva stranke u sporu da to riješe mirnim putem i preporučuje metode prilagodbe ili uvjete pomirenja. U nekim slučajevima, Vijeće sigurnosti može pribjeći nametanju sankcija ili čak odobriti uporabu sile za održavanje ili vraćanje međunarodnog mira i sigurnosti. Vijeće ima predsjedništvo koje se rotira i mijenja svaki mjesec.

Gospodarsko i socijalno vijeće je glavno tijelo za koordinaciju, pregled politike, dijalog o politikama i preporuke o gospodarskim, socijalnim i ekološkim pitanjima, kao i provedbu međunarodno dogovorenih razvojnih ciljeva. Ono služi kao središnji mehanizam za aktivnosti sustava UN-a i njegovih specijaliziranih agencija u gospodarskom, socijalnom i ekološkom području, nadgledanju podružnica i stručnih tijela. Ima 54 člana, koje je izabrala Glavna skupština zbog preklapanja trogodišnjih uvjeta. To je središnja platforma Ujedinjenih naroda za razmišljanje, raspravu i inovativno razmišljanje o održivom razvoju.

Starateljsko vijeće je osnovano 1945. Poveljom UN-a, kako bi se osigurao međunarodni nadzor za 11 povjerljivih područja koja su bila smještena pod administraciju 7 država članica, a koja su osigurala da su se poduzeli odgovarajući koraci za pripremu teritorija za samopomoć vlade i neovisnost. Do 1994. godine, sva povjerljiva područja su postigla samoupravu ili samostalnost. Vijeće za starateljstvo obustavilo je rad 1. studenog 1994. Vijeće je rezolucijom, usvojenom 25. svibnja 1994. godine, izmijenilo svoj poslovnik kako bi se odreklo obveza godišnjeg sastanka i dogovorilo da se sastaje kao prilika koja se zahtijeva svojom odlukom ili odlukom predsjednika, na zahtjev većine svojih članova, na Glavnoj skupštini ili na Vijeću sigurnosti.

Međunarodni sud pravde je glavni sudski organ Ujedinjenih naroda, sjedište je u Palači mira u Hagu u Nizozemskoj. To je jedini od 6 glavnih organa Ujedinjenih naroda koji se ne nalazi u New Yorku. Uloga Suda je podmirivanje, u skladu s međunarodnim pravom, pravnih sporova koje su mu države podnijele i davanje savjetodavnih mišljenja o pravnim pitanjima koja upućuju ovlašteni organi Ujedinjenih naroda i specijalizirane agencija.

Tajništvo se sastoji od glavnog tajnika i desetak tisuća međunarodnih članova UN-ovih djelatnika koji obavljaju svakodnevni rad UN-a kao što je to određeno od strane Glavne skupštine i drugih glavnih organa Organizacije. Glavni tajnik je upravni časnik Organizacije kojeg imenuje Glavna skupština na preporuku Vijeća sigurnosti za petogodišnji obnovljivi mandat. Zaposlenici UN-a angažirani su na međunarodnoj i lokalnoj razini te rade na radnim mjestima i na mirovnim misijama širom svijeta.⁹⁸

U samoj Organizaciji, postoji šest službenih jezika. To su: arapski, kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski. Ispravno tumačenje i prevođenje tih šest jezika, kako u govoru tako i u pisanom obliku, vrlo je važno za rad Organizacije, jer to omogućuje jasno i konciznu komunikaciju o pitanjima od globalnog značaja.⁹⁹

4.5.1. Programi i fondovi UN-a

Ujedinjeni narodi su stvorili fondove i programe kako bi zadovoljili potrebe koje nisu predviđene u San Franciscu, kao što su izbjeglice iz Palestine, razvojna pomoć, pomoć s hranom ili za okoliš. Oni su podređeni Ujedinjenim narodima, ali budući da ih neposredno kontroliraju različita međudržavna tijela i crpe većinu svojih financijskih sredstava iz drugih izvora, a ne iz proračuna UN-a, one su nešto sličnije specijaliziranim agencijama, nego povjerenstvu i odborima UN-a. štoviše, budući da su njihove aktivnosti djelotvornije i provode se na terenu, imaju potrebe koje diktira okruženje koje je sasvim drugačije od onoga u administraciji. Programi i fondovi primjenjuju UN pravila i propise u području administracije i osoblja.

U nastavku ćemo navesti programe i fondove Ujedinjenih naroda:

⁹⁸ United Nations: *Main Organs*, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/main-organs/index.html>, pristupljeno [2.11.2017.].

⁹⁹ United Nations: *Official Languages*, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/official-languages/index.html>, pristupljeno [2.11.2017.].

- *Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)* – promiče integraciju zemalja u razvoju u svjetsko gospodarstvo. Njen rad ima za cilj pomoći u oblikovanju političkih rasprava i razmišljanja o razvoju, s posebnim naglaskom na osiguranju međusobne potpore domaćih politika i međunarodne akcije u postizanju održivog razvoja.
- *Program Ujedinjenih naroda za razvoj (United Nations Development Programme – UNDP)* – ovaj program je vodeća agencija Ujedinjenih naroda za razvojni sustav UN-a. njezin je cilj izgraditi inkluzivna, održiva i otporna društva. Prisutan je u 176 zemalja i teritorija te pruža stručne savjete, obuku i financijsku podršku. Posebna se pozornost posvećuje potrebama najmanje razvijenih zemalja (LCD) i zemljama koje izlaze iz sukoba.
- *Program Ujedinjenih naroda za okoliš (United Nations Environment Programme – UNEP)* – uspostavljen je 1972. nakon Stockholmske konferencije o ljudskom okruženju. Cilj mu je pružiti vodstvo i poticati partnerstva u skrbi za okoliš inspiriranjem, informiranjem i omogućavanjem narodima da poboljšaju kvalitetu života, a da pritom ne utječu na buduće generacije.
- *Ured visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR)* – rad Ureda je humanitaran i apolitičan. Njegove glavne funkcije su pružanje međunarodne zaštite izbjeglicama i drugim osobama od interesa, uključujući i ljude bez državljanstva, te traženjem rješenja za njih. Zaštita uključuje sprječavanje odbijanja i osiguravanje da zemlje domaćini poštuju međunarodne norme u postupanju s izbjeglicama.
- *Agencija za pomoć i djelovanje Ujedinjenih naroda za izbjeglice iz Palestine na Bliskom istoku (United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees in the Near East – UNRWA)* – osnovana je 8. prosinca 1949. godine, nakon arapsko-izraelskog sukoba 1948., zbog izravnih olakšica i radova za izbjeglice iz Palestine. Agencija je započela s radom 1. svibnja 1950.
- *Dječji fond Ujedinjenih naroda (United Nations Children's Fund – UNICEF)* – „The UN International Children's Emergency Fund“ osnovan je 1946. godine kako bi pružio hitnu pomoć djeci u ratom pogođenim zemljama nakon Drugog svjetskog rata. 1953. godine se određuje kako će fond nastaviti s radom, a naglasak je bio na programima davanja dugoročne koristi djeci posvuda, posebice onoj u zemljama u razvoju, te je promijenio ime organizacije, koje se koristi i danas, ali je zadržao akronim UNICEF.

- *Fond za stanovništvo Ujedinjenih naroda (United Nations Population Fund – UNFPA)* – ovo je agencija Ujedinjenih naroda za razvoj koja promovira pravo svake žene, muškarca i djeteta da uživaju život zdravija i jednakih mogućnosti. UNFPA podržava zemlje u korištenju podataka o stanovništvu za politike i programe za smanjenje siromaštva i osiguravanje svake trudnoće te da se svaka djevojka i žena tretiraju s poštovanjem.
- *Svjetski program hrane (World Food Programme – WFP)* – osnovan je 1961. godine kao organizacija za pomoć u hrani. WFP je najveća svjetska humanitarna organizacija koja se bori protiv gladi širom svijeta.
- *Ured UN-a za droge i kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC)* – Ured je tajništvo UN-ove konvencije protiv transnacionalnog organiziranog kriminala i tri dodatna protokola o : trgovanju ljudima, osobito ženama i djecom; krijumčarenje migranata; nedopuštena proizvodnja i trgovanje vatrenim oružjem. Također se zalaže i protiv korupcije. UNODC promiče ratifikaciju i provedbu svih konvencija i protokola kroz izgradnju kapaciteta, obuku i tehničku pomoć.
- *Program Ujedinjenih naroda za ljudska naselja (United Nations Human Settlements Programme – UN- HABITAT)* – sjedište mu je u Keniji, a zadužen je za promicanje društvenog i ekološki održivog razvoja ljudskih naselja i postizanje odgovarajućeg skloništa za sve.
- *UN žene (UN Women)* – osnovane su u srpnju 2010. godine kako bi se poboljšala koordinacija i koherentnost ravnopravnosti spolova i osnaživanja žena te promicalo učinkovitije uključenje u sustav UN-a.
- *Misija Ujedinjenih naroda za projektne usluge (The UN Office for Project Services – UNOPS)* – namjera je širenje kapaciteta UN sustava i njegovih partnera u provedbi izgradnje mira, humanitarnih i razvojnih operacija koje su važne za osobe kojima je to potrebno. Rad u nekim od najizazovnijih okruženja u svijetu, UNOPS-ove temeljne usluge uključuju upravljanje projektima, nabavu, upravljanje ljudskim resursima, upravljanje fondovima i zajedničkim uslugama UN-a.¹⁰⁰

¹⁰⁰ United Nations System: *Funds and Programmes*, dostupno na: <http://www.unsystem.org/members/funds-and-programmes>, pristupljeno [2.11.2017.].

4.5.2. Specijalizirane agencije UN-a

Specijalizirane agencije su pravno nezavisne međunarodne organizacije s vlastitim pravilima, članstvima, organima i financijskim sredstvima, a bile su povezane s Ujedinjenim narodima kroz pregovaračke sporazume. Neke od agencija postojale su prije Prvog svjetskog rata, neke su bile povezane s Ligom naroda. S druge strane, neke su nastale gotovo istodobno s Ujedinjenim narodima, dok su neke stvorene i od strane Ujedinjenih naroda, kako bi se zadovoljile nove potrebe. Obzirom na raznolikost njihovih područja djelovanja, povijesti i iskustva, svaka agencija ima svoje vlastite potrebe i brige.

U nastavku ćemo navesti specijalizirane agencije Ujedinjenih naroda:

- *Međunarodna organizacija rada (International Labour Organization – ILO)* – osnovana je 1919. godine, a njen Ustav je dio ugovora iz Versaillesa. ILO je postao prva specijalizirana agencija UN-a 1946. godine.
- *Organizacija za hranu i poljoprivredu (Food and Agriculture Organization – FAO)* – cilj ove organizacije je: podići razinu prehrane i životnog standarda, poboljšati proizvodnju i distribuciju hrane, poboljšati uvjete u ruralnim mjestima, doprinositi širenju gospodarstva te osigurati da je što manje ljudi glano.
- *Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)* – osnovana je 1945. godine zbog promicanja ciljeva navedenih u Povelju UN-a. Svrha organizacije je pridonijeti miru i sigurnosti promicanjem suradnje među narodima kroz obrazovanje, znanost i kulturu.
- *Međunarodna organizacija civilnog zrakoplovstva (International Civil Aviation Organization – ICAO)* – nastala je 4. travnja 1947. godine nakon što je 26 država ratificiralo Konvenciju o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu. ICAO se zalaže za razvoj načela i tehnika međunarodne zračne plovidbe te poticanje planiranja i razvoja međunarodnog zračnog prijevoza, kako bi se osigurao siguran i uredan rast međunarodnog civilnog zrakoplovstva širom svijeta.
- *Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization – WHO)* – predstavnici 61 države usvojili su 1946. godine Ustav Svjetske zdravstvene organizacije. Formalno je uspostavljena 1948. i postala je specijalizirana agencija UN-a 10. srpnja 1948. Cilj organizacije je postići najviši stupanj zdravlja kod svih naroda.
- *Svjetska banka (World Bank Group)* – od osnutka 1944. godine, Svjetska banka se proširila iz jedne institucije u blisko povezanu skupinu od pet razvojnih institucija.

- *Međunarodni monetarni fond (International Monetary Fund – IMF)* – to je organizacija 187 zemalja koje djeluju na promicanju globalne monetarne suradnje, osiguravaju financijsku stabilnost, olakšavaju međunarodnu trgovinu, promoviraju visoku zaposlenost, održivi gospodarski rast te smanjuju siromaštvo.
- *Univerzalna poštanska unija (Universal Postal Union – UPU)* – osnovana je Bernskim ugovorom iz 1874. godine i postala specijalizirana agencija UN-a 1948. godine. Cilj je osigurati organizaciju i poboljšanje poštanskih usluga, promicati razvoj međunarodne suradnje i osigurati, koliko je to moguće, tehničku pomoć u poštanskim pitanjima koja traže članice.
- *Međunarodna komunikacijska unija (International Telecommunication Union – ITU)* – osnovana je 1865. godine u Parizu kao Međunarodna telegrafska unija. Konferencija opunomoćenika u Madridu 1932. godine odlučila se za sadašnje ime, koje je stupilo na snagu 1934. godine. ITU je međuvladina organizacija koja okuplja vlade i industriju kako bi koordinirala uspostavljanje i djelovanje globalnih telekomunikacijskih mreža i usluga.
- *Svjetska meteorološka organizacija (The World Meteorological Organization – WMO)* – nasljednica je Međunarodne meteorološke organizacije koja je osnovana 1873. godine. Formalno je nastala 1950. godine i postala specijalizirana agencija UN-a 1951. godine.
- *Međunarodna pomorska organizacija (International Maritime Organization – IMO)* – zadužena je za sigurnost života na moru, pomorsku sigurnost i zaštitu morskog okoliša, sprječavanjem onečišćenja mora uzrokovanih brodovima. Omogućuje suradnju vlada kako bi postigli najviši mogući standard pomorske sigurnosti i učinkovitosti u plovidbi.
- *Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (World Intellectual Property Organization – WIPO)* – posvećena je razvoju uravnoteženog i pristupačnog međunarodnog sustava intelektualnog vlasništva, koji nagrađuje kreativnost, potiče inovativnost i pridonosi gospodarskom razvoju, dok istovremeno štiti javni interes.
- *Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (International Fund for Agricultural Development – IFAD)* – međunarodna je financijska institucija i specijalizirana agencija posvećena iskorjenjivanju siromaštva u ruralnim područjima zemalja u razvoju. Fond je osnovan 1977. godine kao jedan od glavnih ishoda Svjetske konferencije o hrani 1974. godine.
- *Organizacija Ujedinjenih naroda za industrijski razvoj (United Nations Industrial Development Organization – UNIDO)* – zadužena je promicanje industrijskog razvoja i međunarodne industrijske suradnje. Nastoji smanjiti siromaštvo kroz održivi industrijski

razvoj. Želi da svaka zemlja poveća svoje sudjelovanje u međunarodnoj trgovini i da očuva okoliš.

- *Svjetska turistička organizacija (World Tourism Organization – UNWTO)* – specijalizirana je organizacija u području turizma. Pruža vodstvo i podršku sektoru turizma u unaprjeđenju održivih politika, prakse i djelovanja. Kroz promociju i razvoj održivog, odgovornog i univerzalno dostupnog turizma, UNWTO nastoji maksimizirati doprinos turizma socioekonomskom rastu, stvaranju radnih mjesta, razvoju, očuvanju okoliša, kulturnom obogaćivanju i međunarodnom razumijevanju, uz istodobno minimiziranje negativnih društvenih ili ekoloških utjecaja. Posebnu pozornost posvećuje interesima zemalja u razvoju.¹⁰¹

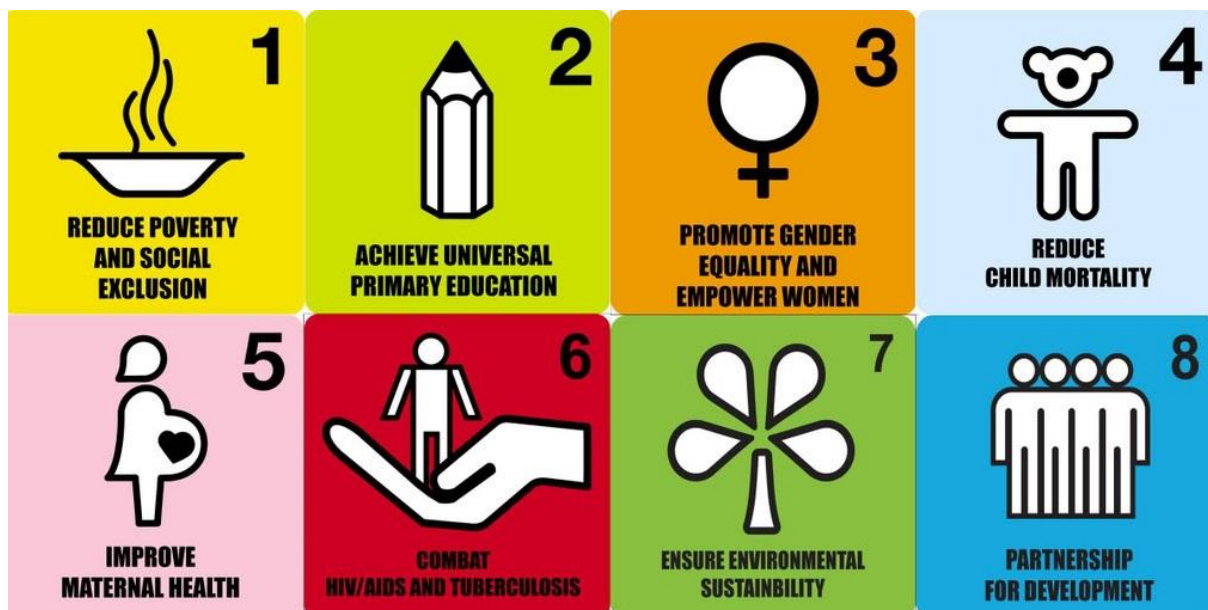
4.6. Obilježja Milenijskih razvojnih ciljeva

Milenijski razvojni ciljevi Ujedinjenih naroda predstavljaju osam ciljeva koje su sve države članice (191) UN-a odlučile pokušati postići do 2015. godine. Milenijska deklaracija Ujedinjenih naroda, potpisana u rujnu 2000. godine, obvezuje svjetske vođe u borbi proti siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti, degradacije okoliša i diskriminacije žena. Milenijski razvojni ciljevi izvedeni su iz ove Deklaracije, a svi imaju specifične ciljeve i pokazatelje.

Dogovoreno je osam sljedećih ciljeva:

1. Ukinuti ekstremno siromaštvo i glad
2. Postići univerzalno osnovno obrazovanje
3. Promovirati jednakost spolova i osnažiti žene
4. Smanjiti smrtnost djece
5. Poboľjšati zdravlje majki
6. Boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti
7. Osigurati održivost okoliša
8. Razviti globalno partnerstvo u razvoju.

¹⁰¹ United Nations System: *Specialized Agencies*, dostupno na: <http://www.unsystem.org/members/specialized-agencies>, pristupljeno [3.11.2017.].

Slika 7: Milenijski razvojni ciljevi

Izvor: United Nations City, <http://un.dk/about-the-un/the-mdgs>

Ciljevi su međusobno svi ovisni, svi ciljevi utječu na zdravlje, a zdravlje utječe na sve Milenijske ciljeve. Na primjer, bolje zdravlje omogućuje djeci da nauče i odraslim osobama da zarađuju. Ravnopravnost spolova bitna je za postizanje boljeg zdravlja. Smanjenje siromaštva, gladi i degradacije okoliša pozitivno utječe, ali također ovisi o boljem zdravlju.¹⁰²

Milenijski ciljevi postigli su najuspješniji pokret protiv siromaštva u povijesti. 15- godišnji napor za postizanjem osam ciljeva navedenih u Milenijskoj deklaraciji 2000. godine bio je u velikoj mjeri uspješan diljem svijeta, priznajući nedostatke koji i dalje postoje.¹⁰³

4.6.1. Ukinuti ekstremno siromaštvo i glad

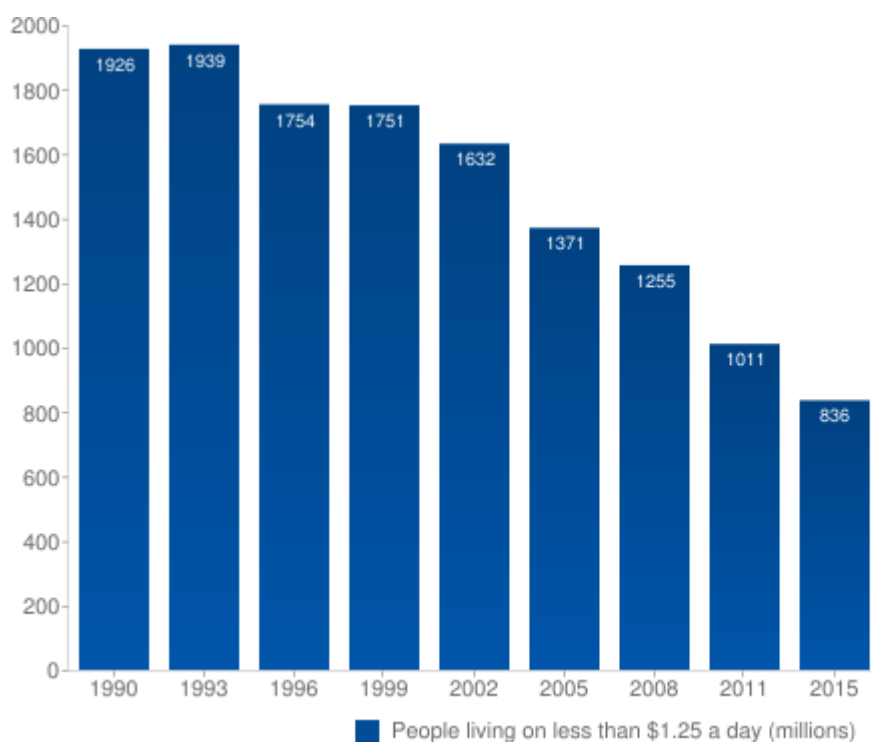
Prvi cilj sastoji se od nekoliko podciljeva, o kojima ćemo reći nešto više i nastavku.

¹⁰² World Health Organization: *Millennium Development Goals (MDGs)*, dostupno na: http://www.who.int/topics/millennium_development_goals/about/en/, pristupljeno [5.11.2017.].

¹⁰³ United Nations City: *Millennium Development Goals*, dostupno na: <http://un.dk/about-the-un/the-mdgs>, pristupljeno [5.11.2017.].

Cilj 1.A: prepoloviti, između 1990. i 2015. godine, udio ljudi čiji je dohodak manji od 1,25 dolara dnevno.

- ❖ Cilj smanjenja stope siromaštva za pola postignut je pet godina prije roka od 2015. godine.
- ❖ Više od 1 milijarde ljudi uklonjeno je iz krajnjeg siromaštva od 1990.
- ❖ Godine 1990. gotovo polovica stanovništva u regijama u razvoju živjela je na manje od 1,25 dolara dnevno. Ta se stopa smanjila na 14% u 2015. godini.
- ❖ Na globalnoj razini, više od 800 milijuna ljudi još uvijek živi u ekstremnom siromaštvu.

Slika 8: Broj ljudi koji živi s manje od 1,25 dolara na dan, 1990-2015 (milijuni)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg1/

Cilj 1.B: postići puno i produktivno zapošljavanje i pristojan posao za sve, uključujući žene i mlade ljude.

- ❖ Globalno, 300 milijuna radnika živjelo je ispod granice siromaštva od 1,25 dolara dnevno u 2015. godini.
- ❖ Globalni omjer zaposlenosti prema stanovništvu – udio radnog stanovništva koji se zapošljava, pao je s 62% u 1991. na 60% u 2015. godini, a posebno je značajan pad tijekom globalne gospodarske krize u 2008. i 2009. godini.
- ❖ Samo je 4 od 10 mladih žena i muškaraca, u dobi od 15 do 24 godine, zaposleno u 2015. godini, u usporedbi s 5 od 10 u 1991. godini.

Cilj 1.C: prepoloviti, između 1990. i 2015., udio ljudi koji pate od gladi.

- ❖ Udio pothranjenih ljudi u regijama u razvoju pada za gotovo polovicu od 1990.
- ❖ Oko 795 milijuna ljudi procjenjuje se da je slabo pothranjeno.
- ❖ Više od 90 milijuna djece mlađe od 5 godina još uvijek je pothranjeno.¹⁰⁴

Turizam doprinosi realizaciji prvog cilja, tako da stimulira ekonomski rast u primarnom, sekundarnom i tercijarnom sektoru. Potpomaže rastu zaposlenosti u ruralnim i perifernim krajevima. Također, potiče ulaganja u infrastrukturu, što pridonosi razvoju nedovoljno razvijenih krajeva.¹⁰⁵

4.6.2. Postići univerzalno osnovno obrazovanje

Drugi Milenijski razvojni cilj je postići univerzalno osnovno obrazovanje za sve. On se sastoji od jednog podcilja.

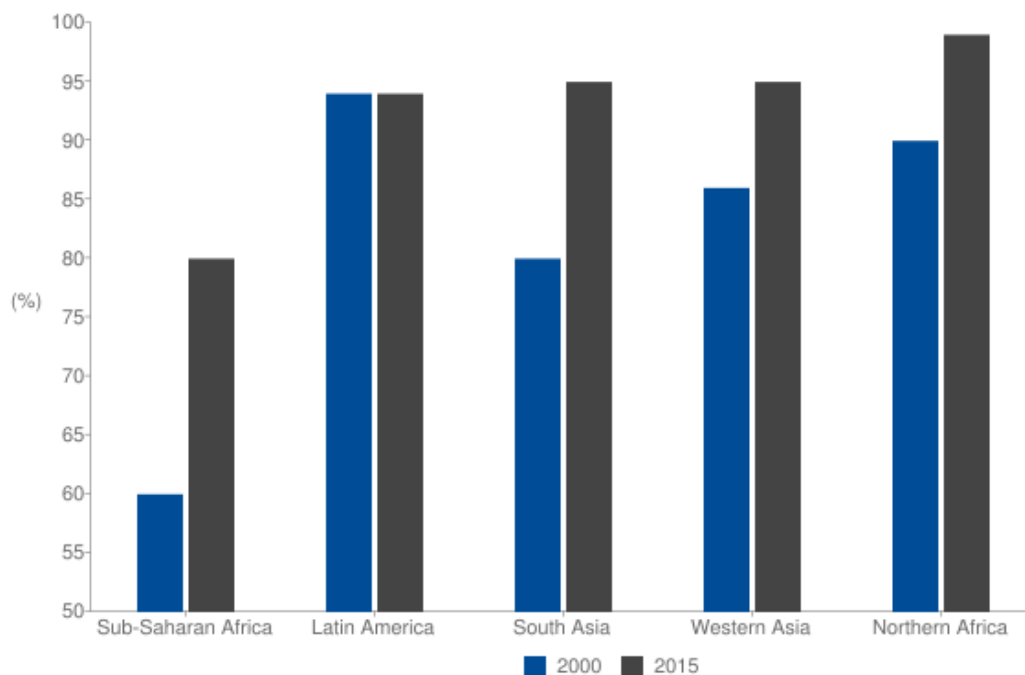
Cilj 2.A: pobrinuti se da do 2015. godine djeca posvuda, odnosno dječaci i djevojčice, mogu završiti cijelo osnovno školovanje.

- ❖ ulazak u osnovno obrazovanje u zemljama u razvoju dosegao je 91% u 2015., u odnosu na 83% u 2000. godini.
- ❖ U 2015. godini 57 milijuna djece osnovnoškolske dobi nije pohađalo školu.

¹⁰⁴ United Nations: *Goal 1: Eradicate extreme poverty and hunger*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>, pristupljeno [5.11.2017.].

¹⁰⁵ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

- ❖ Među mladima, u dobi od 15 do 24 godine, stopa pismenosti se globalno poboljšala s 83% na 91%, između 1990. i 2015., a jaz između žena i muškaraca se smanjivao.
- ❖ U regijama u razvoju, za djecu u najsiromašnijim kućanstvima četiri puta je vjerojatnije da neće ići u školu, za razliku od najbogatiji kućanstava.
- ❖ U zemljama pogođenim sukobom, udio djece izvan škole povećao se s 30% u 1999. na 36% u 2012. godini.¹⁰⁶

Slika 9: Usklađena neto stopa upisa u osnovno obrazovanje, 2000. i 2015. (%)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg2/

Turizam potiče razvoj infrastrukture pa se na taj način omogućuje bolji pristup obrazovnim ustanovama. Isto tako, potiče mobilizaciju domaćih resursa koji mogu pridonijeti razvoju obrazovanja te tako pridonijeti realizaciji ovog cilja.¹⁰⁷

¹⁰⁶ United Nations: *Goal 2: Achive universal primary education*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>, pristupljeno [6.11.2017.].

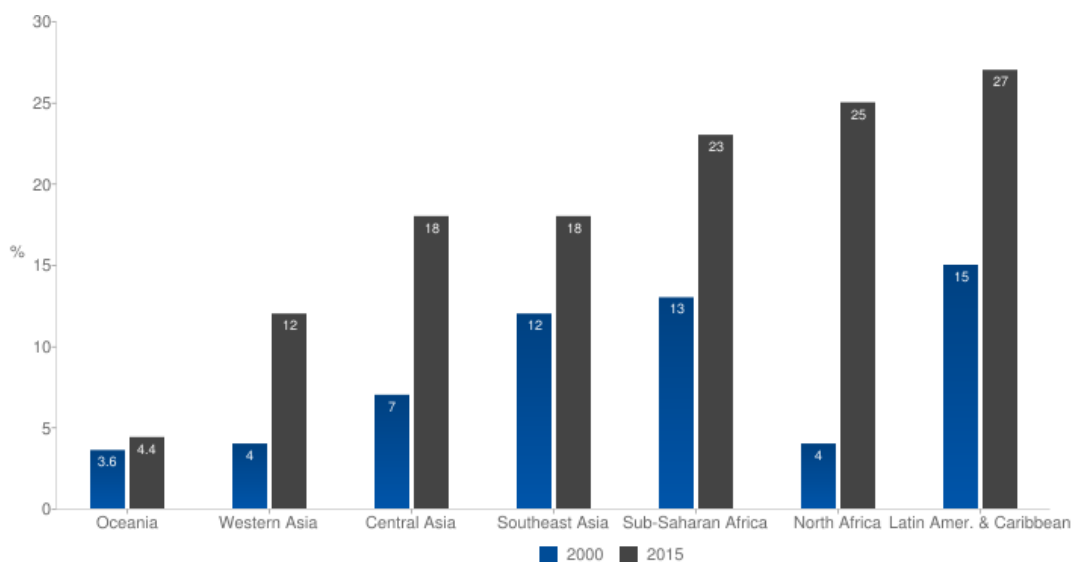
¹⁰⁷ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

4.6.3. Promovirati jednakost spolova i osnažiti žene

Treći Milenijski cilj želi postići jednakost između muškaraca i žena te ukloniti razlike među njima.

Cilj 3.A: *Ukloniti spolne razlike u osnovnom i srednjem obrazovanju, po mogućnosti do 2005., i na svim razinama obrazovanja, najkasnije do 2015.*

- ❖ Zemlje u razvoju su u cjelini ostvarile cilj uklanjanja spolnih razlika u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju.
- ❖ Na globalnoj razini, oko tri četvrtine radno sposobnih muškaraca sudjeluje u radnoj snazi, u usporedbi s polovicom radno sposobnih žena.
- ❖ Žene čine 41% plaćenih radnika izvan poljoprivrede, što predstavlja povećanje od 35% u 1990.
- ❖ Prosječan udio žena u parlamentu gotovo se udvostručio tijekom proteklih 20 godina.
- ❖ Žene i dalje doživljavaju značajne razlike u smislu siromaštva, tržišta rada i plaća, kao i sudjelovanje u privatnom i javnom odlučivanju.¹⁰⁸

Slika 10: Udio mjesta koje imaju žene u pojedinom nacionalnom parlamentu, 2000. i 2015. (postotak)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg3/

¹⁰⁸ United Nations: *Goal 3: Promote gender equality and empower women*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/gender.shtml>, pristupljeno [10.11.2017.].

Žene su u velikom broju zaposlene u turističkom sektoru, što na koncu i promovira jednakost spolova.¹⁰⁹

4.6.4. Smanjiti smrtnost djece

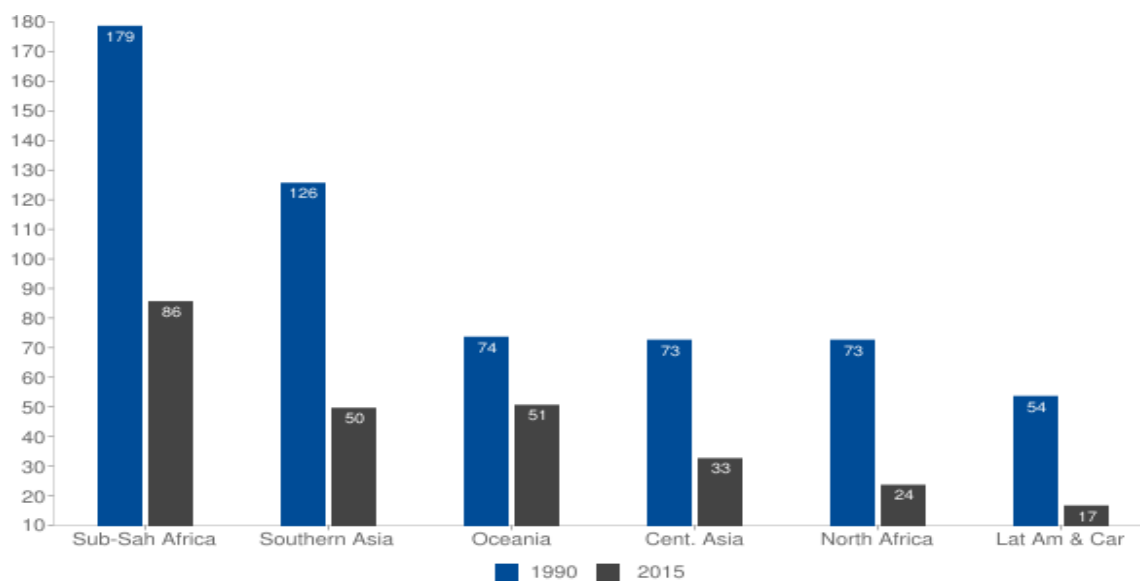
Ujedinjeni narodi su četvrtim ciljem htjeli postići smanjenje smrtnosti djece mlađih od pet godina.

Cilj 4.A: Smanjiti za dvije trećine, između 1990. i 2015. godine, stopu smrtnosti mlađih od pet godina.

- ❖ Od 1990. do 2015. godine, stopa smrtnosti mlađih od pet godina smanjila se za više od polovice, pala je s 90 na 43 umrla na 1000 živorođenih.
- ❖ Od 1990. do 2015. godine, broj umrle djece ispod pet godina smanjio se s 12,7 milijuna u 1990. na gotovo 6 milijuna u 2015. godini.
- ❖ Djeca u ruralnim područjima imaju oko 1,7 puta veću vjerojatnost da će umrijeti prije petog rođendana, za razliku od djece u urbanim područjima.
- ❖ Djeca majki sa srednjoškolskim ili visokim obrazovanjem imaju triput veću vjerojatnost preživljavanja u odnosu na onu djecu čije majke nisu obrazovane.
- ❖ Dok Sub-saharska Afrika ima najvišu stopu smrtnosti djece, apsolutni pad smrtnosti djece bio je najveći u posljednja dva desetljeća.

¹⁰⁹ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

- ❖ Svakog dana u 2015. godini, 16 000 djece mlađih od pet godina i dalje umire, uglavnom iz preventivnih razloga.¹¹⁰

Slika 11: Smrtnost djece mlađe od pet godina, 1990. i 2015. (postotak)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg4/

Zahvaljujući turizmu, sve više se radi na poboljšanju infrastrukture, kao i na boljem pristupu udaljenim i ruralnim područjima. Na taj način se olakšava i pristup zdravstvenim uslugama te pridonosi smanjenju smrtnosti djece.¹¹¹

4.6.5. Poboljšati zdravlje majki

Petim ciljem se htjela smanjiti smrtnost majki. Sastoji se od dva podcilja.

Cilj 5.A: *Smanjiti za tri četvrtine, između 1990. i 2015. godine, stopu smrtnosti majki.*

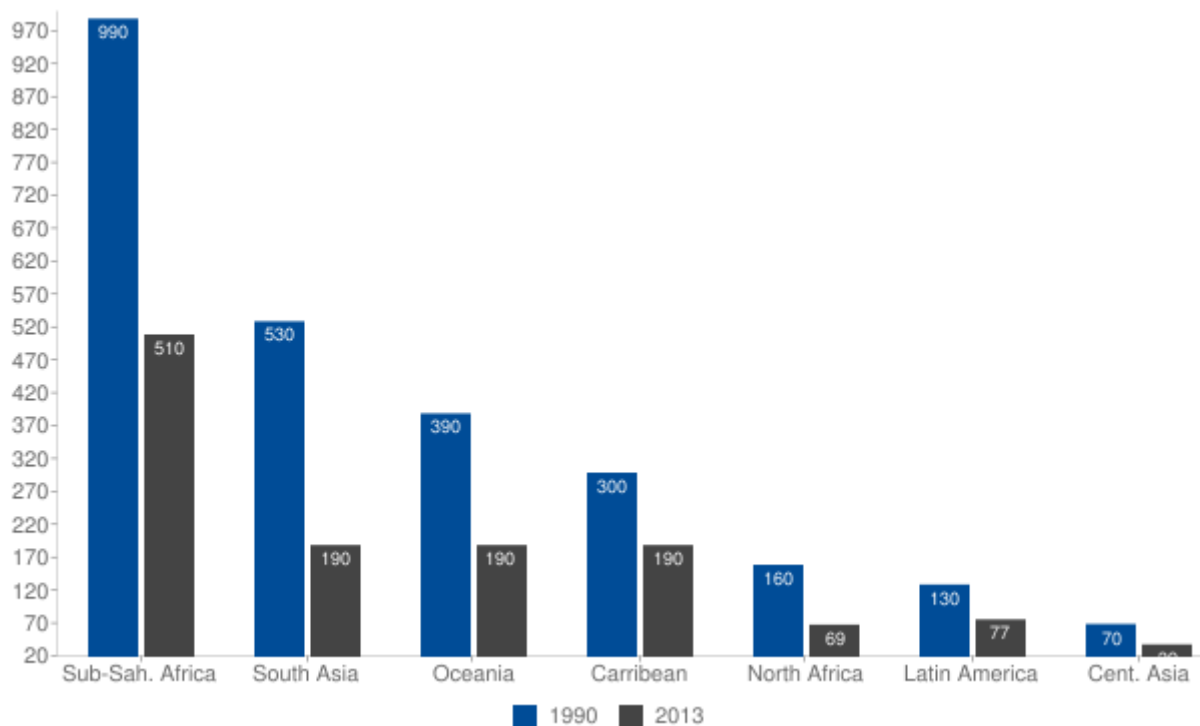
- ❖ Od 1990. godine, stopa smrtnosti majki je smanjena gotovo za pola, a većina opadanja dogodila se od 2000. godine.
- ❖ Više od 71% rođenja je ostvareno uz pomoć kvalificiranog zdravstvenog osoblja, na globalnoj razini u 2014., što je porast od 59% u 1990. godini.
- ❖ Globalno, procjenjuje se 289 000 smrtnih slučajeva majki u 2013. godini.

Cilj 5.B: *Postići, do 2015., univerzalni pristup reproduktivnom zdravlju.*

¹¹⁰ United Nations: *Goal 4: Reduce child mortality*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/childhealth.shtml>, pristupljeno [10.11.2017.].

¹¹¹ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

- ❖ Nakon višegodišnjeg sporog napretka, samo polovica trudnica dobiva preporučenu količinu prenatalne njege.¹¹²

Slika 12: Stopa smrtnosti majki, 1990. i 2013. (broj umrlih majki na 100 000 živorođenih, žene od 15 do 49 godina)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgooverview/mdg_goals/mdg5/

Povećanje financijskih sredstava na temelju turističkih poreza utječe na poboljšanje zdravstvene skrbi u lokalnoj zajednici, a samim time i na zdravlje majki.¹¹³

4.6.6. Boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti

Šesti Milenijski razvojni cilj se sastoji do tri podcilja navedena u nastavku.

Cilj 6.A: Zaustaviti širenje HIV-a/AIDS-a do 2015.

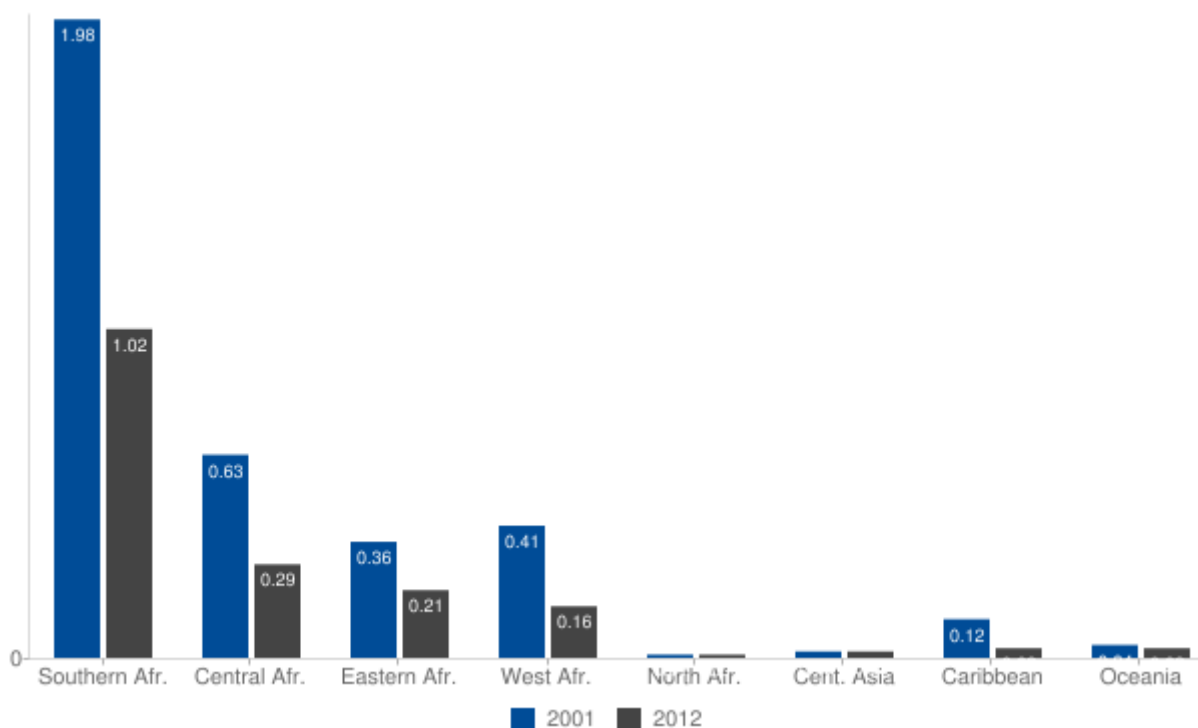
- ❖ Nove HIV infekcije pale su za oko 40% između 2000. i 2013. godine.
- ❖ Oko 35 milijuna ljudi još uvijek živi s HIV-om u 2013. godini.

¹¹² United Nations: *Goal 5: Improve maternal health*, dostupno na:

<http://www.un.org/millenniumgoals/maternal.shtml>, pristupljeno [13.11.2017.].

¹¹³ Petrić, L., (2014): *Upravljanje razvojem turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

- ❖ Više od 75% novih infekcija u 2013. godini dogodilo se u 15 zemalja.
- ❖ Širom svijeta, oko 0,8% odraslih osoba u dobi od 15 do 49 godina živi s HIV-om u 2013. godini.

Slika 13: Stopa učestalosti HIV-a (procijenjeni broj novih infekcija HIV-om godišnje na 100 osoba u dobi od 15 do 49 godina), 2001. i 2012. godina

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg6/

Cilj 6.B: Postići, do 2010. godine, sveopći pristup liječenju HIV-a/AIDS-a za sve one kojima je potrebno.

- ❖ Do lipnja 2014., 13,6 milijuna ljudi s HIV-om primalo je antiretrovirusnu terapiju (ART) na globalnoj razini, što je porast od 800 000 u 2003. godini.
- ❖ Samo 2013. godine, broj ljudi koji su primali ART je porastao za 1,9 milijuna u regijama u razvoju.
- ❖ ART je spriječio 7,6 milijuna smrti od AIDS-a između 1995. i 2013. godine.
- ❖ Antiretrovirusni lijekovi za liječenje HIV-a isporučeni su za 12,1 milijuna ljudi u regijama u razvoju u 2014. godini.

Cilj 6.C: Zaustaviti širenje malarije i drugih većih bolesti do 2015. godine.

- ❖ Između 2000. i 2015. godine, znatno povećanje prevencija u slučaju malarije dovelo je do smanjenja stope smrtnosti od malarije za 58% na globalnoj razini.
- ❖ Od 2000. godine, više od 6,2 milijuna smrtnih slučajeva od malarije se izbjeglo, prvenstveno kod djece mlađe od pet godina u sub-saharskoj Africi.
- ❖ Zbog povećanog financiranja, više djece spava na krevetima pod mrežama tretiranim protiv insekata u sub-saharskoj Africi.
- ❖ Intervencije, dijagnostike i liječenja tuberkuloze spasile su oko 37 milijuna života između 2000. i 2013. godine.¹¹⁴

Iako turizam može dovesti i do širenja bolesti, u velikoj mjeri utječe na podizanje svijesti o borbi protiv AIDS-a, malarije i drugih zaraznih bolesti, što je i namjera ovog cilja.¹¹⁵

4.6.7. Osigurati održivost okoliša

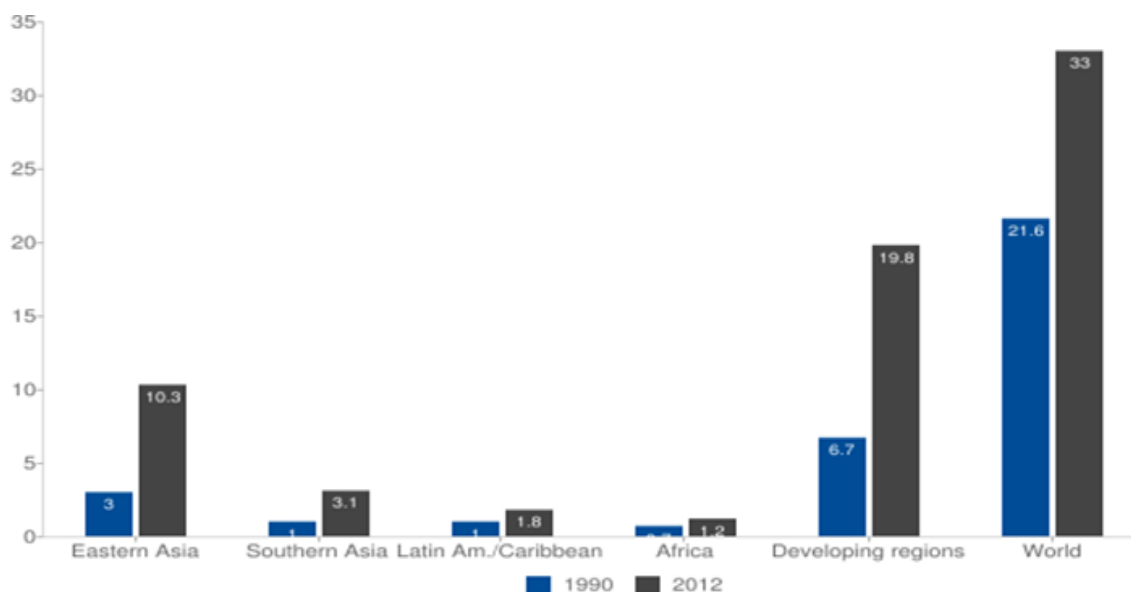
Ujedinjeni narodi su sedmim ciljem htjeli osigurati održivost okoliša te su definirali četiri podcilja.

Cilj 7.A: Integrirati načela održivog razvoja u politike i programe zemalja te spriječiti gubitak ekoloških resursa.

- ❖ Šume su sigurnosna mreža, pogotovo za siromašne, ali i dalje nestaju alarmantnom brzinom.
- ❖ Povećanje pošumljavanja, neznatno smanjene deforestacije i prirodno širenje šuma smanjilo je neto gubitak šume od prosječnih 8,3 milijuna hektara godišnje u 1990-ima na prosječno 5,2 milijuna hektara godišnje između 2000. i 2010. godine.
- ❖ Između 1990. i 2012., globalne emisije ugljičnog dioksida povećane su za više od 50%.
- ❖ Tvari koje oštećuju ozonski sloj gotovo se eliminiraju, a ozonski sloj očekuje se da se oporavi do sredine ovog stoljeća.

¹¹⁴ United Nations: *Goal 6: Combat HIV/AIDS, malaria and other diseases*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/aids.shtml>, pristupljeno [14.11.2017.].

¹¹⁵ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

Slika 14: Emisija ugljičnog dioksida (CO₂), 1990. i 2012. (milijarde metričkih tona, podaci za 2012. godinu su preliminarni)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgooverview/mdg_goals/mdg7/

Cilj 7.B: Postići smanjenje gubitka biološke raznolikosti do 2010., odnosno značajno smanjiti stope gubitka.

- ❖ Zaštićeni ekosustavi obuhvaćali su 15,2% zemlje i 8,4% obalnih morskih područja diljem svijeta do 2014. godine.

Cilj 7.C: Prepoloviti, do 2015. godine, udio stanovništva bez održivog pristupa sigurnoj pitkoj vodi i osnovnim sanitarnim uvjetima.

- ❖ Svijet je postigao cilj, a to je prepoloviti udio ljudi bez pristupa poboljšanim izvorima vode, pet godina prije vremena.
- ❖ Od 1990. do 2015. godine, 2,6 milijardi ljudi je dobilo pristup poboljšanim izvorima pitke vode.
- ❖ U svijetu, 2,1 milijardi ljudi je steklo pristup poboljšanim sanitarijama. Unatoč napretku, 2,4 milijarde još uvijek koristi lošije sanitarne objekte, uključujući 946 milijuna ljudi koji još uvijek prakticiraju otvorenu defekaciju.

Cilj 7.D: Do 2020. godine, postići značajan napredak u životu za barem 100 milijuna stanovnika koliba.

- ❖ Između 2000. i 2014., više od 320 milijuna ljudi koji žive u kolibama dobilo je pristup boljim izvorima vode, poboljšanim sanitarnim objektima, trajnijim objektima, čime se prekoračio cilj.
- ❖ Procjenjuje se da danas živi više od 880 milijuna ljudi u kolibama, u usporedbi s 792 milijuna u 2000. godini i 689 milijuna u 1990. godini.¹¹⁶

Turizam u velikoj mjeri regenerira sredstva za koja se mogu koristiti za bolje očuvanje okoliša. Iako može utjecati negativno na okoliš, ako se na pravi način ne kontrolira, turizam podiže ekološku svijest te svijest o upravljanju otpadom.¹¹⁷

4.6.8. Razviti globalno partnerstvo u razvoju

Posljednji doneseni Milenijski razvojni cilj Ujedinjenih naroda podijeljen je u šest podciljeva.

Cilj 8.A: Razviti otvoreni, pravedni, predvidljivi, ne diskriminirajući trgovinski i financijski sustav.

- ❖ Službena razvojna pomoć razvijenih zemalja povećala se za 66% u realnom razdoblju između 2000. i 2014. godine, dosegnuvši 135,2 milijarde dolara.

Cilj 8.B: Osvrnuti se na posebne potrebe najmanje razvijenih zemalja.

- ❖ U 2014. godini, bilateralna pomoć najmanje razvijenim zemljama pala je realno za 16%, dosegnuvši 25 milijardi dolara.
- ❖ 79% uvoza iz zemalja u razvoju ulazi u razvijene zemlje bez carine.

Cilj 8.C: Osvrnuti se na posebne potrebe zatvorenih zemalja u razvoju i malih otočnih država u razvoju.

- ❖ Projekcije ukazuju da će 2,5% povećanja državnih poticaja za programiranje u 2015. godini, uglavnom putem izdvajanja od strane multilateralnih agencija, najviše koristiti najmanje razvijene i druge zemlje s niskim prihodima.

¹¹⁶ United Nation: *Goal 7: Ensure environmental sustainability*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/environ.shtml>, pristupljeno [14.11.2017.].

¹¹⁷ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

Cilj 8.D: Ozbiljno se suočiti s problemima dugovanja zemalja u razvoju.

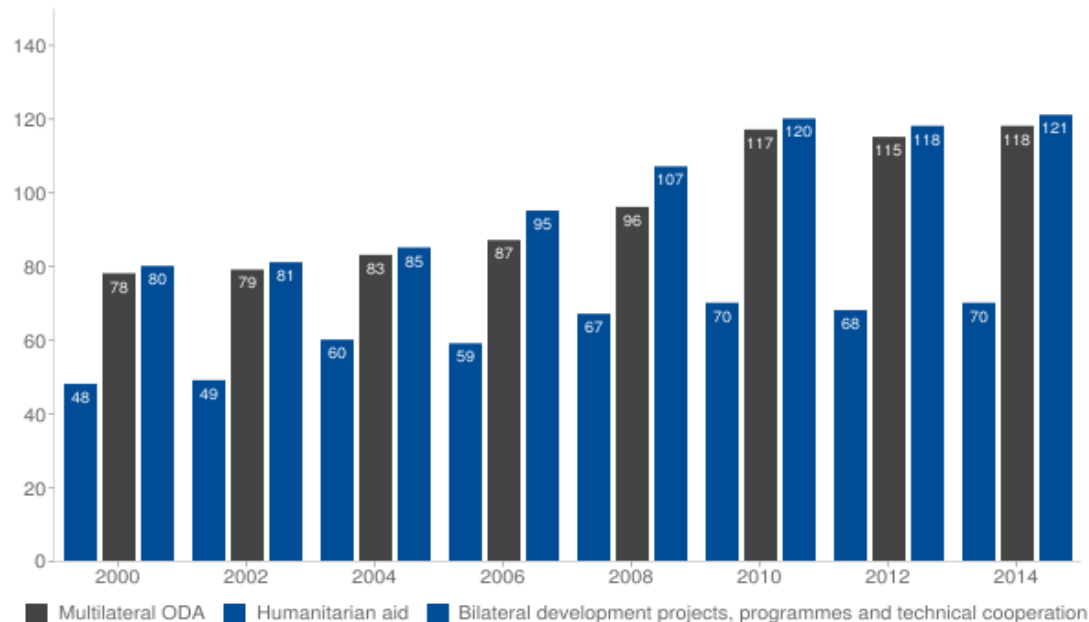
- ❖ U 2013. godini, teret duga zemalja u razvoju iznosio je 3,1%, što je značajan napredak u odnosu na 12% u 2000. godini.

Cilj 8.E: U suradnji s farmaceutskim tvrtkama, osigurati pristup potrebnim pristupačnim lijekovima u zemljama u razvoju.

- ❖ Od 2007. do 2014. godine, u prosjeku, dostupni su generički lijekovi u 58% javnih zdravstvenih ustanova u zemljama s niskim prihodima i nižim srednjim dohotkom.

Cilj 8.F: U suradnji s privatnim sektorom, omogućiti dostupnost novih tehnologija, osobito informacija i komunikacija.

- ❖ Globalno, udio stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom 2G porastao je s 58% u 2001. na 95% u 2015. godini.
- ❖ Proširenje upotrebe interneta povećalo se s nešto više od 6% svjetske populacije u 2000. na 43% u 2015. godini. 3,2 milijarde ljudi povezano je na globalnu mrežu aplikacija i sadržaja.¹¹⁸

Slika 15: Službena razvojna pomoć, iz OECD- DAC zemalja, 2000-2013 (milijarde dolara)

Izvor: UNDP, http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals/mdg8/

¹¹⁸ United Nations: *Goal 8: Develop a global partnership for development*, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/global.shtml>, pristupljeno [14.11.2017.].

Kao što smo već rekli, turizam doprinosi razvoju infrastrukture u prometu te tako pridonosi povezanosti udaljenih država i regija, a osobito otočnih destinacija. Nadalje, doprinosi društveno-ekonomskom razvoju te jačanju javno-privatnog partnerstva. Također, informacijske tehnologije u turizmu potpomažu bolju integraciju država.¹¹⁹

¹¹⁹ Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 8.

5. ANALIZA TURIZMA U ZEMLJAMA U RAZVOJU JUŽNE I JUGOISTOČNE AZIJE

5.1. Opća obilježja zemalja

Južna Azija se sastoji od šest zemalja: Bangladeš, Indija, Maldivi, Nepal, Pakistan i Šri Lanka.¹²⁰ S južne, istočne i sjeverne strane, južna Azija okružena je obalom, šumama i planinama te predstavlja jednu od najbolje definiranih fiziografskih regija na svijetu. Ovo područje se sastoji od pet regija:

1. Indija,
2. Maldivi i Šri Lanka,
3. Sjeverno planinsko područje od Kašmira do Nepala i Butana,
4. Istok, Bangladeš,
5. Zapad, Pakistan.

Himalaja, najviši planinski lanac na svijetu, definira sjevernu granicu ove regije, koja dijeli Indiju i Kinu.¹²¹

Slika 16: Zemlje južne Azije

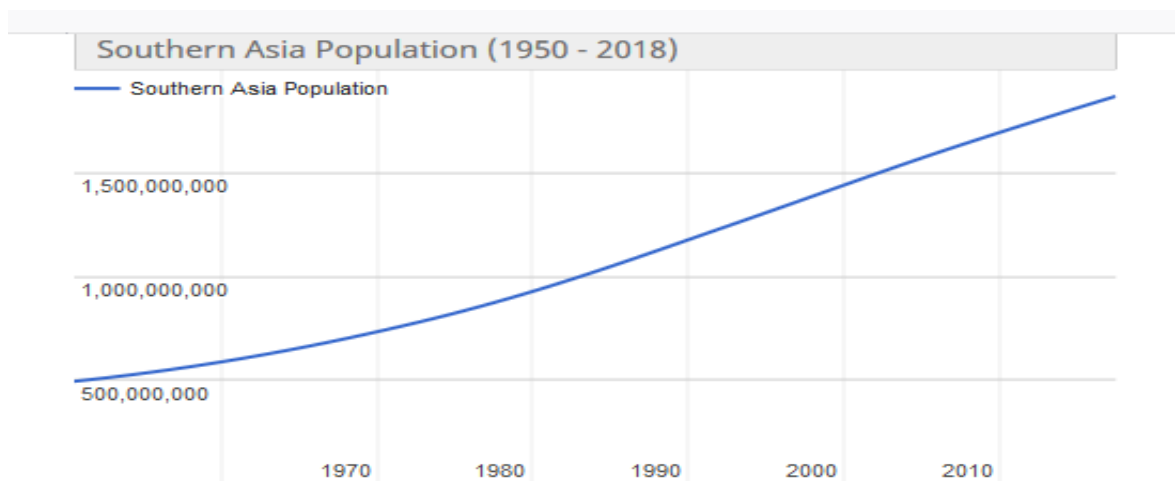
Izvor: World Regional Geography: People, Places and Globalization, https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/index.html

¹²⁰ World Bank: *South Asia Region (SAR)*, dostupno na:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/Regions2SA.pdf>, pristupljeno [1.3.2018.].

¹²¹ South Asia Overview, dostupno na:

http://maps.unomaha.edu/Peterson/geog1000/Notes/Notes_Exam3/SAsia.html, pristupljeno [3.1.2018.].

Slika 17: Stanovništvo južne Azije (1950 – 2018)

Izvor: Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/southern-asia-population/>

Ukupni broj stanovnika južne Azije je 1 880 366 704, temeljeno na najnovijim procjenama Ujedinjenih naroda. Populacija južne Azije jednaka je 24,75% ukupne svjetske populacije. Južna Azija zauzela je prvo mjesto u Aziji po populaciji. Ukupna površina južne Azije iznosi 6 400 127 km².¹²²

Danas je vidljivo kako je došlo do smanjenja siromaštva i poboljšanja u ljudskom razvoju. Udio ljudi koji žive na manje od 1,90 dolara dnevno procjenjuje se na 14,7%. Stotine milijuna ljudi još uvijek žive malo iznad granice siromaštva. Mnoge zemlje u regiji pate od ekstremnih oblika socijalne isključenosti i ogromnih infrastrukturnih nedostataka, dok veće zemlje zabilježavaju povećanje nejednakosti. Razvoj regije je ključ za smanjenje siromaštva i sveukupni prosperitet.¹²³ Do sada, niti jedna zemlja nije postigla status razvijenog gospodarstva. U ovoj regiji živi jedna trećina siromašnih u regiji.

Regija bilježi veliki broj seoskog stanovništva, a većina ih živi od poljoprivrede. Mali je udio trgovine robe (izvoz i uvoz) u ukupnoj svjetskoj trgovini. S nešto više od 2 milijarde dolara izravnih stranih investicija, Indija je domaćin najvećih stranih ulaganja u regiji. Međutim, s obzirom na veliko gospodarstvo, priljevi izravnih stranih ulaganja su mali i ispod njegovog

¹²² Worldometers: *Southern Asia Population*, dostupno na: <http://www.worldometers.info/world-population/southern-asia-population/>, pristupljeno [3.1.2018.].

¹²³ World Bank: *The World Bank in South Asia*, dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/region/sar/overview#1>, pristupljeno [3.1.2018.].

potencijala. Socijalni problemi povezani sa siromaštvom, kao što su terorizam, etnički sukobi i slično, prisutni su u velikoj mjeri. Teško zarađeni gospodarski resursi, preusmjeravaju se kako bi se borili protiv terorizma i osigurali sigurnost civilnom stanovništvu.¹²⁴

Jugoistočna Azija sastoji se od deset zemalja koje se nalaze istočno od Indijskog potkontinenta i južno od Kine, a općenito se dijeli na dvije zone – kopneni dio i otoci. Kopno (Tajland, Laos, Kambodža i Vijetnam) je zapravo proširenje azijskog kontinenta. Otočna ili pomorska jugoistočna Azija uključuje Maleziju, Singapur, Indoneziju, Filipine, Brunej i novu državu Istočni Timor (nekada dio Indonezije).

Slika 18: Zemlje jugoistočne Azije

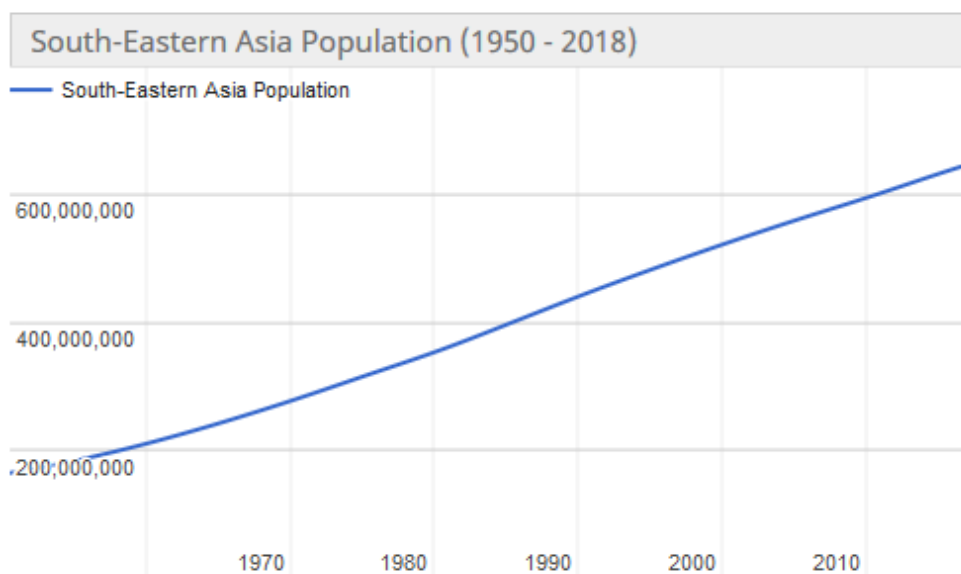
Izvor: Asia Society, <https://asiasociety.org/education/introduction-southeast-asia>

Značajka jugoistočne Azije je njena kulturološka raznolikost. Od šest tisuća jezika koji se govore danas u svijetu, procjenjuje se da se u jugoistočnoj Aziji nalazi tisuću.

¹²⁴ Preserve Articles: *Notes on the economic characteristics of South Asia*, dostupno na: <http://www.preservearticles.com/2012032228752/notes-on-the-economic-characteristics-of-south-asia.html>, pristupljeno [4.1.2018.].

Zbog brojnih promjena – niske populacije, kasnog dolaska svjetskih religija, nedostatka urbanizacije – žene u jugoistočnoj Aziji općenito se smatraju više jednakima muškarcima, nego u susjednim područjima, poput Kine i Indije.¹²⁵

Na ovom području se mogu naći sve glavne svjetske religije. Indonezija je najnaseljenija muslimanska zemlja na svijetu. Istočni Timor i Filipini su jedine dvije zemlje u Aziji u kojima prevladava kršćanstvo, dok je budizam dominantna religija u kopnenom dijelu regije. U Maleziji i Singapuru se nalaze značajne hinduističke manjinske skupine.¹²⁶

Slika 19: Stanovništvo jugoistočne Azije (1950 – 2018)

Izvor: Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/south-eastern-asia-population/>

Jugoistočna Azija trenutno broji 652 274 458 stanovnika, temeljeno na najnovijim podacima Ujedinjenih naroda. Populacija jugoistočne Azije iznosi 8,59% ukupne svjetske populacije. Jugoistočna Azija se nalazi na trećem mjestu po broju stanovnika u Aziji. Ukupna površina ove regije iznosi 4 340 700 km².¹²⁷

Vanjska pozadina je i dalje izrazita potpora. Veliki udio onih koji žive u granicama siromaštva u jugoistočnoj Aziji su stanovnici Indonezije i Filipina. ASEAN (Association of Southeast

¹²⁵ Asia Society (2018): *Introduction to Southeast Asia*, dostupno na:

<https://asiasociety.org/education/introduction-southeast-asia>, pristupljeno [4.1.2018.].

¹²⁶ World Regional Geography: People, Places and Globalization: *Southeast Asia*, dostupno na:

https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s14-southeast-asia.html, pristupljeno [4.1.2018.].

¹²⁷ Worldometers: *South-Eastern Asia Population*, dostupno na: <http://www.worldometers.info/world-population/south-eastern-asia-population/>, pristupljeno [4.1.2018.].

Asian Nations) navodi da u cijeloj regiji živi oko 36 milijuna ljudi ispod međunarodne granice siromaštva od 1,90 dolara po danu, a 90% od ukupnog broja siromašnih se nalazi u Indoneziji i Filipinima. Indonezija je ipak napravila veliki napredak u smanjenju siromaštva te se stopa siromaštva smanjuje svake godine u prosjeku od 10% do 15%.

Značajan napredak u smislu obrazovanja učinjen je diljem cijele regije, i to sa stopom završetka osnovne škole iznad 95% u svim zemljama. Ipak, još uvijek treba poraditi na poboljšanju sektora srednje škole. Kada govorimo o srednjoškolskom obrazovanju, treba istaknuti da su stope upisa u srednje škole u Kambodži, Laosu i Vijetnamu najniže u čitavoj regiji.¹²⁸

S obzirom na veliku izvozno orijentiranu proizvodnu bazu većine azijskih gospodarstava, ne iznenađuje da bi regija trebala imati koristi neproporcionalno od preuzimanje u globalnoj trgovini. Privatna ulaganje u Aziju ostaju neraskidivo povezana s kretanjima vanjske potražnje. U Maleziji, kao i u Indoneziji, podizanje investicija potaknuto je oporavkom cijena roba. Trenutna ekonomska osnova ukazuje na poboljšanje i nastavak investiranja te rast privatnog sektora ove regija.¹²⁹

5.2. Potencijali razvoja turizma u ZuR južne i jugoistočne Azije

Regija južne Azije obiluje prirodnim i kulturnim znamenitostima. Na ovom području se nalazi najviši te drugi najviši planinski vrh svijeta – Mount Everest i K2. Prirodne prepreke pomažu razdvojiti južno-azijski potkontinent od ostatka Azije. Himalaja i ostali planinski masivi čine sjevernu granicu, a voda okružuje ostatak regije. Južno-azijski poluotok, koji se proteže južno u Indijski ocean, obrubljen je Arapskim morem na zapadu i Bengalskom zaljevu na istoku.

Sjeverna Indijska ravnica leži između Deccan Platoa i sjevernih planinskih lanaca. Ove velika nizinska regija proteže se diljem sjeverne Indije i Bangladeša. Formiraju ga tri riječna sustava: Ind, Ganges i Brahmaputra. Tri velike rijeke ove regije potječu iz planinskog sustava Himalaja.

¹²⁸ Asian Correspondent (2017): *90 percent of Southeast Asia's poor live in Indonesia and the Philippines*, dostupno na: <https://asiancorrespondent.com/2017/11/90-percent-southeast-asias-poor-live-indonesia-philippines/#S7cD15XCSXcE7RfJ.97>, pristupljeno [15.3.2018.].

¹²⁹ ICAEW (2018): *Economic Insight: South East Asia*, dostupno na: <https://www.icaew.com/technical/economy/economic-insight/economic-insight-south-east-asia>, pristupljeno [20.3.2018.].

Ind teče prema zapadu, a potom južno preko Pakistana prema Arapskom moru. Ganges potječe iz središta Himalaje i teče prema istoku preko sjeverne Indije. Brahmaputra ide prema istoku, a zatim prema jugu kroz Bangladeš. Ove rijeke igraju ključnu ulogu u podupiranju života u južnoj Aziji. Njihove vode navodnjavaju poljoprivredna zemljišta. Zahvaljujući njima, indogangentska ravnica je jedna od najplodnijih poljoprivrednih područja. Ona je najnaseljeniji dio južne Azije. Na jugu Indije se nalazi Velika Indijska pustinja, a koja je ujedno i jedno od najsuših područja svijeta.

Dvije otočne skupine su također i zemlje južne Azije – Šri Lanka i Maldivi. Šri Lanka je velika, otočna zemlja u obliku suza. To je bujna tropska zemlja s brojnim prirodnim ljepotama. Dominantno središte otoka je niz visokih i hrapavih planina. Mnoge male rijeke kaskadiraju iz tih planina prema nizinama. Otok je okružen obalnom ravnicom koja obuhvaća duge šljunčane plaže. Maldivi obuhvaćaju arhipelag ili otočnu skupinu od preko 1200 malih otoka. Otoci su okruženi koraljnim grebenima i plitkim lagunama. Prirodne ljepote južnih otoka samo su jedna od mnogih fizičkih dobara južne Azije.

Slika 20: Koraljni greben na Maldivima

Izvor: AECOM, <https://www.aecom.com/projects/maldives-coral-restoration/>

Jedna od zanimljivih činjenica je da Indija i Šri Lanka imaju znatne depozite dragog kamenja. Indija je tradicionalno poznata po dijamantima, a Šri Lanka proizvodi desetke različitih vrsta dragog i poludragog kamenja. Otok je najpoznatiji po prekrasnim safirima i rubinima.¹³⁰

¹³⁰ South Asia: Landforms and Resources, dostupno na: <http://geography.name/south-asia-landforms-and-resources/>, pristupljeno [15.5.2018.].

Baština i kultura regije datiraju tisućama godina, a neke od značajnijih kuća čuda su: Taj Mahal i Ajanta u Indiji, Sigiriya na Šri Lanki te Taxila u Pakistanu.

Slika 21: Kuća čuda Taj Mahal

Izvor: National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/travel/world-heritage/taj-mahal/>

Stoljećima je regija bila glavno središte naroda u potrazi za začinima i drugim bogatstvima. To je bilo igralište nekoliko kolonijalnih sila, a sada je dom gotovo svim svjetskim religijama. Kuhinja regije je izvrsna, a stanovnici su prijateljski i srdačni.¹³¹

Regija jugoistočne Azija obdarena je raznovrsnim povijesnim sjećanjima, kulturnim vrijednostima, etnicitetima te političkim i gospodarskim sustavima. Oblikovalo ju je pet najvećih etničkih sustava: hinduizam, budizam, islam, kršćanstvo i konfucijonizam. Graditi jedinstvo unutar raznolikosti i imati jednu viziju i jedan identitet, sredstvo su za osnivanje mirne i prosperitetne regije jugoistočne Azije.

Regija je smještena u tropskoj regiji s ugodnom klimom i raznovrsnim povijesnim, kulturnim, baštinskim i ekološkim atrakcijama. Države jugoistočne Azije su stavile naglasak na razvijanje turizma kroz razvijanje nacionalnih turističkih zajednica ili ministarstava turizma i drugih turističkih agencija, kako bi se radilo na turističkim resursima i industriji.

Turizam je prepoznat kao jedna od najbrže rastućih industrija u svijetu. Donosi velike mogućnosti i izazove za zemlje Azije i Pacifika. ASEAN zemlje postale su jedno od

¹³¹ De Alwis, R.: *Promoting Tourism in South Asia*, dostupno na: <https://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1192413140459/4281804-1192413178157/4281806-1265938468438/BeyondSAFTAFeb2010Chapter11.pdf>, pristupljeno [8.5.2018.].

najatraktivnijih turističkih odredišta na svijetu. S naporima regionalnih vlada u integriranju turističkog sektora kao dijela regionalne suradnje i socioekonomskog razvoja, turizam se sada pojavljuje kao jedna od ključnih nacionalnih i regionalnih politika za ASEAN.¹³²

Jugoistočna Azija je kulturno bogata i raznolika regija koja broji veliki broj znamenitosti koje je UNESCO klasificirao u svjetsku baštinu. S nekim od najpoznatijih svjetskih znamenitosti, kao što su Angkor Wat u Kambodži ili Ha Long Bay u Vijetnamu, jugoistočna Azija dom je 37 prekrasnih mjesta koja se ističu zbog svoje prirodne ili kulturne vrijednosti.

U nastavku ćemo vidjeti kratak pregled znamenitosti u zemljama u razvoju ove regije zaštićenih od strane UNESCO-a:

- Kambodža: hramovi Angkor Wat i Preah Vihear;
- Indonezija: Borobudur hramovi, Nacionalni park Komodo, hram Prambanan, Nacionalni park Ujung Kulon, Nacionalni park Lorenz, tropska prašumska baština Sumatre, kulturni krajolik provincije Bali;
- Laos: grad Luang Prabang, Vat Phou i pridružena američka naselja unutar kulturnog krajolika Champasaka;
- Malezija: Nacionalni park Gunung Mulu, park Kineabalu, povijesni gradovi Melaka i George Town, arheološko nasljeđe Lenggong Valley;
- Myanmar: antički grad Pyu;
- Filipini: barokne crkve na Filipinima, prirodni park Tubbatha Reefs, rižine terase filipinskog Cordillerasa, povijesni grad Vigan, Nacionalni park Puerto-Princesa Subterranean River, svetište Mount Hamiguitan Range Wildlife;
- Tajland: povijesni gradovi Ayutthaya i Sukhothai, svetišta Thungyai-Huai Kha Khaeng, arheološko mjesto Ban Chiang, prašuma Dong Phrayayen-Khao Yai;
- Vijetnam: kompleks spomenika Hue, zaljev Ha Long, antički grad Hoi An, svetište My Son, Nacionalni park Phong Nha-Ke Bang, carska tvrđava Thang Long-Hanoi, tvrđava dinastije Ho, pejzažni kompleks Trang An.¹³³

¹³² Chhaeang, V. (2013): *Tourism and Regional Integration in Southeast Asia*, dostupno na: <http://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Download/Vrf/pdf/481.pdf>, pristupljeno [10.05.2018.].

¹³³ ASEAN up: *The 37 World Heritage Sites in Southeast Asia*, dostupno na: <https://aseanup.com/world-heritage-sites-in-southeast-asia/>, pristupljeno [10.05.2018.].

Slika 22: Znamenitosti zaštićene UNESCO-om u ZuR jugoistočne Azije

Izvor: izrada autora prema: ASEAN up, <https://aseanup.com/world-heritage-sites-in-southeast-asia/>

5.3. Prepreke razvoju turizma u ZuR južne i jugoistočne Azije

Južna Azija posjeduje mnoge vrijedne turističke resurse i atrakcije, što bi moglo biti važno sredstvo za smanjenje raširenog trajnog siromaštva u južnoj Aziji. Ipak, potencijal turizma ostao je uglavnom nerealiziran iz nekoliko razloga. Nekoliko organizacija, uključujući Južnoazijski savez za regionalnu suradnju (SAARC), usmjerilo se na promicanje turizma unutar regije korištenjem zajedničkih resursa, zajedničke kulture i zajedničkih fizičkih infrastruktura.

Unatoč nekoliko inicijativa, doprinos turizma u regionalnim nacionalnim gospodarstvima, u smislu stvaranja zaposlenosti, deviznih i nacionalnih prihoda, ostao je minimalan. Složeni postupci putovanja, neodgovarajući infrastrukturni i transportni objekti te loša kvaliteta upravljanja i usluga, zajedno s negativnim imidžom koji proizlazi iz sigurnosnih pitanja, rezultirali su ograničenim međuregionalnim turizmom. Neodgovarajuća politička opredjeljenja te loša birokracija glavne su prepreke u promicanju turizma i ekonomske integracije u južnoj Aziji.¹³⁴

U konačnici, može se reći da su sljedeća tri problema spriječila južnoazijski turizam da se razvija:

- Nedostatak pragmatičnog pristupa političkog i birokratskog vodstva prema prepoznavanju i iskorištavanju društveno-političkih i gospodarskih prilika te nepovjerenje između Indije i Pakistana;
- Samonametnuto ograničenje pristupa unutar regije kao rezultat introvertnog stava;
- Posljedica političke nestabilnosti, odsutnost brzog gospodarskog razvoja i neuspjeh distribucije postignutog rasta za smanjenje siromaštva.¹³⁵

Prepreke s kojima se suočava turistički sektor u zemljama u razvoju jugoistočne Azije su različite jer svaka zemlja posjeduje drugačije turističke značajke, različitu razinu razvoja te nacionalnu razvojnu politiku. U nekim zemljama još uvijek postoji temeljni nedostatak osnovne spoznaje gospodarske važnosti turizma kao industrije i pozitivnog utjecaja kao potencijalnog izvora deviza te zapošljavanja. Mnoge zemlje nemaju dovoljno razvijenu infrastrukturu potrebnu za razvoju uspješnog turističkog sektora. Primarni su, između ostalog, hoteli i usluge smještaja, prijevoz i komunikacija, sigurnost te turističke informacije. Ovakva situacija otežava osiguravanje standardnih sadržaja i usluga koje turisti zahtijevaju.

Sigurnost turista jedan je od primarnih čimbenika bilo koje turističke industrije da bi bila uspješna, stoga bi trebala biti jedan od osnovnih ciljeva turističkog planiranja i odredbi. Zbog niskih životnih standarda i visoke stope kriminala, velik broj država ove regije smatra se opasnim destinacijama, zato bi se trebalo više posvetiti ovom pitanju.

¹³⁴ Rasul, G., Manandhar, P., (2009): Prospects and Problems in Promoting Tourism in South Asia, *South Asia Economic Journal*, Vol. 10, No. 1, str. 187.-207., dostupno na: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/139156140901000108>, pristupljeno [25.6.2018.].

¹³⁵ De Alwis, R.: *Promoting Tourism in South Asia*, dostupno na: <https://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1192413140459/4281804-1192413178157/4281806-1265938468438/BeyondSAFTAFeb2010Chapter11.pdf>, pristupljeno [25.6.2018.].

Nadalje, za razvoj turističkog promocijskog plana potrebni su sljedeći elementi: povoljan okoliš za privlačenje međunarodnih posjetitelja, učinkovita potencijalna potražnja na koju se regija može osloniti te program promocije koji bi poboljšao negativnu predodžbu o regiji. Trenutna situacija ukazuje na to da je potrebno još puno rada, kako bi se ti ciljevi ostvarili.

Budućnost turističke industrije ovisi o politici vlade. Za uspješan razvoj regije, potrebno je uložiti veliku količinu kapitala u ovu industriju, poboljšati dostupnost te razviti potrebnu infrastrukturu u turističkim mjestima, poboljšati životni standard te smanjiti stopu kriminala. Da bi se poboljšala dostupnost, potrebni su odgovarajući transportni objekti. Ključne distance bi trebale biti pokrivene zrakoplovima ili vlakovima.¹³⁶

5.4. Međunarodni turizam u ZuR južne i jugoistočne Azije

Azija i Pacifik su druga najposjećenija regija na svijetu nakon Europe, a pokazale su najbrži rast u nekoliko posljednjih godina. Godine 2016. čitava regija je uživala znatno povećanje međunarodnih dolazaka od 9%. Između 2005. i 2016. Azija je nadmašila sve svjetske regije u smislu rasta, a dolasci su porasli u prosjeku 7% godišnje, u usporedbi sa svjetskim prosjekom od 4%. Uključujući i 2016. godinu, regija je zabilježila sedam godina ravnomjerno snažnog rasta.

Kada pričamo o pojedinačnim brojkama, Jugoistočna Azija je zabilježila rast od 9% u 2016. godini, a Južna Azija rast od 8%. Južna Azija i Jugoistočna Azija najbrže su rastuće podregije u svijetu, s porastom broja dolazaka u prosjeku 11% i 8% godišnje u razdoblju od 2005. do 2016. godine. 37% od ukupnih međunarodnih turističkih dolazaka u 2016. u Aziji i Pacifiku nalazili su se u Jugoistočnoj Aziji (113 milijuna), a 8% je bilo u Južnoj Aziji (21,29 milijuna). Na svjetskom poretku međunarodnih dolazaka nalazi se Tajland, koji pripada Jugoistočnoj Aziji, te zauzima 9. mjesto s ukupno 33 milijuna dolazaka u 2016. godini.

¹³⁶ Sokolovskaya, M. O.: *Perspectives and Problems of the Tourist Industry Development in Asia-Pacific region*, dostupno na: <http://earchive.tpu.ru/bitstream/11683/21750/1/jess-4-25.pdf>, pristupljeno [25.6.2018.].

Tablica 2: Broj turistički dolazaka u zemljama južne Azije

Broj turističkih dolazaka po godinama					
Država	2000	2004	2008	2012	2016
Bangladeš	199 000	271 000	467 000	125 000	/
Indija	2 649 000	3 457 000	5 283 000	6 578 000	14 569 000
Maldivi	467 000	617 000	683 000	958 000	1 286 000
Nepal	464 000	385 000	500 000	803 000	753 000
Pakistan	557 000	648 000	823 000	966 000	/
Šri Lanka	400 000	566 000	438 000	1 006 000	2 051 000

Izvor: izrada autorice prema podacima World Bank-a, <https://data.worldbank.org/indicator/st.int.arvl?view=map>

Tablica 3: Broj turistički dolazaka u zemljama jugoistočne Azije

Broj turističkih dolazaka po godinama					
Država	2000	2004	2008	2012	2016
Brunej	/	119 000	226 000	209 000	219 000
Kambodža	466 000	1 055 000	2 125 000	3 584 000	5 012 000
Indonezija	5 064 000	5 321 000	6 234 000	8 044 000	11 519 000

Laos	191 000	407 000	1 295 000	2 291 000	3 315 000
Myanmar	416 000	657 000	731 000	1 059 000	2 907 000
Filipini	1 992 000	2 291 000	3 139 000	4 273 000	5 967 000
Singapur	6 062 000	6 553 000	7 778 000	11 098 000	12 914 000
Tajland	9 579 000	11 737 000	14 584 000	22 354 000	32 530 000
Vijetnam	2 140 000	2 928 000	4 236 000	6 848 000	10 013 000

Izvor: izrada autorice prema podacima World Bank-a, <https://data.worldbank.org/indicator/st.int.arvl?view=map>

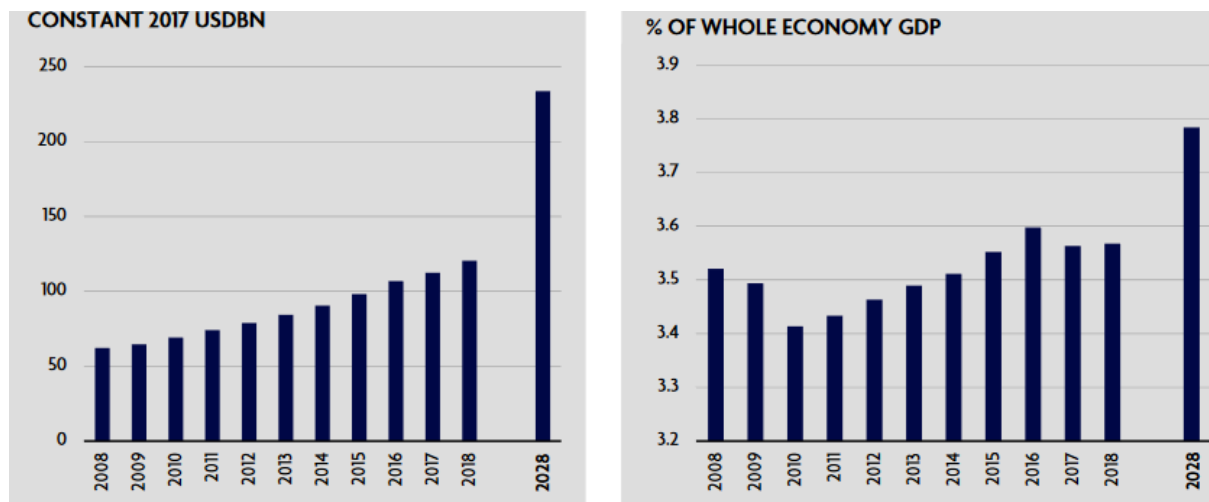
Azija i Pacifik čine 30% svjetskih prihoda od turizma, udio koji je gotovo udvostručen od 2000. godine (sa 17%). Međunarodni prihodi od turizma u Aziji u 2016. godini realno su porasli za 5% (u lokalnim valutama po stalnim cijenama), a posebno se ističe Jugoistočna Azija s porastom od 10%. Tajland donosi vrhunski turistički dohodak u Aziji s 50 milijardi zarađenih prihoda od turizma, nakon povećanja od 15% u 2016. te nekoliko prethodnih godina koje su bilježile dvoznamenkasti rast.

Obzirom na visinu prihoda od turizma, Tajland zauzima prvo mjesto u Aziji, a kada govorimo o broju dolazaka, tada se nalazi na drugom mjestu s 33 milijuna međunarodnih turističkih dolazaka. Malezija je treća po veličini destinacija u Aziji, mjereno u dolascima. U 2016. godini je također i Indija zabilježila poboljšanje u dolascima te se tako pomakla za tri mjesta naviše, a Kambodža je ušla među top 15 i zauzela posljednje mjesto na toj ljestvici.¹³⁷

Direktan doprinos T&T industrije BDP-u južne Azije u 2017. godini iznosio je 121 milijun dolara, tj. 3,6% BDP-a. Očekuje se da će se u 2018. povećati za 7,2% odnosno na 201 milijun dolara. To prvenstveno odražava gospodarsku aktivnost koju stvaraju industrije poput hotela,

¹³⁷ UNWTO/GTERC (2017): *Asia Tourism Trends*, dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419142>, pristupljeno [22.5.2018.].

putničkih agencija, zrakoplovnih tvrtki i ostalih putničkih prijevoza. Do 2028. se očekuje rast direktnog doprinosa turizma BDP-u od 6,8%.

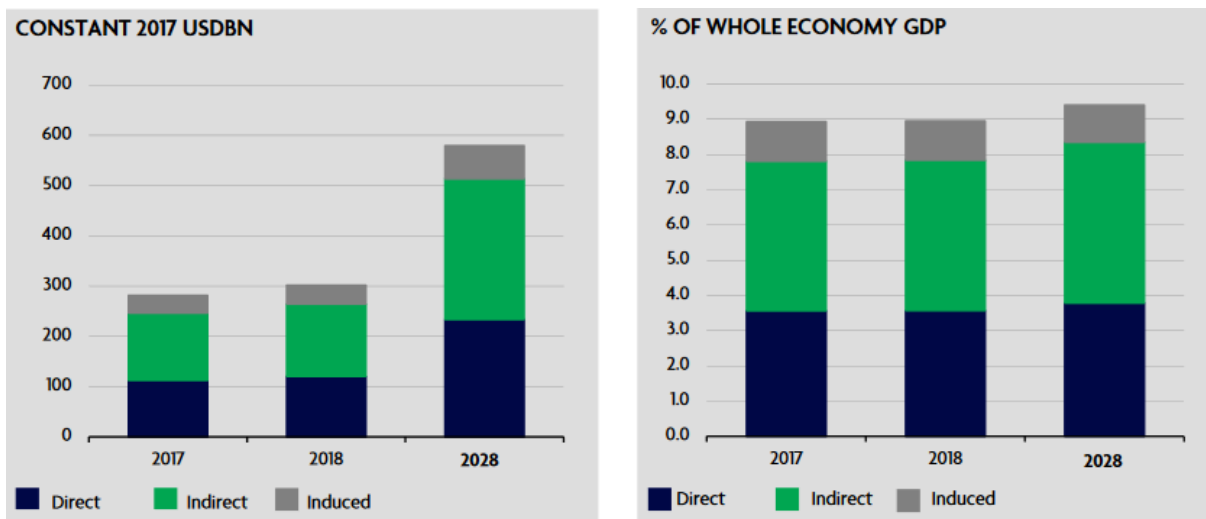

Slika 23: Južna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma BDP-u

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>

Ukupni (direktan, indirektan i inducirani) doprinos T&T industrije BDP-u južne Azije (uključujući širi utjecaj ulaganja, opskrbnog lanca i učinaka induciranog dohotka) iznosio je 281,6 milijardi dolara u 2017. godini, odnosno 8,9% BDP-a, a očekuje se porast od 7,2%, tj. na 301,8 milijardi dolara (9,0% BDP-a), u 2018. godini. Ako gledamo na duži period, očekuje se porast od 6,7%, odnosno na 579,6 milijardi dolara (9,4% BDP-a), do 2028.¹³⁸

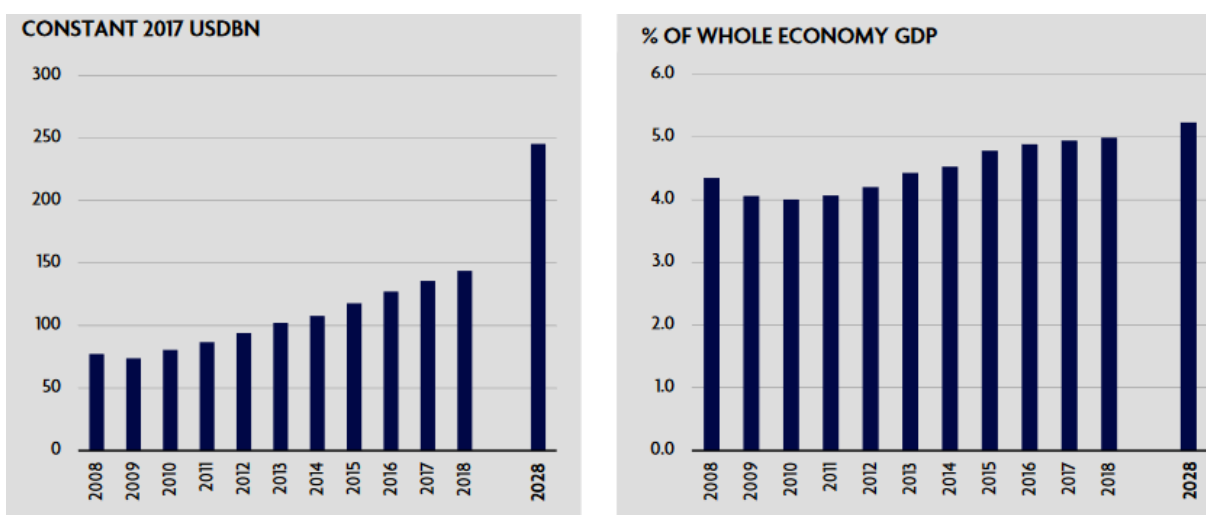
¹³⁸ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

Slika 24: Južna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma BDP-u

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>

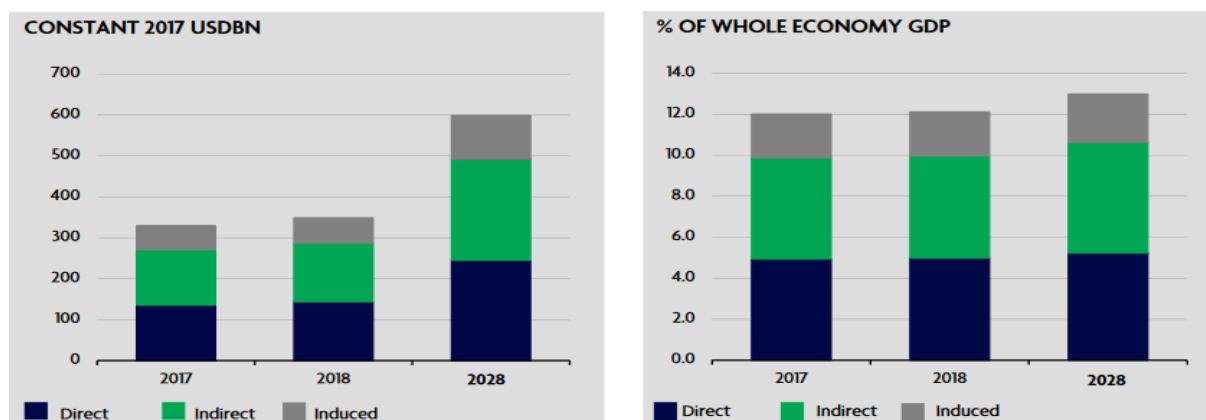
S druge strane, izravni doprinos T&T industrije BDP-u jugoistočne Azije u 2017. godini iznosio je 135,8 milijardi USD (4,9% BDP-a). Također se očekuje porast od 5,9% (143,9 milijardi USD) u 2018. godini. Prognozira se da će izravan doprinos turističke industrije porasti za 5,5% do 2028. godine.

Slika 25: Jugoistočna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma BDP-u

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>

Ukupni (direktan, indirektan i inducirani) doprinos T&T industrije BDP-u jugoistočne Azije (uključujući širi utjecaj ulaganja, opskrbnog lanca i učinaka induciranog dohotka) iznosio je 329,5 milijardi dolara u 2017. godini, odnosno 12,0% BDP-a. U 2018. godini očekuje se porast od 5,8%, odnosno na 348,7 milijardi dolara, što je 12,1% BDP-a. Dugoročno gledajući, očekuje se porast od 5,5%, odnosno na 598,3 milijarde dolara (13,0% BDP-a), do 2028. ¹³⁹

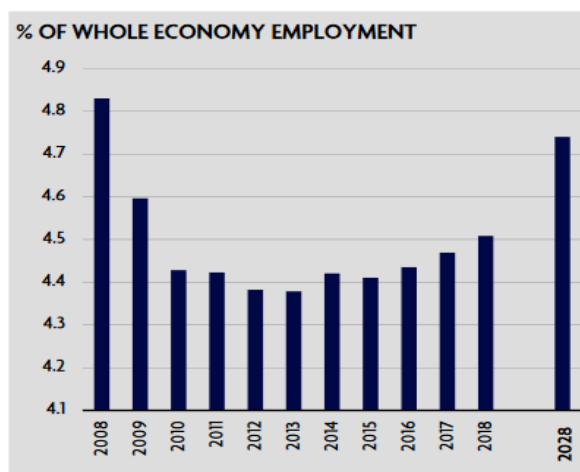
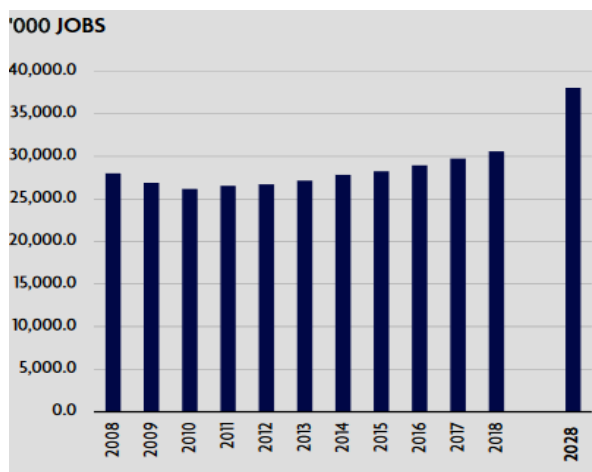

Slika 26: Jugoistočna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma BDP-u

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>

T&T industrija je u 2017. godini zabilježila 29 756 000 radnih mjesta (4,5% ukupne zaposlenosti) u južnoj Aziji, a predviđeno je da će ta brojka porasti za 2,8% u 2018. godini, isključujući putničke usluge. To također uključuje aktivnosti restorana i rekreativnih industrija koje izravno podržavaju turisti. Očekuje se da će broj radnih mjesta u turizmu do 2028. iznositi 38 059 000, što znači rast od 2,2% godišnje u sljedećih deset godina.

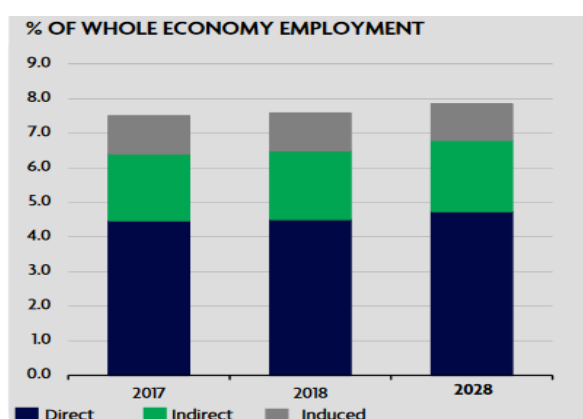
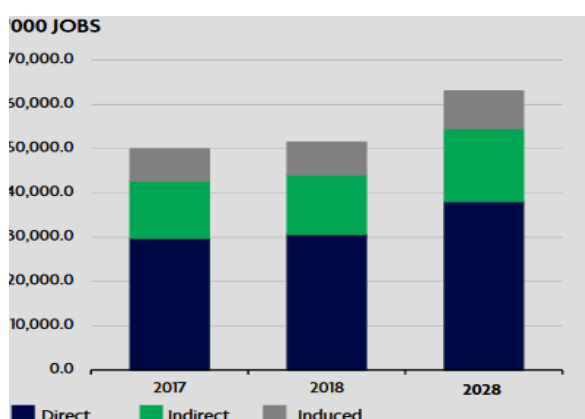
¹³⁹ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, Southeast Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

Slika 27: Južna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>

Ukupni (direktni, indirektni i inducirani) doprinos T&T industrije na zapošljavanje u južnoj Aziji (uključujući širi utjecaj ulaganja, opskrbnog lanca i učinaka induciranog dohotka) bio je 49 931 500 radnih mjesta u 2017. godini, odnosno 7,5% ukupne zaposlenosti. Očekuje se da će doći do povećanja u 2018. godini za 3,0%, tj. na 51 436 500 radnih mjesta (7,6% ukupne zaposlenosti). Do 2028. očekuje se da će ova industrija podržati 63 006 000 radnih mjesta, odnosno 7,8% ukupne zaposlenosti, što znači povećanje od 2,0% godišnje.¹⁴⁰

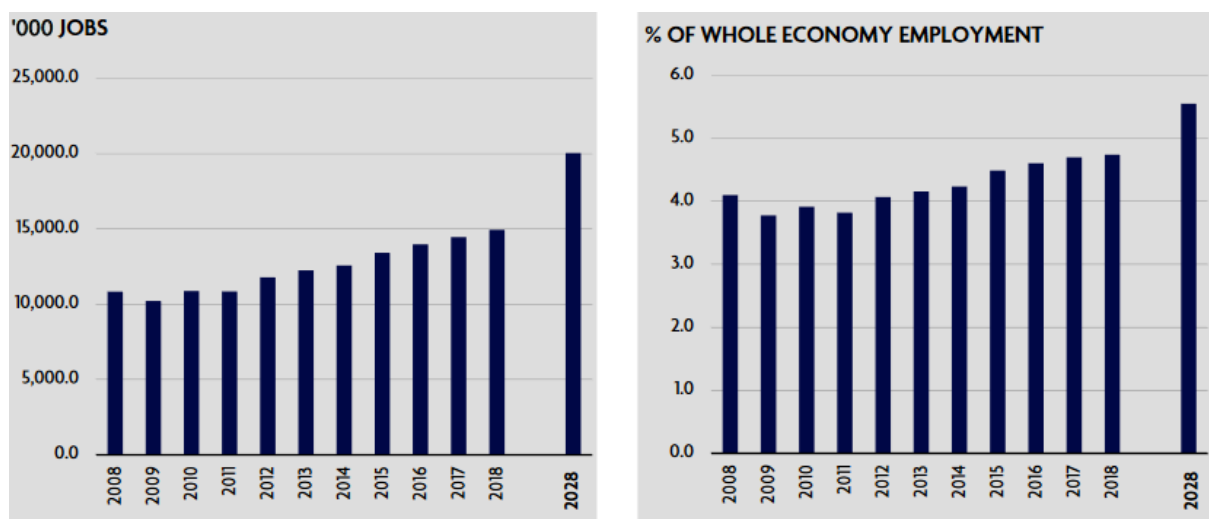

Slika 28: Južna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>

¹⁴⁰ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

Jugoistočna Azija je zabilježila 14 457 000 radnih mjesta u turizmu u 2017. godini, tj. 4,7% ukupne zaposlenosti, a predviđa se rast od 3,3% u 2018. godini. Također isključuju putničke usluge te uzimaju u obzir aktivnosti restorana i rekreativnih aktivnosti. Do 2028. se očekuje 20 037 000 radnih mjesta u turizmu, odnosno povećanje od 3,0% godišnje u idućih deset godina.

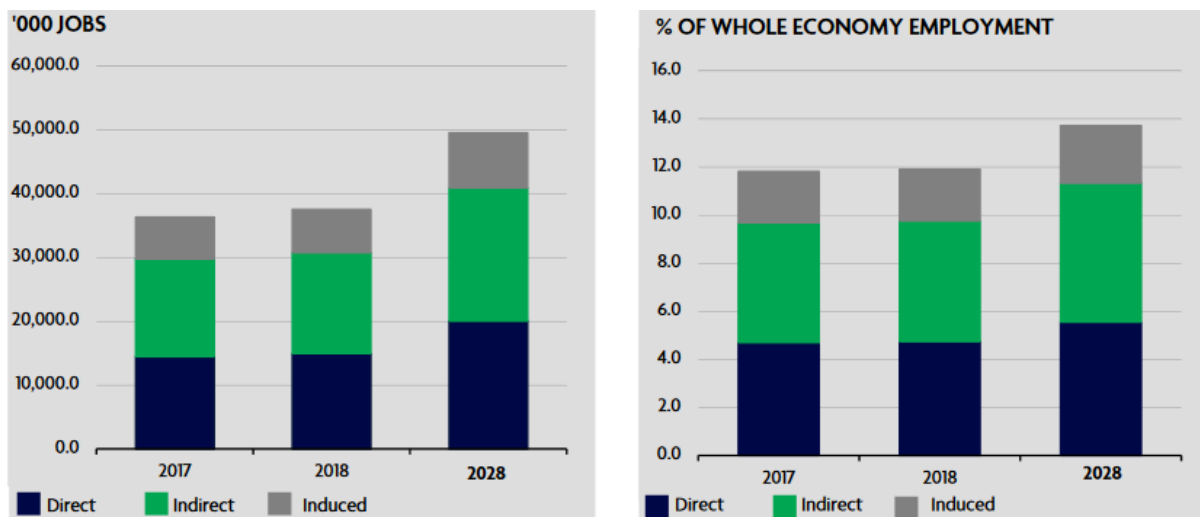

Slika 29: Jugoistočna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>

Ukupni (direktni, indirektni i inducirani) doprinos T&T industrije na zapošljavanje u jugoistočnoj Aziji (uključujući širi utjecaj ulaganja, opskrbnog lanca i učinaka induciranog dohotka) bio je 36 309 000 radnih mjesta u 2017. godini, odnosno 11,8% ukupne zaposlenosti. Prognozira se da će doći do povećanja za 3,3%, odnosno na 51 436 500 radnih mjesta (7,6% ukupne zaposlenosti), u 2018. godini. Do 2028. očekuje se da će ova industrija zapošljavati 49 516 000 radnih mjesta, odnosno 13,7% ukupne zaposlenosti, što znači povećanje od 2,8% godišnje u idućih deset godina.¹⁴¹

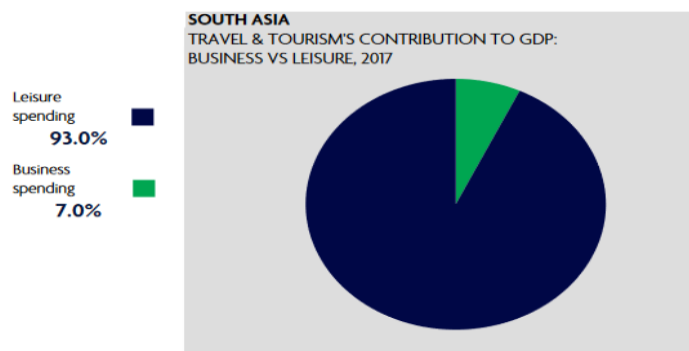
¹⁴¹ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, Southeast Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

Slika 30: Jugoistočna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>

Kada promatramo različite komponente ovog sektora za južnu Aziju, zabilježeno je da su izdaci na putovanjima iz rasonode (ulazni i domaći) ostvarili 93% izravnog turističkog BDP-a u 2017. u usporedbi sa 7% na troškove za poslovna putovanja. Očekuje se da će potrošnja za poslova putovanja porasti za 6,5% u 2018. godini, odnosno na 18,5 milijardi dolara. S druge strane, trošak za putovanja iz rasonode će se prema predviđanjima povećati za 7,3% u 2018.¹⁴²

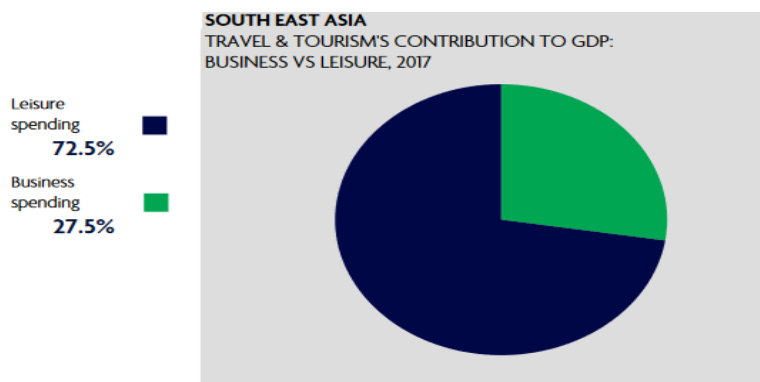

Slika 31: Južna Azija – doprinos putovanja i turizma BDP-u, omjer troškova na putovanjima iz rasonode i poslovnih putovanja u 2017.

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>

¹⁴² World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

S druge strane, u jugoistočnoj Aziji je nešto drugačiji omjer kada promatramo statističke podatke. Izdaci za putovanja iz rasonode su iznosili 72,5% izravnog turističkog BDP-a u 2017. godini, odnosno 184,9 milijardi dolara. Trošak za poslovna putovanja je iznosio 27,5% BDP-a. Predviđa se rast potrošnje na poslovnim putovanjima i to za 4,6% u 2018. godini. Također se očekuje rast potrošnje na putovanjima iz rasonode za 6,5% u 2018.¹⁴³

Slika 32: Jugoistočna Azija – doprinos putovanja i turizma BDP-u, omjer troškova na putovanjima iz rasonode i poslovnih putovanja u 2017.

Izvor: WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>

¹⁴³ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, Southeast Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>, pristupljeno [22.5.2018.].

6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA TURIZMA NA REALIZACIJU MILENIJSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U ODABRANIM ZEMLJAMA U RAZVOJU JUŽNE I JUGOISTOČNE AZIJE

6.1. Metodologija i ciljevi istraživanja

Prilikom proučavanja istraživanja o utjecaju turizma na gospodarski rast i razvoj, uočeno je da se najčešće koriste metode vremenske i prostorne analize. Ahmad Jafari Samini te Samaye i Soraya Sadeghi su tako u svom radu, pomoću prostorne i vremenske analize, otkrili da postoji pozitivan dugoročni odnos gospodarskog rasta i razvoja turizma.¹⁴⁴ Nadalje, u istraživanju „Utječe li razvoj turizma na ekonomski rast u tranzicijskim zemljama?“ , u otkrivanju uzročne povezanosti između turističke potrošnje i ekonomskog rasta, koristi se također metoda panel analize, jer obuhvaća vremensku i prostornu analizu.

Prethodno spomenuto istraživanje napominje da, iako postoji velika ovisnost među zemljama, poznato je da svaka zemlja ima vlastitu dinamiku u procesu razvoja. Ova činjenica poziva na potrebu kontrole heterogenosti među zemljama pri provođenju istraživanja. Metoda panel analize sposobna je kontrolirati ovisnost i karakteristike specifične za pojedine zemlje.¹⁴⁵ Korištenjem metode prostorne analize analiziraju se podaci za više jedinica promatranja, ali u jednom razdoblju. S druge strane, vremenska analiza analizira podatke o jednoj pojavi u nekom razdoblju. U konačnici možemo reći kako se ove dvije metode zajedno nadopunjuju te čine panel analizu.

Kao prednosti panel analize, možemo navesti sljedeće:

- panel podaci obuhvaćaju više podataka, nego što obuhvaćaju prostorni podaci ili vremenski nizovi,
- zavisna varijabla se mijenja po jedinicama promatranja i po vremenu, stoga su procjene putem panel analize preciznije,
- panel podaci umanjuju pristranost parametara prouzročenu nedostatkom podataka,

¹⁴⁴ Samini, A. J., Sadeghi, S., Sadeghi, S. (2011): *Tourism and Economic Growth in Developing Countries*, dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/2737/b30231cbbf9fb9157ef477d47e5e975ff0f6.pdf>, pristupljeno [31.7.2018.].

¹⁴⁵ Tourism Department, Shih-Hsin University (2013): *Does tourism development promote economic growth in transition countries? A panel data analysis*, dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999313001557#bb0045>, pristupljeno [31.7.2018.].

- omogućuju definiranje te testiranje kompliciranijih ekonometrijskih modela,
- umanjuju problem multikolinearnosti,
- podaci su manje osjetljivi na netipične vrijednosti, tzv. „outliere“,
- omogućavaju mjerenje različitosti unutar jedinica promatranja,
- istraživanja provedena na mikro podacima su točnija od mjerenja istih varijabli na makro razini.¹⁴⁶

Većina ekonomskih pojava je u pravilu dinamičke prirode, tj. sadašnja vrijednost određene varijable ovisi o prethodnim vrijednostima te varijable. Nastavno na to, očekivano je da se u većini istraživanja, temeljenih na ekonomskim pojavama, koriste dinamički panel podaci. Ukoliko promatramo statički i dinamički panel model, možemo uočiti temeljnu razliku, a to je da statički panel modeli ne pretpostavljaju da sadašnja vrijednost određene varijable ovisi o prethodnim vrijednostima te varijable. Kako postoji više vrsta dinamičkih panel modela potrebno je odabrati odgovarajući procjenitelj panel modela. Odabir procjenitelja se vrši na temelju karakteristike uzorka, odnosno broja jedinica promatranja i broja razdoblja. Isto tako je bitna dinamika zavisne varijable te pretpostavke o mogućem problemu endogenosti. Odabir se vrši i na temelju asimptotskih svojstava procjenitelja, odnosno njegovih prednosti u odnosu na ostale procjenitelje. Ukoliko upotrijebimo neadekvatan procjenitelj, može doći do pogrešnih zaključaka, koji se mogu ogledati u statističkoj značajnosti, vrijednosti koeficijenata modela te predznaku koeficijenta. U ovom istraživanju primjenjuje se Arellano- Bondov procjenitelj. U dinamičkim panel modelima do njihovog predloženog modela postojao je problem pristranosti procjenitelja te su Arellano i Bond 1991. predložili korištenje generalizirane metode momenata (eng. *Generalized method of moments, GMM*), a takav procjenitelj rješava problem pristranosti uvođenjem instrumentalnih varijabli.

Arellano-Bond model koji sadrži jednu nezavisnu varijablu može se zapisati kao:

$$y_{it} = \mu + \gamma y_{i,t-1} + \beta_1 x_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it}, \quad i = 1, 2, \dots, N, \quad t = 1, 2, \dots, T, \quad (1)$$

pri čemu su α_i i ε_{it} nezavisno i identično distribuirane slučajne varijable, y je zavisna varijabla, γ je koeficijent uz zavisnu lagiranu varijablu, x je nezavisna varijabla, a β koeficijent uz nezavisnu

¹⁴⁶ Škrabić Perić, B., Arnerić, J. (2014): *Analiza panel podataka*, nastavni materijali, Ekonomski fakultet Split, Split, dostupno na: file:///C:/Users/User/Downloads/Analiza%20vremenskih%20serija%20i%20panel%20podataka%20-%20Nastavni%20materijali/29032_Predavanje82014.pdf, pristupljeno [31.7.2018.].

varijablu, μ je konstantni član, i se odnosi na broj jedinica promatranja, a t na vremensku komponentu. Potom se jednadžba (1) diferencira te se dobije sljedeća jednadžba (2):¹⁴⁷

$$y_{it} - y_{i,t-1} = \gamma(y_{i,t-1} - y_{i,t-2}) + (x'_{i,t} - x'_{i,t-1})\beta + (\varepsilon_{it} - \varepsilon_{i,t-1}), \quad i = 1, \dots, N, \quad t = 1, \dots, T. \quad (2)$$

U svrhu testiranja hipoteza, u ovom radu će biti postavljeno 8 modela Arellano-Bond procjenitelja (promatranje utjecaja turizma za svaki milenijski cilj).

6.2. Definiranje uzorka

Kako smo već naveli, koristit će se panel analiza za ovo istraživanje, što znači da ćemo istovremeno analizirati vremensku i prostornu komponentu. Prednost panel analize je u tome što panel podaci umanjuju pristranost parametara koja se može dogoditi zbog nedostatka podataka. Iako je u prethodnom poglavlju navedeno kako panel analiza može kontrolirati heterogenost uzorka, poželjno je da panel podaci budu homogeni, odnosno da jedinice koje se promatraju imaju zajednička svojstva. Bitno je naglasiti da, ukoliko panel podaci nisu homogeni, rezultati analize neće biti relevantni. Iz tog razloga je potrebno teorijski objasniti zajednička svojstva odabranih jedinica promatranja.¹⁴⁸ Nakon što definiramo uzorak, navest ćemo zajednička svojstva odabranih jedinica promatranja.

Kada govorimo o odabiru uzorka zemalja kod panel analize, potrebno je definirati koje sve zemlje će ući u analizu. Za potrebe prikaza utjecaja turizma na realizaciju osam Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju, odabrane su zemlje koje pripadaju dvjema geografskim skupinama: južna i jugoistočna Azija.

Prema podjeli Svjetskog vijeća za putovanja i turizam (WTTC – World Travel and Tourism Council), Bangladeš, Indija, Maldivi, Nepal, Pakistan i Šri Lanka smatraju se zemljama južne Azije. S druge strane, Svjetsko vijeće za putovanja i turizam podrazumijeva Brunej, Kambodžu,

¹⁴⁷ Škrabić Perić, B., Arnerić, J. (2014): *Analiza panel podataka*, nastavni materijali, Ekonomski fakultet Split, Split, dostupno na:

file:///C:/Users/User/Downloads/Analiza%20vremenskih%20serija%20i%20panel%20podataka%20-%20Nastavni%20materijali/29032_Predavanje82014.pdf, pristupljeno [31.7.2018.].

¹⁴⁸ Škrabić Perić, B., Arnerić, J. (2014): *Analiza panel podataka*, nastavni materijali, Ekonomski fakultet Split, Split, dostupno na:

file:///C:/Users/User/Downloads/Analiza%20vremenskih%20serija%20i%20panel%20podataka%20-%20Nastavni%20materijali/29032_Predavanje82014.pdf, pristupljeno [24.7.2018.].

Indoneziju, Laos, Maleziju, Mianmar, Filipine, Singapur, Tajland te Vijetnam kao zemlje jugoistočne Azije.¹⁴⁹

Kako je već navedeno u poglavlju 2.2., razvoj pojedine zemlje se može pratiti složenim pokazateljem – HDI indeksom. Isto tako smo naveli da sve zemlje, čija je vrijednost indeksa ispod 0,8, smatraju nedovoljno razvijenim zemljama ili zemljama u razvoju. Slijedom toga, koristeći podatke organizacije UNDP, možemo zaključiti da, od ukupno 16 prethodno navedenih zemlja u dvije regije, 14 zemalja ima zajedničku karakteristiku, a to je da su sve one zemlje u razvoju. Jedino Singapur, s HDI indeksom vrijednosti 0,932, te Brunej, s HDI indeksom vrijednosti 0,853, spadaju u visoko razvijene zemlje.¹⁵⁰ Obzirom na to, uzorak će obuhvatiti 14 zemalja.

Kako su Milenijski razvojni ciljevi posebno usmjereni na zemlje u razvoju, odabrane su ove dvije regije jer obuhvaćaju, u najvećoj mjeri, zemlje u razvoju. Južna Azija broji veliku populaciju te ima tri od deset najnaseljenijih zemalja na svijetu. Povećanje stanovništva zahtijeva dodatne prirodne resurse, energiju i proizvodnju hrane, a na mnogim područjima toga nedostaje.¹⁵¹ Kao što smo već naveli u prethodnom poglavlju (5.1.), stotine milijuna ljudi i dalje živi malo iznad granice siromaštva te su i dalje vidljivi ekstremni oblici socijalne isključenosti i infrastrukturnih nedostataka u mnogim zemljama ove regije. S druge strane, u većim zemljama su zabilježena povećanja nejednakosti. Slična situacija je i u jugoistočnoj Aziji, tj. veliki je udio onih koji žive u granicama siromaštva. Socijalni problemi povezani sa siromaštvom, kao što su terorizam, etnički sukobi i slično, prisutni su u velikoj mjeri. Teško zarađeni gospodarski resursi, preusmjeravaju se kako bi se borili protiv terorizma i osigurali sigurnost civilnom stanovništvu. Također, obje regije u velikoj mjeri ovise o stranim ulaganjima.

Regija južne Azije bilježi veliki broj seoskog stanovništva, od kojeg većina živi od poljoprivrede. Udio trgovine robe (izvoz i uvoz) u ukupnoj svjetskoj trgovini nije toliko

¹⁴⁹World Travel and Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>, pristupljeno [24.7.2018.].

¹⁵⁰United Nations Development Programme (2016): *Human Development Reports*, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>, pristupljeno [14.9.2018.].

¹⁵¹World Regional Geography: People, Places and Globalization: *South Asia*, dostupno na: https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s12-south-asia.html, pristupljeno [25.7.2018.].

značajan.¹⁵² U jugoistočnoj Aziji također većina živi u malim selima te je poljoprivreda jako važna. Klima i obilje vode pozitivno pridonose poljoprivrednim aktivnostima u regiji.¹⁵³

Usprkos nerazvijenosti zemalja ovih dviju regija, turizam bilježi rast. Broj posjetitelja u južnoj Aziji je porastao za 3,4% u 2017., a u jugoistočnoj za 2,1%, ako uspoređujemo s prethodnom godinom.¹⁵⁴ Ukoliko se osvrnemo na turizam i njegov utjecaj, u južnoj Aziji vidljiv je njegov konstantan utjecaj na povećanje zaposlenosti (predviđanje porasta na 7,8% od ukupne zaposlenosti do 2028. godine), na BDP (predviđanje porasta na 9,4% od ukupnog BDP-a do 2028. godine) te na investicije (predviđanje porasta na 5,8% od ukupnih investicija do 2028. godine).¹⁵⁵ Jugoistočna Azija također bilježi konstantan rast utjecaja turizma na povećanje zaposlenosti (predviđanje porasta na 13,7% od ukupne zaposlenosti do 2028. godine), na BDP (predviđanje porasta na 9,4% od ukupnog BDP-a do 2028. godine) te na investicije (predviđanje porasta na 5,8% od ukupnih investicija do 2028. godine).¹⁵⁶

Kako panel analiza obuhvaća i vremensku komponentu, istraživanje će obuhvatiti vremenski period od 2001. do 2014. Obzirom da su Milenijski razvojni ciljevi, kako je već prethodno u poglavlju 4.6. pojašnjeno, doneseni u rujnu 2000. godine, uzeta je 2001. godina kao početna jer ona prva puna godina primjene ciljeva. 2014. godina je uzeta kao zaključna godina, zato što je ona posljednja godina s dostupnim serijama podataka za sve pokazatelje.

¹⁵² Preserve Articles: *Notes on the economic characteristics of South Asia*, dostupno na: <http://www.preservearticles.com/2012032228752/notes-on-the-economic-characteristics-of-south-asia.html>, pristupljeno [25.7.2018.].

¹⁵³ The Geoverse: *Southeast Asia Unit Summary*, dostupno na: <https://geoverse.weebly.com/southeast-asia.html>, pristupljeno [25.7.2018.].

¹⁵⁴ UNWTO (2017): *Annual Report*, dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419807>, pristupljeno [25.7.2018.].

¹⁵⁵ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>, pristupljeno [25.7.2018.].

¹⁵⁶ World Travel and Tourism Council: *Travel & Tourism Economic Impact 2018, Southeast Asia*, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>, pristupljeno [25.7.2018.].

6.3. Analiza i interpretacija dobivenih podataka

Opis varijabli

Prije provođenja same analize, potrebno je navesti sve varijable koje će biti korištene u provođenju panel analize.

Obzirom da analiziramo utjecaj turizma na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva, koristit ćemo turističku potražnju. Ako gledamo s ekonomskog aspekta, količina potražnje se izražava u naturalnim jedinicama. Turističku potražnju možemo mjeriti iz nekoliko aspekata: broj realiziranih noćenja, broj turističkih dolazaka, ali i kao spremnost potrošača da u određenom vremenskom trenutku po nekoj određenoj cijeni nabavljaju neke usluge i robe.¹⁵⁷ U ovom radu koristi se *broj turističkih dolazaka per capita* kao nezavisna varijabla. Korištenjem ove varijable, testirat će se, već prethodno postavljena, glavna hipoteza, a koja glasi:

GH: Turizam pozitivno utječe na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije.

Kako bi se istražio utjecaj turizma na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva, odabrano je osam indikatora, odnosno po jedan za svaki Milenijski razvojni cilj. Njihova zavisnost o turističkim dolascima je istražena kroz osam pomoćnih hipoteza.

PH1: Rast turizma dovodi do smanjenja ekstremnog siromaštva i gladi.

Za testiranje prve pomoćne hipoteze, korišten je *HDI indeks* (eng. Human development index). Kako je već objašnjeno u poglavlju 2.2., indeks ljudskog razvoja prati očekivano trajanje života pri rođenju, prosječne godine školovanja kod stanovništva od 25 ili više godina te očekivanje godine školovanja za djecu i bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika prilagođen paritetu kupovne moći. U analizi je praćen utjecaj turizma na HDI indeks. Mnogi teoretičari su istraživali odnose između turizma i gospodarskog rasta te došli do zaključka da postoji veza među njima. Općenito govoreći, istraživanja podupiru hipotezu rasta temeljenu na turizmu i potvrđuju pozitivnu vezu.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Petrić, L., (2003): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 124.

¹⁵⁸ Biagi, B., Ladu, M. G., Royuela, V. (2016): *Human Development and Tourism Specialization*; preuzeto s: CABI: Tourism and Human Development, dostupno na: <https://www.cabi.org/leisuretourism/news/25338>, preuzeto [12.9.2018.].

Početni zapis jednadžbe dinamičkog panel modela se može prikazati ovako:

$$HDI_{it} = \mu + \gamma HDI_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- HDI_{it} je indeks ljudskog razvoja za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH2: Rast turizma dovodi do poboljšanja indikatora osnovnoškolskog obrazovanja.

Kod testiranja druge pomoćne hipoteze, razmatrano je osnovnoškolsko obrazovanje. Kao indikator će se koristiti bruto upisni omjer u osnovnim školama. Ovaj indikator predstavlja omjer ukupnog upisa, bez obzira na dob, prema stanovništvu dobne skupine koja službeno odgovara prikazanom stupnju obrazovanja.¹⁵⁹ Kako je već u poglavlju 4.6.2. istaknuto, razvojem infrastrukture za potrebe turizma omogućuje se kvalitetniji pristup obrazovnim ustanovama. Isto tako, turizam potiče mobilizaciju domaćih resursa te na taj način, također, može pridonijeti razvoju obrazovanja. Slijedom toga, očekuje se da rast turizma, odnosno turističkih dolazaka per capita, pozitivno utječe na broj upisanih u osnovnim školama.

Početni zapis jednadžbe dinamičkog panel modela glasi:

$$ENR_{it} = \mu + \gamma ENR_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- ENR_{it} je bruto upisni omjer u osnovnim školama za zemlju i u razdoblju t

¹⁵⁹ World Bank: *School enrollment, primary (& gross)*, dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?end=2015&locations=ID-AF-BD-BT-KH-IN-LA-MY-MV-MM-NP-PK-PH-LK-TH-TL-VN&start=2000>, pristupljeno [12.9.2018.].

- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH3: Rast turizma dovodi do veće ravnopravnosti spolova.

Prilikom testiranja treće pomoćne hipoteze, korištena je stopa participacije ženske radne snage, a koja podrazumijeva udio radno aktivnog ženskog stanovništva u ženskoj populaciji starosne dobi od 15 do 64 godine. U gotovo svakoj zemlji na svijetu, muškarci imaju veću vjerojatnost sudjelovanja na tržištu rada, nego žene. Međutim, ove spolne razlike u stopama sudjelovanja znatno su se sužavale posljednjih desetljeća.¹⁶⁰ Kako smo već elaborirali u poglavlju 4.6.3., turizam pridonosi promoviranju jednakosti u pogledu spola i žena, tako da pridonosi većem zapošljavanju žena na radnim mjestima direktno ili indirektno povezanim s turističkim sektorom. Iz tog razloga, može se zaključiti da je odnos turizma i udjela ženske radne snage u ukupnoj ženskoj populaciji starosne dobi između 15 i 64 godine pozitivan, tj. očekuje se da s porastom broja turističkih dolazaka raste i udio ženske radne snage u ukupnoj ženskoj populaciji starosne dobi od 15 do 64 godine.

Početna jednadžba dinamičkog panel modela je sljedeća:

$$LAB_{it} = \mu + \gamma LAB_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- LAB_{it} je stopa participacije ženske radne snage u ukupnoj ženskoj populaciji (15-64 godine) za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

¹⁶⁰ Ortiz-Ospina, E., Tzvetkova, S. (2017): *Working women: Key facts and trend in female labor force participation*, dostupno na: <https://ourworldindata.org/female-labor-force-participation-key-facts>, pristupljeno [12.9.2018.].

PH4: Rast turizma dovodi do povećanja imunizacije djece

Za testiranje četvrte pomoćne hipoteze, korišten je indikator imunizacija od ospica, odnosno udio zaštićene djece od ospica u dobi od 12 do 23 mjeseca. Pokazatelj pruža mjeru opsega i kvalitete sustava zdravstvenog osiguranja djeteta u nekoj zemlji. Imunizacija je bitna komponenta za smanjenje stope smrtnosti ispod pet godina, a ospice su vodeći uzrok smrtnosti djece.¹⁶¹ U poglavlju 4.6.4. je pojašnjeno kako bolji pristup udaljenim krajevima, za potrebe razvoja turizma, doprinosi jednostavnijem pristupu zdravstvenim uslugama. Slijedom toga, očekuje se da turizam utječe pozitivno na imunizaciju djece od ospica.

Početni prikaz jednadžbe dinamičkog panel modela glasi:

$$IMU_{it} = \mu + \gamma IMU_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- IMU_{it} je udio zaštićene djece od ospica u dobi od 12 do 23 mjeseca za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH5: Rast turizma dovodi do poboljšanja zdravlja majki.

U ovom slučaju, korištena varijabla je stopa smrtnosti majki na 100 000 živorođenih. Pod smrću majke, uključuje se smrt jedne žene u trudnoći ili unutar 42 dana od prestanka trudnoće, bez obzira na trajanje i uzrok smrti.¹⁶² Smrtnost majki je glavno pitanje javnog zdravstva u zemljama u razvoju, zbog svoje šokantne veličine i sporijeg opadanja. U zemljama u razvoju se i odvija 99% smrti majki.¹⁶³ U poglavlju 4.6.5. je objašnjeno kako povećani prilivi sredstava,

¹⁶¹ MDG: *Proportion of 1 year-old children immunised against measles*, dostupno na: <http://mdgs.un.org/unsd/mi/wiki/4-3-Proportion-of-1-year-old-children-immunised-against-measles.ashx>, pristupljeno [12.9.2018.].

¹⁶² World Health Organization: *Health statistics and information systems*, dostupno na: <http://www.who.int/healthinfo/statistics/indmaternalmortality/en/>, pristupljeno [12.9.2018.].

¹⁶³ Maternal Health, Neonatology and Perinatology (2017): *Correlates of maternal mortality in developing countries*, dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5674830/>, pristupljeno [12.9.2018.].

na osnovu turističkih poreza, doprinose kvalitetnijoj zdravstvenoj skrbi u lokalnim zajednicama, stoga možemo zaključiti da turizam utječe pozitivno na zdravstveni sustav, a slijedom toga i na smanjenje broja umrlih majki.

Početni pregled jednadžbe ovog dinamičkog panel modela je:

$$MOR_{it} = \mu + \gamma MOR_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- MOR_{it} je omjer smrtnosti majki na 100 000 živorođenih za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH6: Rast turizma dovodi do smanjenja učestalosti pojave raznih bolesti.

Za testiranje ove pomoćne hipoteze, korišteni indikator je učestalost pojave tuberkuloze. Tuberkuloza je jedna od 10 najčešćih uzroka smrti širom svijeta. Više od 95% smrti uzrokovanih tuberkulozom javljaju se u zemljama s niskim i srednjim dohotkom. Globalno gledajući, učestalost pojave tuberkuloze je u padu.¹⁶⁴ U poglavlju 4.6.7. je ukazano na činjenicu da rast turizma može dovesti do širenja zaraznih bolesti, ali i da sve više utječe na podizanje svijesti o borbi protiv zaraznih bolesti. Slijedom toga, možemo očekivati da turizam dovodi do smanjenja učestalosti pojave zaraznih bolesti, a samim time i tuberkuloze.

Početna jednadžba za ovaj dinamički panel model glasi:

$$TUB_{it} = \mu + \gamma TUB_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

¹⁶⁴ World Health Organization: *Tuberculosis*, dostupno na: <http://www.who.int/news-room/factsheets/detail/tuberculosis>, pristupljeno [12.9.2018.].

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- TUB_{it} je učestalost pojave tuberkuloze na 100 000 ljudi za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH7: Rast turizma dovodi do veće održivosti okoliša.

Prilikom testiranja sedme pomoćne hipoteze, odabran je indikator emisije ugljičnog dioksida (CO₂) u kilogramima po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći za 2011. Emisije ugljičnog dioksida su one koje proizlaze iz gorenja fosilnih goriva i proizvodnje cementa. One uključuju ugljični dioksid proizveden tijekom potrošnje krutih, tekućih i plinskih goriva i plinova.¹⁶⁵ Ako promatramo emisije ugljičnog dioksida u apsolutnom iznosu, onda je vidljivo da su porasle za 99%, ili 2% godišnje, od 1971., a predviđa se porast za još 45% do 2030. godine ili 1,6% godišnje.¹⁶⁶ U ovom slučaju emisije ugljičnog dioksida su promatrane u relativnim terminima, tj. analizirane su emisije ugljičnog dioksida u kontekstu gospodarskog rasta. Obzirom da emisije ugljičnog dioksida ne promatramo u apsolutnim terminima, već gledano u kontekstu gospodarskog rasta, možemo pretpostaviti da turizam pozitivno utječe na smanjenje emisija ugljičnog dioksida, promatranih u kontekstu gospodarskog rasta.

Početni prikaz jednadžbe dinamičkog panel modela je:

$$CO2_{it} = \mu + \gamma CO2_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- $CO2_{it}$ je emisija ugljičnog dioksida u kg po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći za 2011. za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t

¹⁶⁵ World Bank: *CO2 emissions (kg per 2011 PPP\$ of GDP)*, dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/en.atm.co2e.pp.gd.kd>, pristupljeno [12.9.2018.].

¹⁶⁶ Helgi Library: *CO2 Emissions (kg Per PPP USD of GDP) by Country*, dostupno na: <https://www.helgilibrary.com/indicators/co2-emissions-kg-per-ppp-usd-of-gdp/>, pristupljeno [12.9.2018.].

- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

PH8: Rast turizma povećava globalno partnerstvo.

Za testiranje posljednje pomoćne hipoteze, korišteni indikator je udio ljudi koji koristi Internet u ukupnoj populaciji. Pod korisnike Interneta ubrajamo pojedince koji su koristili Internet, s bilo kojeg mjesta, u posljednja tri mjeseca.¹⁶⁷ Obzirom da je, kako je već obrazloženo u poglavlju 4.6.7., turizam uvelike povezan s informacijskim tehnologijama, moguće je pretpostaviti da turizam, odnosno turistički dolasci pozitivno utječu na rast broja korisnika Interneta.

Početni zapis jednadžbe dinamičkog panel modela je:

$$INT_{it} = \mu + \gamma INT_{i,t-1} + \beta_1 TOURpc_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (10)$$

$$i = 1, 2, 3 \dots, 13, 14; \quad t = 2001, 2002, \dots, 2013, 2014$$

Pri čemu:

- μ je konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja
- γ, β_1 su parametri koje treba procijeniti
- IMU_{it} je udio pojedinaca, u ukupnoj populaciji, koji koriste Internet za zemlju i u razdoblju t
- $TOURpc_{it}$ je broj turističkih dolazaka *per capita* za zemlju i u razdoblju t
- α_i je slučajni efekt za zemlju i
- ε_{it} je greška relacije za zemlju i u razdoblju t

Svi podaci, potrebni za provođenje panel analize, prikupljeni su od Svjetske banke, osim indeksa ljudskog razvoja. Odgovarajući podaci za indeks ljudskog razvoja skinuti su iz baze podataka UNDP-a za HDI indeks.

Sve zavisne varijable te nezavisna varijabla, očekivani utjecaj nezavisne varijable na zavisnu, pripadajući indikatori i oznake te izvor podataka prikazani su u narednoj tablici.

¹⁶⁷ World Bank: *Individual using the Internet (% of population)*, <https://data.worldbank.org/indicator/it.net.user.zs>, pristupljeno [12.9.2018.].

Tablica 4: Prikaz varijabli definiranih dinamičkih panel modela

Varijabla	Indikator	Vrsta	Oznaka	Očekivani predznak utjecaja varijable TOURpc na zavisne varijable	Izvor
Turizam	Turistički dolasci per capita Tourist arrivals per capita	<i>Nezavisna</i>	<i>TOURpc</i>	/	WDI
Ljudski razvoj	Indeks ljudskog razvoja Human Development Indeks	<i>Zavisna</i>	<i>HDI</i>	+	UNDP
Edukacija	Upisanost u osnovnim školama (% bruto) School enrollment, primary (% gross)	<i>Zavisna</i>	<i>ENR</i>	+	WDI
Jednakost spolova	Participacija ženske radne snage (% od ženske populacije u dobi 15-64) (modelirana procjena MOR-a) Labor force participation rate, female (% of female population ages 15-64) (modeled ILO estimate)	<i>Zavisna</i>	<i>LAB</i>	+	WDI
Imunizacija djece	Imunizacija od ospica (% djece u dobi 12-23 mjeseca) Immunization, measles (% of children ages 12-23 months)	<i>Zavisna</i>	<i>IMU</i>	+	WDI
Zdravlje majki	Stopa smrtnosti majki (modelirana procjena, na 100 000 živorođenih) Maternal mortality ratio (modeled estimate, per 100,000 live births)	<i>Zavisna</i>	<i>MOR</i>	-	WDI
Učestalost pojave zaraznih bolesti	Učestalost pojave tuberkuloze (na 100 000 ljudi) Incidence of tuberculosis (per 100,000 people)	<i>Zavisna</i>	<i>TUB</i>	-	WDI
Održivost okoliša	CO2 emisije (kg po BPD-u u PPP-u za 2011) CO2 emissions (kg per 2011 PPP \$ of GDP)	<i>Zavisna</i>	<i>CO2</i>	-	WDI
Globalna povezanost	Pojedinci koji koriste Internet (% populacije) Individuals using the Internet (% of population)	<i>Zavisna</i>	<i>INT</i>	+	WDI

Izvor: izrada autorice

Prije empirijskog testiranja, prezentira se deskriptivna statistika varijabli. Prezentirani su aritmetička sredina (Ar. Sred.), standardna devijacija (St. Dev.), minimalna (Min.) i maksimalna (Max.) vrijednost, broj promatranih zemalja (i) te ukupan broj opservacija (N).

Tablica 5: Deskriptivna statistika korištenih varijabli

Varijabla	Ar.Sred.	St.Dev.	Min	Max	I	N
<i>TOURpc</i>	0,2590644	0.5569066	0.0007842	2.951644	14	194
<i>HDI</i>	0.5992296	0.0942552	0.427	0.787	14	196
<i>ENR</i>	107.424	12.49124	74.61586	145.1281	14	174
<i>LAB</i>	55.6679	20.25993	16.354	84.81	14	196
<i>IMU</i>	83.37755	14.15918	36	99	14	196
<i>MOR</i>	186.4643	127.4505	21	527	14	196
<i>TUB</i>	254.1276	151.513	29	579	14	196
<i>CO2</i>	0.2117474	0.1121666	0.0436022	0.4663051	14	196
<i>INT</i>	12.5138	15.39346	0.0002893	65.8	14	196

Izvor: izrada autorice

Rezultati deskriptivne statistike ukazuju na to da je prosječni broj turista per capita u svim zemljama 0,259 na 1 stanovnika, odnosno 259 turista, ako gledamo na 1000 stanovnika. Prosječno odstupanje od prosjeka je 0,557 turista. Minimalna vrijednost (u nekoj godini za neku od zemalja) je bila 0,00078 %, dakle niti jedan turist na 1 stanovnika, a maksimalna 2,952% (u nekoj od zemalja u nekoj godini), odnosno približno 3 turista na 1 stanovnika. Nadalje, prosječna vrijednost HDI indeksa je bila 0,599 u svim zemljama, a prosječno odstupanje od prosjeka je iznosilo 0,094 postotnih poena. Minimalna vrijednost (u nekoj od promatranih zemalja u nekoj godini) je bila 0,427, a maksimalna 0,787. Kada promatramo upis u osnovne škole, prosječni broj bruto upisanih u osnovne škole u svim zemljama je 107,424%. Obzirom da ova mjera obuhvaća i polaznike koji i dalje pohađaju osnovnoškolsko obrazovanje, a prema dobi ne bi trebali, ne čudi kako je pokazatelj iznad 100%. Standardna devijacija je 12,491 postotnih poena. Minimalna vrijednost (za ovaj indikator u nekoj zemlji u nekoj godini) je iznosila 74,616%, a maksimalna 145,128% (u nekoj godini za neku od zemalja). Prosječan udio ženske radne snage u ukupnoj ženskoj populaciji starosne dobi 15 do 64, u svim zemljama je 55,668%, dok je prosječno odstupanje od prosjeka 20,259 postotnih poena. Minimalna vrijednost je bila 16,354% (u nekoj od zemalja u nekoj godini), dok je maksimalna vrijednost bila 84,81%. Prosječni udio djece imunizirane protiv ospica u svim zemljama, u dobi od 12 do 23 mjeseca, iznosio je 83,378%. Prosječno odstupanje od prosjeka je iznosilo 14,159 postotnih poena. Minimalna vrijednost je iznosila 36% (za neku zemlju u nekoj godini), a maksimalna 99% (za neku zemlju u nekoj godini). Ukoliko gledamo omjer smrtnosti majki na 100 000 živorođenih, prosječna vrijednost je 186,464 smrtnih slučajeva na 100 000 živorođenih u svim zemljama, dok je prosječno odstupanje od prosjeka iznosilo 127,451 slučajeva. Minimalna vrijednost za ovaj indikator je bila 21 (za neku zemlju u nekoj godini), a maksimalna 527 (

također za neku zemlju u nekoj godini). Kod učestalosti pojave tuberkuloze na 100 000 ljudi, prosječna vrijednost iznosila je 254,127 slučajeva pojave tuberkuloze u svim zemljama. Nadalje, prosječno odstupanje od prosjeka bilo je 151,513 slučaja. Minimalna vrijednost iznosila je 29 (u nekoj od zemalja u nekoj godini), dok je maksimalna iznosila 579 (u nekoj godini za neku od zemalja). Prosječna vrijednost emisije CO₂ u kg po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći za 2011. iznosila je 0,212, a prosječno odstupanje od prosjeka je bilo 0,112 postotna poena. Minimalna vrijednost je bila 0,0436 (u nekoj godini za neku zemlju), dok je maksimalna vrijednost bila 0,466 u nekoj godini za neku zemlju). Prosječan udio pojedinaca, u ukupnoj populaciji, koji su koristili Internet iznosio je 12,514% za sve zemlje, dok je prosječno odstupanje od prosjeka bilo 15,393 postotna poena. Minimalna vrijednost ovog indikatora je iznosila 0,000289%, dok je maksimalna vrijednost bila 65,8% (također za neku od zemalja u nekoj godini). Svi indikatori su testirani na ukupno 14 zemalja, a maksimalan broj opservacija je bio 196, osim u dva slučaja (turistički dolasci per capita imaju 194 i upisi u osnovnim školama imaju 174 opservacije). To nam ukazuje na situaciju da su kod turističkih dolazaka nedostajala dva podatka, odnosno nisu bila dostupna, te da je kod upisa u osnovne škole nedostajalo 22 podatka.

Empirijska analiza

U panel analizi je još prije prezentiranja rezultata uobičajeno prezentirati i korelacijsku matricu. No, to je slučaj u modelima u kojima ima više nezavisnih varijabli. Naime, korelacijska matrica prikazuje Pearsonove koeficijente korelacije između nezavisnih varijabli (u svrhu utvrđivanja eventualnog problema multikolinearnosti), a kako se ovdje koriste jednostavni dinamički panel modeli (sa samo jednom nezavisnom varijablom) nema potrebe za korelacijskom matricom. U nastavku su prikazani rezultati empirijskog testiranja za svih 8 modela. Napravljena je procjena za svaki od 8 modela pomoću Arellano-Bond procjenitelja u 2 koraka¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Procjenitelj u dva koraka je u donosu na procjenitelja u jednom koraku robusan na heteroskedastičnost i efikasniji (Škrabić Perić, 2014) pa će stoga će biti korišten u ovom radu.

Tablica 6: Rezultati panel analize (AB procjenitelj)

Objašnjenje	Zavisne varijable							
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8
	HDI	ENR	LAB	IMU	MOR	TUB	CO2	INT
Koeficijent uz lagiranu zavisnu varijablu	0.950*** (0.00436)	0.730*** (0.134)	0.279*** (0.0601)	0.816*** (0.0556)	0.948*** (0.000797)	0.946*** (0.00592)	0.831*** (0.00183)	0.906*** (0.000823)
Koeficijent uz nezavisnu varijablu TOUR	0.0136*** (0.000287)	2.939*** (0.575)	0.157*** (0.0470)	1.282* (0.700)	-5.454*** (0.381)	-6.878*** (0.0455)	-0.0307*** (0.00123)	5.464*** (0.0846)
Konstantni član	0.0332*** (0.00227)	28.73** (14.62)	37.28*** (3.400)	15.72*** (4.639)	2.075*** (0.348)	11.46*** (1.339)	0.0376*** (0.00170)	1.349*** (0.109)
Broj opažanja	166	137	166	166	166	166	166	166
Broj zemalja	14	14	14	14	14	14	14	14
Broj instrumenata	14	14	14	14	14	14	14	14
Sarganov test (p-vrijednost)	0.2732	0.4202	0.4459	0.3490	0.4607	0.4078	0.2957	0.3556
AR(1) (p-vrijednost)	0.0037	0.0833	0.4150	0.0221	0.0457	0.2276	0.0464	0.0873
AR(2) (p-vrijednost)	0.4287	0.8359	0.0810	0.5153	0.3940	0.1338	0.8712	0.2560

U zagradama se nalaze vrijednosti standardnih grešaka; * p < 0.1, ** p < 0.05, *** p < 0.01 (statistička značajnost).

Izvor: izrada autorice

Prije svega, potrebno je provjeriti rezultate dijagnostičkih testova te na taj način provjeriti da su rezultati dobiveni modelom valjani. Provjerit ćemo broj instrumenata, Sarganov test i test autokorelacije drugog reda. Preporuka dosadašnjih istraživanja je da broj instrumenata ne smije biti veći od broja jedinica promatranja, odnosno broja zemalja u ovom istraživanju,¹⁶⁹ a takva situacija je i u ovom istraživanju, u kojoj je vidljiv jednak broj instrumenata (14) i jedinica promatranja (14). Slijedom toga, može se zaključiti da procjenitelj nije pristran. Do pristranosti može doći ukoliko je obrnuta situacija, odnosno kada je broj instrumenata prijeđe broj jedinica promatranja. Kada promatramo Sarganov test, vidljivo je da su vrijednosti u svih osam modela veće od 0,05, što ukazuje na činjenicu da ne postoji problem endogenosti u modelu. Na kraju, treba pogledati rezultate testa autokorelacije reziduala drugog reda diferenciranih rezultata. U tablici je vidljivo da je u svih osam modela p-vrijednost veća od 0,05, što ukazuje na činjenicu da ne postoji problem autokorelacije u niti jednom od ovih osam modela.

PHI: Rast turizma dovodi do smanjenja ekstremnog siromaštva i gladi

Za testiranje prve hipoteze korišteni indikator je indeks ljudskog razvoja (HDI). Iz dobivenih podataka može se zaključiti da HDI u svih osam modela raste, u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014. kod analiziranih zemalja ceteris paribus, za 0,0136, ukoliko se broj turističkih

¹⁶⁹ Škrabić Perić, B., Arnerić, J. (2014): *Analiza panel podataka*, nastavni materijali, Ekonomski fakultet Split, Split, dostupno na: file:///C:/Users/User/Downloads/Analiza%20vremenskih%20serija%20i%20panel%20podataka%20-%20Nastavni%20materijali/29511_Predavanja112015.pdf, pristupljeno [16.9.2018.].

dolazaka per capita povećava za 1 jedinicu, tj. jedan dolazak. porast turističkih dolazaka per capita utječe pozitivno na rast HDI-a i statistički je značajan, stoga se hipoteza prihvaća.

PH2: Rast turizma dovodi do poboljšanja indikatora osnovnoškolskog obrazovanja

Porast turizma pozitivno utječe u svim modelima na osnovnoškolsko obrazovanje u odabranim zemljama u razvoju. Ako se broj turističkih dolazaka per capita povećava za jednu jedinicu, u prosjeku u razdoblju od 2001. do 2014., za promatranu skupinu zemalja c.p., bruto broj upisanih u osnovne škole narast će za 2,94 postotna poena. Druga pomoćna hipoteza se također prihvaća te je i u ovom slučaju rezultat statistički značajan.

PH3: Rast turizma dovodi do veće ravnopravnosti spolova

Ova hipoteza se koristi kako bi se testiralo povećava li se udio ženske radne snage u ukupnoj ženskoj populaciji u dobnoj skupini od 15 do 64 godine. Prema testiranju, može se primijetiti da rast turističkih dolazaka per capita za 1 jedinicu povećava stopu zaposlenosti žena, u prosjeku u razdoblju od 2001. do 2014. te kod svih analiziranih zemalja c.p., za 1,57% u ukupnoj ženskoj populaciji. Ovaj rezultat se odnosi na svih osam modela te je statistički značajan. Obzirom da porast turističkih dolazaka per capita pozitivno utječe na povećanje stope zaposlenosti žena i statistički je značajan, treća pomoćna hipoteza se prihvaća.

PH4: Rast turizma dovodi do povećanja imunizacije djece

U četvrtoj hipotezi testirano je kako rast turizma poboljšava imunizaciju djece od ospica u zemljama u razvoju. Može se primijetiti da rastom turističkih dolazaka per capita, raste u svim modelima, u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014., kod svih promatranih zemalja c.p., i broj djece (u dobi od 12 do 24 mjeseca) cijepljene protiv ospica za 1,28% te da je to statistički značajno. Postoji pozitivna veza, ali rezultat nije statistički značajan na uvriježenih 5%, nego na 10%. Razina signifikantnosti je bila 6%, što znači da je bliža broju od 5%, nego 10%, stoga se ova hipoteza može prihvatiti, ali uz dozu opreza.

PH5: Rast turizma dovodi do poboljšanja zdravlja majki

Peta pomoćna hipoteza provjerava utjecaj rasta turizma na smanjenje smrtnosti majki. Ako se broj turističkih dolazaka per capita povećava za jednu jedinicu, onda će se smrtnost majki na 100 000 živorođenih, u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014., u promatranim zemljama u razvoju

c.p., smanjiti za 5,45 smrtnih slučajeva i to u svih osam testiranih modela. Obzirom da je rezultat statistički značajan, peta pomoćna hipoteza se prihvaća.

PH6: Rast turizma dovodi do smanjenja učestalosti pojave raznih bolesti

U ovoj hipotezi se testira učestalost pojave tuberkuloze u zemljama u razvoju. Iz tablice je vidljivo da se učestalost pojave tuberkuloze na 100 000 ljudi, u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014., na promatranim zemljama u razvoju c.p., smanjila za 6,878 slučajeva u svim modelima, kada je broj turističkih dolazaka per capita porastao za jednu jedinicu. Šesta hipoteza se prihvaća, zato što je uočen pozitivan utjecaj turizma na smanjenje učestalosti pojave tuberkuloze te je on statistički značajan.

PH7: Rast turizma dovodi do veće održivosti okoliša

Sedma hipoteza testira utjecaj turizma na razinu emisija CO₂ u kilogramima po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći. Na temelju rezultata u tablici, može se zaključiti u svim testiranim modelima da je emisija CO₂ u kg po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći za 2011., u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014. te kod svih testiranih zemalja c.p., pala za 3,07% u svim modelima pri porastu turističkih dolazaka per capita za jednu jedinicu. Također, i ovdje je rezultat statistički značajan. U konačnici, i sedma hipoteza je prihvaćena, zato jer je vidljiv pozitivan utjecaj turizma na emisije ugljičnog dioksida u kg po BDP-u izraženom u paritetu kupovne moći za 2011. godinu.

PH8: Rast turizma povećava globalno partnerstvo.

Prilikom testiranja posljednje pomoćne hipoteze, testiran je broj pojedinaca koji koriste Internet u odnosu na ukupnu populaciju. Podaci pokazuju da u svim modelima, ako se broj turističkih dolazaka per capita poveća za 1 jedinicu, broj ljudi koji koriste Internet se povećava, u prosjeku, u razdoblju od 2001. do 2014. godine, za sve analizirane zemlje c.p., za 5,464%. Rast turističkih dolazaka per capita statistički značajno utječe na korištenje Interneta. Obzirom na statističku značajnost i pozitivan utjecaj turizma na korištenje Interneta, ova hipoteza se prihvaća.

6.4. Osvrt na hipoteze i ograničenja istraživanja

Cilj ovog dijela diplomskog rada je bio testirati hipoteze, koje su postavljene u uvodnom dijelu istraživanja, a one glase:

GH: Turizam pozitivno utječe na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije.

PH1: Rast turizma dovodi do smanjenja ekstremnog siromaštva i gladi.

PH2: Rast turizma dovodi do poboljšanja indikatora osnovnoškolskog obrazovanja.

PH3: Rast turizma dovodi do veće ravnopravnosti spolova.

PH4: Rast turizma dovodi do povećanja imunizacije djece.

PH5: Rast turizma dovodi do poboljšanja zdravlja majki.

PH6: Rast turizma dovodi do smanjenja učestalosti pojave raznih bolesti.

PH7: Rast turizma dovodi do veće održivosti okoliša.

PH8: Rast turizma povećava globalno partnerstvo.

Za testiranje hipoteza koristio se dinamički panel model. Za testiranje se koristila jedna nezavisna varijabla (turistički dolasci per capita) te osam zavisnih varijabli, po jedna za svaku pomoćnu hipotezu. Dobiveni rezultati su potvrdili svih osam pomoćnih hipoteza.

Prilikom testiranja četvrte pomoćne hipoteze, uočeno je da turizam ima pozitivan utjecaj na povećanje imunizacije djece od ospica, no uz testiranje na razini od 10%, a ne na uobičajenih 5%. Kao jedan od uzroka takvom rezultatu, može se navesti nedovoljan napor kod određenih zemalja u odabranim regija. Tek 2017. godine su Indija i Indonezija pokrenule kampanje za imunizaciju od ospica te je Bangladeš implementirao strategiju urbane imunizacije. No potrebni su daljnji ubrzani i usredotočeni naponi. Svake godine se rađa gotovo 38 milijuna djece u regiji

južne Azije, a još uvijek oko 4,8 milijuna djece svake godine nema pruženu osnovnu zaštitu od ospica.¹⁷⁰

U konačnici, postavljena glavna hipoteza je potvrđena na ukupnom analiziranom uzorku, što znači da je turizam pozitivno utjecao na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije.

Tijekom provođenja istraživanja u ovom diplomskom radu, uočeno je nekoliko ograničenja. Broj instrumenata je u ovom slučaju isti kao i broj jedinica promatranja, odnosno broj zemalja. Ovakav omjer je na granici prihvatljivosti, ali je i dalje valjan. U slučaju dodavanja nezavisnih varijabli, povećao bi se i broj instrumenata, dok bi broj zemalja ostao i dalje isti. Ovakav razvoj situacije nije poželjan, jer procjenitelj postaje pristran. Iz tog razloga je odabran jednostavan panel model.

Također, prilikom provođenja istraživanja i pretraživanja potrebnih podataka, uočeno je kako nema aktualiziranih podataka za sve promatrane varijable. Iz tog razloga, bilo bi dobro da se u budućnosti poradi na produženju serija podataka te, možda, provedu istraživanja na ovu temu i na drugim područjima, također u razvoju. Treba napomenuti i da nema puno provedenih istraživanja na ovu temu na području južne i jugoistočne Azije.

¹⁷⁰ World Health Organization: *Big 6 countries of WHO South-East Region meet to close measles immunity gap, accelerate elimination efforts*, dostupno na: <http://www.searo.who.int/mediacentre/releases/2018/1679/en/>, pristupljeno [17.9.2018.].

7. ZAKLJUČAK

Možemo reći kako razvoj označava promjene u svim aspektima života te proces u kojem se društvo kreće iz jednog stanja u drugo. Smatra sinonimom za napredak. Najčešće korišteni kriteriji gospodarskog razvoja su: povećanje nacionalnog dohotka, realnog dohotka po stanovniku, životni standard, ekonomsko blagostanje zajednice i slično.

Nadalje, turizam je aktivnost koja obuhvaća sektore gospodarstva, ali isto tako i one društvene, prostorne, kulturne te prirodne sadržaje. Općenito je uvriježeno mišljenje, kako međunarodni turizam može pogurati ekonomski rast jer utječe na intenzivnost rada, smanjenje regionalnih nejednakosti u dohotku i zaposlenosti, na visoke učinke prilijevanja, ali i doprinosi državnim prihodima kroz porez i promociju slike, koja, u konačnici, zauzvrat može privući izravna strana ulaganja. O utjecaju turističke djelatnosti u zemljama u razvoju mišljenja su različita. Jedni smatraju kako je turizam katalizator društveno-ekonomskog razvoja, dok drugi na turizam gledaju kao na osnovu za neokolonijalnu eksploataciju te kulturno i okolišno uništenje. U svakom slučaju, zemlje u razvoju brzo dostižu razvijena gospodarstva, kada gledamo rezultate međunarodnog turizma, odnosno rast turističkih dolazaka i prihoda. Međunarodni dolasci rastu za otprilike 11% godišnje. Prije svega, turizam je sektor nade. Turizam je, sa svojim mnogostrukim društveno-ekonomskim koristima i širokim utjecajem na raznolik raspone sektora, vrijedan dio globalnog rješenja za sve trenutno i buduće potencijalne izazove.

Kako bi potpomogli gospodarski razvoj u zemljama u razvoju, Ujedinjeni narodi su uložili dodatne napore te u rujnu 2000. godine donijeli osam Milenijskih razvojnih ciljeva. Može se reći kako su ciljevi postigli najuspješniji pokret protiv siromaštva u povijesti. Uloženi napor za postizanjem osam ciljeva, navedenih u Milenijskoj deklaraciji, bio je u velikoj mjeri uspješan diljem svijeta, priznajući nedostatke koji i dalje postoje.

Obzirom da turizam u velikoj mjeri utječe na razvoj u zemljama u razvoju, u ovom istraživanju je odlučeno istražiti utjecaj turizma na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva u zemljama u razvoju. Za provođenje istraživanja u zemljama u razvoju, odabrala sam dvije regije: južnu i jugoistočnu Aziju, obzirom da nema dovoljno provedenih istraživanja na ovom području.

Kako bi se testirao utjecaj turizma na realizaciju osam Milenijskih razvojnih ciljeva, postavljena je jedna glavna hipoteza te osam pomoćnih. Testiranje hipoteza se vršilo pomoću panel analize, obzirom da ona obuhvaća prostornu i vremensku komponentu. Slijedom toga, testiranje se provelo na području 14 zemlja u razvoju južne i jugoistočne Azije te u vremenskom razdoblju

od 2001. do 2014. godine. Odabrana je jedna nezavisna varijabla (turizam, odnosno turistički dolasci per capita) i osam zavisnih varijabli, po jedan za svaki doneseni cilj, a modeli su testirani pomoću jednostavnog panel modela. U konačnici, donesen je zaključak kako se glavna postavljena hipoteza „*Turizam pozitivno utječe na ostvarenje Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije*“ može prihvatiti, zato što je potvrđeno osam pomoćnih hipoteza.

LITERATURA

Knjige i časopisi:

1. Arnav, R., (2015): Why there is an increasing gap between the developed and under-developed nation?, dostupno na: <http://www.publishyourarticles.net/knowledge-hub/history/why-there-is-an-increasing-gap-between-the-developed-and-under-developed-nation/3535/>
2. Bartoluci, M. (2013): Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva: Turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu, Školska knjiga, Zagreb
3. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O., Hendija, Z., Bilen, M., Mikulić, J., Tomašević, A., Čižmar, S., (2011): Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustavi, Školska knjiga, Zagreb
4. Desai, V., Potter, R.B. (2007): The companion to development studies, 2. izd., Hodder Education, London, dostupno na: <http://www.ucs.mun.ca/~dclose/posc6400/Development.pdf>
5. Inkson, C., Minnaert, L., (2012): Tourism Management: An Introduction, SAGE Publishing, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, dostupno na: https://books.google.de/books?id=Ygck_UNDNdMC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
6. Koncul, N., (2009): Ekonomika i turizam, Mikrorad d.o.o., Zagreb.
7. Lickorish, L. J., Jenkic, C.L., (1997): An Introduction to Tourism, Butterworth Heinemann, Oxford, dostupno na: https://books.google.de/books?id=9HBZh2Lkm04C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
8. Lickorish, L. J., Jenkins, C. L., (2006): Uvod u turizam, prijevod izvornika pod naslovom „Introduction to tourism“, Ekokon, Split
9. Petrić, L., (2003): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split.
10. Petrić, L., (2014): Upravljanje razvojem turizma, Ekonomski fakultet Split, Split.
11. Reid, D. G. (2003): Tourism, Globalization and Development: Responsible Tourism Planning, Pluto Press, London
12. Robinson, P., Lück, M., Smith, S., (2013): Tourism, CABI, Oxfordshire, dostupno na: https://books.google.de/books?id=oZ7B5q4GK68C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

13. Rostow, W. W., (1990): The Stages of Economic Growth, 3. izd., Cambridge University Press, Cambridge, dostupno na: Rostow, W. W., (1990): The Stages of Economic Growth, 3. izd., Cambridge University Press, Cambridge, dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=XzJdpd8DbYEC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>
14. Saner, R., Yiu, L., Filadoro, M. (2015): Tourism Development in Least Developed Countries: Challenges and Opportunities u Camillo, A. A. (eds.), Handbook of Research on Global Hospitality and Tourism Management, IGI Global Publ., Switzerland
15. Shareia, B.F., 2015. Theories of Development. International Journal of Language and Linguistics, Vol. 2, dostupno na: http://ijllnet.com/journals/Vol_2_No_1_March_2015/9.pdf
16. Sharpley, R., Telfer, D. J., (2002.): Tourism and development, Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney.
17. Tefler, D. J., Sharpley, R., (2016): Tourism and Development in the Developing World, 2 izd., Routledge, New York, dostupno na: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=Daw0CwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=tourism+and+development+developing+world&ots=bXMyoNnqQ4&sig=KEpvLZ7EPKrEgjUHh1ivRIK1Ru8&redir_esc=y#v=onepage&q=tourism%20and%20development%20developing%20world&f=false
18. Tkalac Verčić A., Sinčić Ćorić, D. i Pološki Vokić, N., (2011): Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje, 2. izd., M.E.P., Zagreb.
19. Vanhove, N., (2012): The Economics of Tourist Destinations, 2. izd., Routledge, New York, dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/The%20Economics%20of%20Tourism%20Destinations.pdf>

Časopisi:

1. Rasul, G., Manandhar, P., (2009): Prospects and Problems in Promoting Tourism in South Asia, South Asia Economic Journal, Vol. 10, No. 1, str. 187.-207., dostupno na: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/139156140901000108>

Internet izvori:

1. ASEAN up: The 37 World Heritage Sites in Southeast Asia, dostupno na: <https://aseanup.com/world-heritage-sites-in-southeast-asia/>
2. Asia Society (2018): Introduction to Southeast Asia, dostupno na: <https://asiasociety.org/education/introduction-southeast-asia>
3. Asian Correspondent (2017): 90 percent of Southeast Asia's poor live in Indonesia and the Philippines, dostupno na: <https://asiancorrespondent.com/2017/11/90-percent-southeast-asias-poor-live-indonesia-philippines/#S7cD15XCSXcE7RJF.97>
4. Biagi, B., Ladu, M. G., Royuela, V. (2016): Human Development and Tourism Specialization; preuzeto s: CABI: Tourism and Human Development, dostupno na: <https://www.cabi.org/leisuretourism/news/25338>
5. Bundeszentrale für politische Bildung (2008): Human Development Index, dostupno na: http://www.bpb.de/themen/26g2cn,0,0,human_development_index
6. Chhaeang, V. (2013): Tourism and Regional Integration in Southeast Asia, dostupno na: <http://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Download/Vrf/pdf/481.pdf>
7. De Alwis, R.: Promoting Tourism in South Asia, dostupno na: <https://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1192413140459/4281804-1192413178157/4281806-1265938468438/BeyondSAFTAFeb2010Chapter11.pdf>
8. Economics (2009): Characteristics of Developing Countries, dostupno na: <http://economydetail.blogspot.de/2010/02/characteristics-of-developing-countries.html>
9. Economics Concepts: Physical Quantity of Life Index (PQLI), dostupno na: https://economicsconcepts.com/physical_quantity_of_life_index.htm
10. European Commission (2013): Best Environmental Management Practice in the Tourism Sector, dostupno na: <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/TourismBEMP.pdf>
11. Eurostat (2016): Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr#Stopa_nataliteta_i_stopa_plodnosti
12. Ferraro, V. : Dependency Theory: An Introduction, dostupno na: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/depend.htm>

13. Helgi Library: CO2 Emissions (kg Per PPP USD of GDP) by Country, dostupno na: <https://www.helgilibrary.com/indicators/co2-emissions-kg-per-ppp-usd-of-gdp/>
14. Honey, M., Gilpin, R. (2009): Tourism in the Developing World: Promoting Peace and Reducing Poverty, dostupno na: <http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/usip%20tourism%20in%20the%20developing%20world.pdf>
15. Huybers, T. (2007): Tourism in Developing Countries, dostupno na: <http://www.elgar.com/shop/tourism-in-developing-countries>
16. ICAEW (2018): Economic Insight: South East Asia, dostupno na: <https://www.icaew.com/technical/economy/economic-insight/economic-insight-south-east-asia>
17. Index Mundi: Birth Rate, dostupno na: <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?v=25>
18. Index Mundi: Death Rate, dostupno na: <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?v=26>
19. Intelligent Economist: Washington Consensus, dostupno na: <https://www.intelligenteconomist.com/washington-consensus/>
20. Maternal Health, Neonatology and Perinatology (2017): Correlates of maternal mortality in developing countries, dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5674830/>
21. MDG : Proportion od 1 year-old children immunised against measles, dostupno na: <http://mdgs.un.org/unsd/mi/wiki/4-3-Proportion-of-1-year-old-children-immunised-against-measles.ashx>
22. Nielsen, L. (2011): Classifications of Countries Based on Their Level of Development: How it is Done and How it Colud be Done, dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/wp1131.pdf>
23. OECD: Gini Indeks, dostupno na: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4842>
24. Ortiz-Ospina, E., Tzvetkova, S. (2017): Working women: Key facts and trend in female labor force participation, dostupno na: <https://ourworldindata.org/female-labor-force-participation-key-facts>
25. Preserve Articles: Notes on the economic characteristics of South Asia, dostupno na: <http://www.preservearticles.com/2012032228752/notes-on-the-economic-characteristics-of-south-asia.html>
26. Revise Sociology (2015): The Neoliberal Theory of Economic Development, dostupno na: <https://revisesociology.com/2015/12/07/neoliberalism-economic-development/>

27. Roe, D., Ashley, C., Page, S., Meyer, D. (2004): Tourism and the Poor: Analysing and Interpreting Tourism Statistics from a Poverty Perspective, dostupno na: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08ccfe5274a31e0001474/R8120-PPT16.pdf>
28. Samini, A. J., Sadeghi, S., Sadeghi, S. (2011): Tourism and Economic Growth in Developing Countries, dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/2737/b30231cbbf9fb9157ef477d47e5e975ff0f6.pdf>
29. Shah, S. : Alternative Development Theories for Local Development, dostupno na: <http://www.sociologydiscussion.com/development/alternative-development-theories-for-local-development/1129>
30. Shukla, A. (2009): 10 Reasons why some Nations are Rich, dostupno na: <http://www.paggu.com/business/world-economy/10-reasons-why-some-nations-are-rich/>
31. Sokolovskaya, M. O.: Perspectives and Problems of the Tourist Industry Development in Asia-Pacific region, dostupno na: <http://earchive.tpu.ru/bitstream/11683/21750/1/jess-4-25.pdf>
32. South Asia, dostupno na: <http://www.cotf.edu/earthinfo/sasia/SAeco.html>
33. South Asia: Landforms and Resources, dostupno na: <http://geography.name/south-asia-landforms-and-resources/>
34. South Asia Overview, dostupno na: http://maps.unomaha.edu/Peterson/geog1000/Notes/Notes_Exam3/SAsia.html
35. Škrabić Perić, B., Arnerić, J. (2014): Analiza panel podataka, nastavni materijali, Ekonomski fakultet Split, Split, dostupno na: file:///C:/Users/User/Downloads/Analiza%20vremenskih%20serija%20i%20panel%20podataka%20-%20Nastavni%20materijali/29032_Predavanje82014.pdf
36. The Balance: GDP Per Capita, dostupno na: <https://www.thebalance.com/gdp-per-capita-formula-u-s-compared-to-highest-and-lowest-3305848>
37. The Balance (2017): What is Developing Country?, dostupno na: <https://www.thebalance.com/what-is-a-developing-country-1978982>
38. The Economic Development of Southeast Asia, dostupno na: <http://www.e-elgar.com/shop/the-economic-development-of-southeast-asia>
39. The Geoverse: Southeast Asia Unit Summay, dostupno na: <https://geoverse.weebly.com/southeast-asia.html>

40. The World Bank (2016): South Asia Remains World's Fastest Growing Region, but Should be Vigilant to Fading Tailwinds, dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/09/south-asia-fastest-growing-region-world-vigilant-fading-tailwinds>
41. Tourism Department, Shih-Hsin University (2013): Does tourism development promote economic growth in transition countries? A panel data analysis, dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999313001557#bb0045>
42. United Nations, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/>
43. United Nations: Goal 1: Eradicate extreme poverty and hunger, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>
44. United Nations: Goal 2: Achieve universal primary education, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>
45. United Nations: Goal 3: Promote gender equality and empower women, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/gender.shtml>
46. United Nations: Goal 4: Reduce child mortality, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/childhealth.shtml>
47. United Nations: Goal 5: Improve maternal health, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/maternal.shtml>
48. United Nations: Goal 6: Combat HIV/AIDS, malaria and other diseases, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/aids.shtml>
49. United Nations: Goal 7: Ensure environmental sustainability, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/environ.shtml>
50. United Nations: Goal 8: Develop a global partnership for development, dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/global.shtml>
51. United Nations: Main Organs, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/main-organs/index.html>
52. United Nations (2000): Millennium Summit, dostupno na: http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml
53. United Nations: Official Languages, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/official-languages/index.html>
54. United Nations: Overview, dostupno na: <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>
55. United Nations (2015): The Millennium Development Goals Report, dostupno na: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

56. United Nations, (2000): Need to close gap between developed and developing countries stressed as assembly concludes debate on 1995 world social summit outcome, dostupno na: <https://www.un.org/press/en/2000/20001031.ga9801.doc.html>
57. United Nations City: Millenium Developmet Goals, dostupno na: <http://un.dk/about-the-un/the-mdgs>
58. United Nations Development Programme (2003): Achieving Millennium Development Goals: Partnership and Participation, dostupno na: http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/poverty-reduction/poverty-website/achieving-millennium-development-goals-partnership-and-participation/Achieving%20the%20MDGs_Partnership%20and%20Participation_Jahan_June2003.pdf
59. United Nations Development Programme (2016): Gender Development Index, <http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>
60. United Nations Development Programme (2016): Human Development Report, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
61. United Nations Development Programme (2016): Human Development Reports, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>
62. United Nations Development Programme (2016): Multidimensional Poverty Index, dostupno na: <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>
63. United Nations Development Programme (2011): Tourism and Poverty Reduction Strategies in the Integrated Framework for Least Developed Countries, dostupno na: http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/3273561/Tourism_Poverty_Reduction_LDCs_web.pdf
64. United Nations Development Programme (2015): Training Material for Producing National Human Development Reports, dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi_training.pdf
65. United Nations System: Funds and Programmes, dostupno na: <http://www.unsystem.org/members/funds-and-programmes>
66. United Nations System: Specialized Agencies, dostupno na: <http://www.unsystem.org/members/specialized-agencies>
67. UNWTO (2017): Annual Report, dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419807>
68. UNWTO/GTERC (2017): Asia Tourism Trends, dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419142>

69. Witoelar, E. (2005): Government's Role in Realization of the Millennium Development Goals, dostupno na: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/unpan020407.pdf>
70. World Bank: CO2 emissions (kg per 2011 PPP\$ of GDP), dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/en.atm.co2e.pp.gd.kd>
71. World Bank: Individual using the Internet (% of population), <https://data.worldbank.org/indicator/it.net.user.zs>
72. World Bank: School enrollment, primary (& gross), dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?end=2015&locations=ID-AF-BD-BT-KH-IN-LA-MY-MV-MM-NP-PK-PH-LK-TH-TL-VN&start=2000>
73. World Bank: South Asia Region (SAR), dostupno na: <http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/Regions2SA.pdf>
74. World Bank: The World Bank in South Asia, dostupno na: <http://www.worldbank.org/en/region/sar/overview#1>
75. World Health Organization: Big 6 countries of WHO South-East Region meet to close measles immunity gap, accelerate elimination efforts, dostupno na: <http://www.searo.who.int/mediacentre/releases/2018/1679/en/>
76. World Health Organization: Health statistics and information systems, dostupno na: <http://www.who.int/healthinfo/statistics/indmaternalmortality/en/>
77. World Health Organization: Millennium Development Goals (MDGs), dostupno na: http://www.who.int/topics/millennium_development_goals/about/en/
78. World Health Organization: Tuberculosis, dostupno na: <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis>
79. World Regional Geography: People, Places and Globalization: South Asia, dostupno na: https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s12-south-asia.html
80. World Regional Geography: People, Places and Globalization: Southeast Asia, dostupno na: https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s14-southeast-asia.html
81. World Tourism Organization (2016): 2016 Annual Report, dostupno na: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf
82. World Tourism Organization (2010): Tourism and Poverty Alleviation, dostupno na: <http://step.unwto.org/content/tourism-and-poverty-alleviation-1>
83. World Tourism Organization (2016): Why tourism?, dostupno na: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>

84. World Travel & Tourism Council: Economic Impact 2017, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2017/world2017.pdf>
85. World Travel and Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact 2018, South Asia, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southasia2018.pdf>
86. World Travel and Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact 2018, Southeast Asia, dostupno na: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/southeastasia2018.pdf>
87. Worldometers: South-Eastern Asia Population, dostupno na: <http://www.worldometers.info/world-population/south-eastern-asia-population/>
88. Worldometers: Southern Asia Population, dostupno na: <http://www.worldometers.info/world-population/southern-asia-population/>

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1: Indeks ljudskog razvoja

Slika 2: Višedimenzionalni indeks siromaštva

Slika 3: Indeks razvoja prema rodu

Slika 4: Lorenzova krivulja

Slika 5: Gini koeficijent nejednakosti u 140 zemalja svijeta (izražen u vrijednostima 0-100)

Slika 6: Zašto je turizam bitan?

Slika 7: Milenijski razvojni ciljevi

Slika 8: Broj ljudi koji živi s manje od 1,25 dolara na dan, 1990-2015 (milijuni)

Slika 9: Usklađena neto stopa upisa u osnovnoškolsko obrazovanje, 2000. i 2015. (%)

Slika 10: Udio mjesta koje imaju žene u pojedinom nacionalnom parlamentu, 2000. i 2015. (%)

Slika 11: Smrtnost djece mlađe od pet godina, 1990. i 2015. (%)

Slika 12: Stopa smrtnosti majki, 1990. i 2013. (broj umrlih majki na 100 000 živorođenih, žene od 15 do 49 godina)

Slika 13: Stopa učestalosti HIV-a (procijenjeni broj novih infekcija HIV-om godišnje na 100 osoba u dobi od 15 do 49 godina), 2001. i 2012. godina

Slika 14: Emisija ugljično g dioksida (CO₂), 1990. i 2012. (milijarde metričkih tona, podaci za 2012. godinu se preliminarni)

Slika 15: Službena razvojna pomoć, iz OECD – DAC zemalja, 2000-2013 (milijarde dolara)

Slika 16: Zemlje južne Azije

Slika 17: Stanovništvo južne Azije (1950 – 2018)

Slika 18: Zemlje jugoistočne Azije

Slika 19: Stanovništvo jugoistočne Azije (1950 – 2018)

Slika 20: Koraljni greben na Maldivima

Slika 21: Kuća čuda Taj Mahal

Slika 22: Znamenitosti zaštićene UNESCO-om u ZuR jugoistočne Azije

Slika 23: Južna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma BDP-u

Slika 24: Južna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma BDP-u

Slika 25: Jugoistočna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma BDP-u

Slika 26: Jugoistočna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma BDP-u

Slika 27: Južna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Slika 28: Južna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Slika 29: Jugoistočna Azija – izravni doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Slika 30: Jugoistočna Azija – ukupan doprinos putovanja i turizma zaposlenosti

Slika 31: Južna Azija – doprinos putovanja i turizma BDP-u, omjer troškova na putovanjima iz razonode i poslovnih putovanja u 2017.

Slika 32: Jugoistočna Azija – doprinos putovanja i turizma BDP-u, omjer troškova na putovanjima iz razonode i poslovnih putovanja u 2017.

Tablica 1: Popis zemalja južne i jugoistočne Azije prema Gini indeksu

Tablica 2: Broj turističkih dolazaka u zemljama južne Azije

Tablica 3: Broj turističkih dolazaka u zemljama jugoistočne Azije

Tablica 4: Prikaz varijabli definiranih dinamičkih panel modela

Tablica 5: Deskriptivna statistika korištenih varijabli

Tablica 6: Rezultati panel analize (AB procjenitelj)

SAŽETAK

Turizam je jedan od važnijih pokretača razvoja u svijetu te je evidentan njegov pozitivan utjecaj na gospodarstvo mnogih zemalja, bilo u direktnom ili indirektnom kontekstu. Iz tog razloga, mnoge zemlje u razvoju se oslanjaju na turizam i njegove ekonomske učinke, kako bi postigle napredak u gospodarskom smislu.

Ujedinjeni narodi su 2000. godine definirali osam Milenijskih razvojnih ciljeva, koji su doneseni kako bi obvezali svjetske vođe u borbi protiv siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti, degradacije okoliša i diskriminacije žena. Milenijski razvojni ciljevi su izvedeni iz Milenijske deklaracije, a svi imaju specifične ciljeve i indikatore.

Cilj ovog istraživanja je bio testirati utjecaj turizma, kao jednog od generatora razvoja, na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije. Ove dvije regije su i dalje nedovoljno istraženo područje, ali je vidljiv turistički potencijal na ovom području. Nastavno na to, formirano je osam jednostavnih panel modela. Svi su imali zajedničku nezavisnu varijablu, a to je turizam, dok je za svaki model izabrana po jedna različita zavisna varijabla. Korišteni indikatori za zavisne varijable su odabrani na temelju indikatora za Milenijske razvojne ciljeve. Formirani modeli su testirani pomoću panel analize, na temelju Arellano- Bond procjenitelja. Konačni rezultati analize su potvrdili glavnu hipotezu, tj. utvrđeno je kako turizam pozitivno utječe na realizaciju Milenijskih razvojnih ciljeva u odabranim zemljama u razvoju južne i jugoistočne Azije.

Ključne riječi: turizam, Milenijski razvojni ciljevi, panel analiza

SUMMARY

Tourism is one of the most important drivers of development in the world, and its positive impact on the economy of many countries, whether in a direct or indirect context, is evident. For this reason, many developing countries rely on tourism and its economic effects in order to make progress in economic terms.

The United Nations in 2000 defined the eight Millennium Development Goals that were designed to commit world leaders in the fight against poverty, hunger, illness, illiteracy, environmental degradation and women's discrimination. Millennium Development Goals are derived from the Millennium Declaration, and all have specific goals and indicators.

The aim of this study was to test the influence of tourism as one of the generators of development, on the realization of the Millennium Development Goals in selected countries in the development of South and South-East Asia. These two regions are still insufficiently explored, but there is a visible tourist potential in this area. Following this, eight simple panel models were formed. Each one had a common independent variable, which is tourism, and one different dependent variable. The indicators used for dependent variables were selected based on the Millennium Development Goal Indicators. Formed models were tested by panel analysis, based on the Arellano-Bond estimator. The final results of the analysis confirmed the main hypothesis, namely that tourism has a positive impact on the realization of the Millennium Development Goals in the selected developing countries of South and South- East Asia.

Key Words: tourism, Millennium Development Goals, panel analysis